

Депортація до пекла:

насильницьке переміщення
українських в'язнів до Росії

Olena Ashchenko
Adelaide Pereira Figueiras

Депортація до пекла:

насильницьке переміщення
українських в'язнів до Росії

АВТОРИ

Олена Ащенко

Adelaide Pereira Figueiras

Долучилися

Ганна Скрипка (ЗВУ)

Олег Цвілий (ЗВУ)

Сергій Зуйков (ЗВУ)

Павло Федоров (ЗВУ)

Hugues de Sureiman (EPLN)

Ergun Cakal (DIGNITY)

Редактори

Therese Rytter

Grant Shubin

**MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS
OF DENMARK**

Ми хотіли б висловити подяку за щедре фінансування, надане Міністерством закордонних справ Данії

ЗМІСТ

Резюме	6
Розділ I. Вступ	12
Методологія та правові рамки	15
Контекст і передумови	17
Розділ II. Загальний огляд та початковий етап депортації	24
Суб'єкти, що брали участь у депортації	26
Переміщення до/з Голопристанської ВК	29
Розділ III Транзитні центри	40
Відсутність процесуальних гарантій	41
Неналежне поводження	42
Неналежні умови	48
Розділ IV Тримання під вартою в пенітенціарних закладах Російської Федерації	52
Відсутність офіційної інформації та невизначений правовий статус	54
Позбавлення правових гарантій і доступу до правової допомоги	56
Обмеження зв'язку із сім'єю	57
Пропозиції щодо прийняття російського громадянства та наслідки відмови	58
Праця в'язнів та каральні заходи	60
Неналежні умови	66
Відмова в доступі або обмежений доступ до медичної допомоги	68
Розділ V. Статус українських в'язнів та пов'язані з ним труднощі	74
Звільнення на території Російської Федерації	76
Поміщення до центрів тимчасового утримання іноземних громадян у Російській Федерації	77
Переміщення до пенітенціарних установ в окупованому Криму	79
Розділ VI Правовий аналіз	88
Депортація як воєнний злочин	89
Депортація як злочин проти людяності	105
Розділ VII Рекомендації	118
Додатки	121

Список скорочень і аббревіатур

«Акула»	відділ спеціального призначення Головного управління Федеральної служби виконання покарань по Краснодарському краю Російської Федерації
ЗВУ	Громадська організація «Захист в'язнів України»
МГП	міжнародне гуманітарне право
МКС	Міжнародний кримінальний суд
МТКЮ	Міжнародний кримінальний трибунал щодо колишньої Югославії
НУО	неурядова організація
ОБСЕ	Організація з безпеки і співробітництва в Європі
ОМОН	мобільний загін спеціального призначення у складі Національної гвардії Російської Федерації
ООН	Організація Об'єднаних Націй
ПКТ	приміщення камерного типу з більш суворим режимом тримання під вартою
СІЗО	слідчий ізолятор
УВКПЛ ООН	Управління Верховного комісара ООН з прав людини
ФСБ	Федеральна служба безпеки Російської Федерації
ФСВП	Федеральна служба виконання покарань Російської Федерації
ХПГ	Харківська правозахисна група
ШІЗО	штрафний ізолятор – одиночна камера, в якій утримують порушників дисциплінарного режиму

Список карт   Список рисунків

Карта 1	Рисунок 1 Пропозиція російського громадянства українським в'язням – за місцем утримання
Карта 2	
Карта 3	Рисунок 2 Катування та жорстоке поводження – методи, про які повідомляли співрозмовники
Карта 4	
Карта 5	Рисунок 3 Доля 233 українських в'язнів, депортованих до Російської Федерації

Резюме

1. У листопаді 2022 року, після повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну 24 лютого 2022 року та подальшої окупації частини території України, приблизно 1 700 із приблизно 3 500 осіб, які відбували призначене українськими судами покарання у вигляді позбавлення волі (далі – «українські в'язні»)¹ на території України, що після 24 лютого 2022 року опинилися під російською окупацією, були депортовані російськими окупаційними силами та органами влади до в'язниць² на території Російської Федерації. Депортації здійснювалися в нелюдських умовах, із систематичним застосуванням до в'язнів жорстокого поводження із застосуванням фізичної сили та психологічного тиску, часто з огляду на їхню національну приналежність та фактичну або ймовірну підтримку України.

2. У цій доповіді розглянуто випадки депортації українських в'язнів із чотирьох українських в'язниць, розташованих на тимчасово окупованих територіях Херсонської області, та однієї в'язниці, розташованої на тимчасово окупованих територіях Миколаївської області (див. розташування в'язниць на карті 1). У Миколаївській області йдеться про Снігурівську виправну колонію № 5 (1), а в Херсонській області – про Дар'ївську виправну колонію № 10 (2), Північну виправну колонію № 90 (3) та Голопристанську виправну колонію № 7 (4). Ці установи були відібрані через те, що в них утримувалася найбільша кількість українських в'язнів, депортованих до Російської Федерації.

3. Зокрема, у цій доповіді задокументовано:

- первинні переміщення українських в'язнів (розділ I);
- їхнє проходження через транзитні центри³ на території Автономної Республіки Крим, що перебуває під російською окупацією з лютого 2014 року (далі – «окупований Крим»), а також на території Російської Федерації, зокрема через СІЗО у Сімферополі, Керчі та Краснодарі (розділ VII);
- подальші переміщення і тримання під вартою в пенітенціарних установах Російської Федерації (розділ VIII); та
- труднощі, з якими стикалися українські в'язні після звільнення з-під варти (розділ IX).

1 У цій доповіді термін «українські в'язні» означає громадян України, а також іноземних громадян, які проживали в Україні та отримали вирок в українських судах до вторгнення Російської Федерації 24 лютого 2022 року.

2 У цій доповіді термін «в'язниця» у широкому значенні охоплює будь-яке офіційне місце тримання під вартою, включно з виправними колоніями та слідчими ізоляторами (СІЗО). У цій доповіді терміни «в'язниця» та «пенітенціарна установа» є взаємозамінними.

3 У цій доповіді термін «транзитні центри» означає офіційні місця тримання під вартою, де українських в'язнів тимчасово утримували під час депортації до в'язниць на території Російської Федерації.

4. Ця доповідь ґрунтується на свідченнях 233 осіб, які на момент опитування були засуджені до позбавлення волі в Україні. Ці свідчення були зібрані в період з 20 листопада 2022 року по 31 грудня 2024 року документаторами громадської організації «Захист в'язнів України» (ЗВУ) невдовзі після звільнення зазначених осіб з-під варти у Російській Федерації. Вона також ґрунтується на рішеннях російських судів, наданих опитаними особами медичних документах, інформації, наданій українськими органами державної влади, звітах Організації Об'єднаних Націй (ООН) та неурядових організацій (НУО), статтях у медіа, публікаціях у соціальних мережах та інтерактивних картах.

5. Зібрану інформацію було проаналізовано в контексті міжнародного кримінального права та, зокрема, відповідно до правових рамок Римського статуту Міжнародного кримінального суду (далі – «Римський статут»⁴) («МКС» або «Суд»), оскільки розглянутий у цій доповіді злочин у формі депортації, в принципі, належать до юрисдикції Суду. У цьому правовому аналізі також враховано норми міжнародного гуманітарного права (МГП), оскільки Римський статут безпосередньо спирається на МГП в частині визначення та встановлення факту воєнних злочинів.

6. Проаналізовані свідчення та інформація з відкритих джерел вказують на те, що депортація українських в'язнів у листопаді 2022 року, здійснена представниками російських окупаційних сил та органів влади, у тому числі російських збройних сил, різних підрозділів і формувань спеціального призначення та Федеральної служби виконання покарань Росії (ФСВП), ймовірно, становить воєнний злочин у формі незаконної депортації відповідно до статті 8(2)(a)(vii)-1 Римського статуту.⁵ Зокрема, зібрана інформація свідчить про те, що потерпілі були особами, які перебували під захистом міжнародного гуманітарного права та були незаконно переміщені з окупованої території на територію Російської Федерації за відсутності обставин, що могли би виправдати евакуацію необхідністю забезпечення безпеки населення або особливо вагомими причинами військового характеру відповідно до МГП.

7. Вивчена інформація також вказує на те, що такі дії можуть становити злочин проти людяності у формі депортації відповідно до статті 7(1)(d) Римського статуту, оскільки депортація, ймовірно, здійснювалася в рамках широкомасштабного або систематичного нападу, спрямованого проти цивільного населення, відповідно до або на виконання державної політики.

---

4 Римський статут Міжнародного кримінального суду, який було ухвалено 17 липня 1998 року та який набув чинності 1 липня 2002 року, том 2187 Збірника договорів ООН, с. 90. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text.

5 Якщо депортація здійснюється відповідно до національного або міжнародного права, вона є законною і не становить кримінального правопорушення. Однак у цій доповіді стверджується, що задокументовані в ній дії російських окупаційних сил та органів влади, а саме насильницьке вивезення в'язнів з українських пенітенціарних установ, розташованих на тимчасово окупованих територіях, та їх переміщення до Російської Федерації без правових підстав, імовірно, становлять порушення норм міжнародного права та можуть кваліфікуватися як міжнародний злочин. Крім того, хоча ця доповідь зосереджена на депортаціях, у ній зазначено, що переміщення українських в'язнів та осіб, яких тримають під вартою під час досудового розслідування, між установами в межах окупованих територій за певних обставин також можуть становити міжнародний злочин.

8. Хоча це не є основним предметом цієї доповіді, проаналізована інформація також вказує на факт скоєння: (i) інших воєнних злочинів, у тому числі катувань, нелюдського поводження та посягань на людську гідність;⁶ (ii) інших злочинів проти людяності, у тому числі катувань, переслідувань та інших нелюдських діянь;⁷ та (iii) грубих порушень норм міжнародного права у сфері прав людини, у тому числі катувань та інших форм нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження, свавільного затримання, примусової праці, порушень права на справедливий суд та права на повагу до приватного і сімейного життя.

9. Переважна більшість опитаних (95%) повідомили, що зазнавали або були свідками жорстокого поводження протягом усього періоду депортації та тримання під вартою, що часто спричиняло значний фізичний і психологічний біль і страждання. Такі випадки охоплювали побиття кийками, удари кулаками з боку персоналу з надягненими тактичними рукавичками із посиленими накладками на кісточках, удари ногами в берцях, тривале утримання у незручних позах, зокрема навпочіпки або стоячи з розведеними руками та ногами (так звана поза «зірка»), протягом кількох годин, залякування, приниження та погрози фізичного і сексуального насильства, часто з огляду на національну приналежність та фактичну або ймовірну підтримку України.

10. Жорстоке поводження ще більше посилювали нелюдські умови протягом усього періоду депортації та тримання під вартою. Опитані особи повідомляли про те, що їх перевозили під прицілом зброї в переповнених транспортних засобах у середньому по 10–12 годин, іноді разом зі в'язнями з туберкульозом, без достатньої кількості їжі, води та без доступу до туалету протягом тривалого часу. Опитані особи також зазнавали словесних образ і погроз насильства з боку російських окупаційних сил. Їх змушували залишати особисті речі, включно з життєво необхідними ліками.

11. Розповіді опитаних осіб також дали змогу картувати пенітенціарні установи на території Російської Федерації, де українських в'язнів утримували після депортації. Хоча поводження з в'язнями дещо відрізнялося залежно від установи, зокрема в частині процедур приймання та використання примусової праці, опитані особи з усіх установ повідомляли про жорстоке поводження або стосовно себе, або стосовно інших українських в'язнів.

12. 64 звільнені особи також повідомляли про свавільне тримання під вартою в офіційних центрах тимчасового утримання іноземних громадян, поліцейних відділках, а у двох випадках — у невстановлених місцях тримання під вартою на території Російської Федерації.

13. Крім того, всі без винятку опитані особи повідомляли про позбавлення їх права підтримувати зв'язок із сім'єю після депортації до Російської Федерації. Згідно із зібраною документацією, російська влада не повідомляла ані Уряд України, ані сім'ї в'язнів про переміщення та депортацію українських в'язнів до окупованого Криму або на територію Російської Федерації.

6 Статті 8(2)(a)(ii)-1, 8(2)(a)(ii)-2 та 8(2)(b)(xxi) Римського статуту.

7 Статті 7(1)(f), (7)(1)(h) та 7(1)(k) Римського статуту.

14. Приблизно 300 українських в'язнів досі перебувають у в'язницях на території Російської Федерації, включно із сімома особами, яких було засуджено до довічного позбавлення волі та яких було переміщено до віддалених установ на території Російської Федерації.

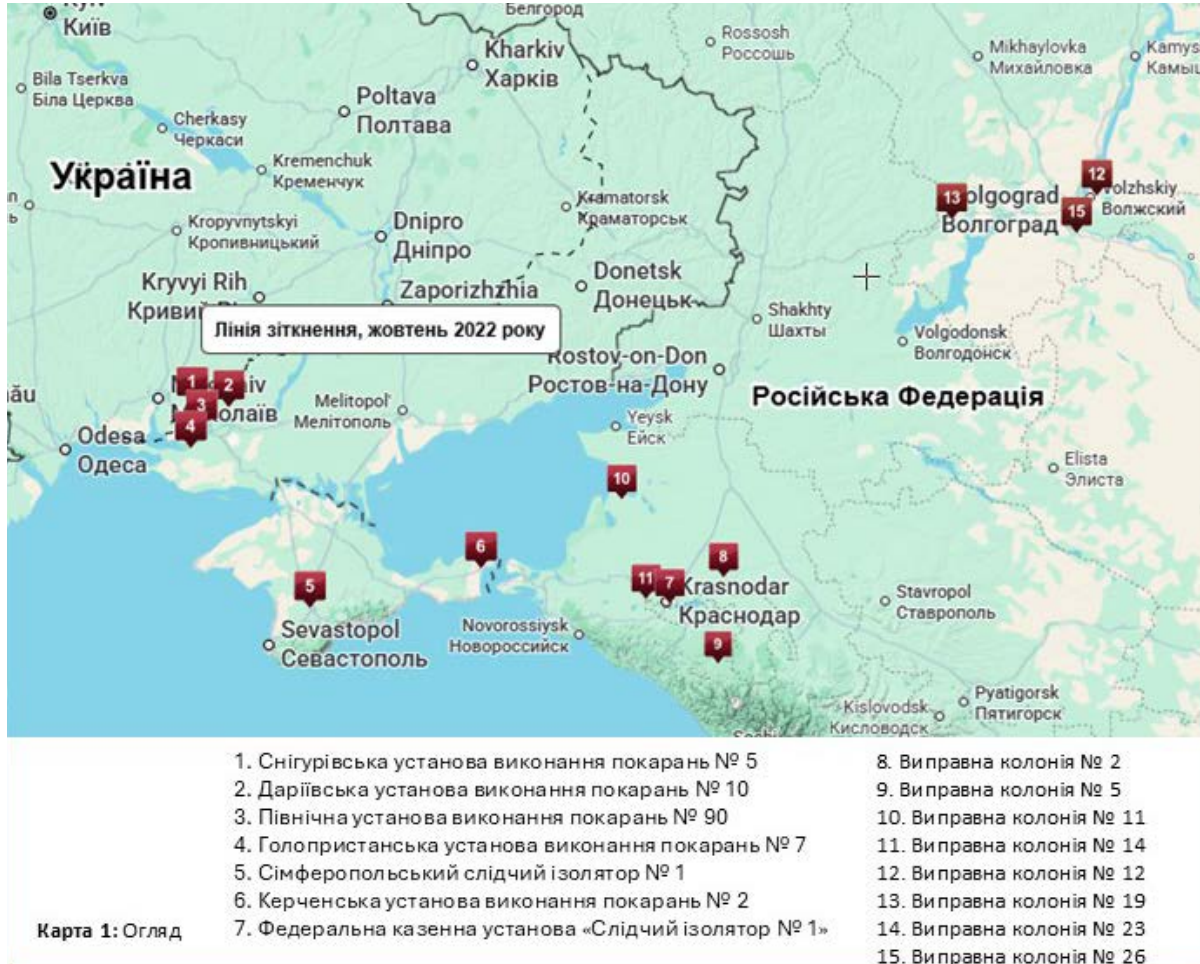
«До референдуму [у вересні 2022 року] адміністрація в'язниці обходила всіх в'язнів і інструктувала їх, як голосувати. Що було дивним — коли ми прибули до [Північної виправної колонії №90], там ще висів український прапор. Згодом його замінили на російський. Раптово почав лунати російський гімн, а написи українською мовою були прибрані, хоча персонал колонії залишився тим самим.»

Розділ І.

Вступ

Вступ

Карта 1

15. Широкомасштабне збройне вторгнення Російської Федерації в Україну розпочалося 24 лютого 2022 року. Йому передувало офіційне визнання 21 лютого 2022 року Президентом Російської Федерації незалежності самопроголошених «Донецької народної республіки» та «Луганської народної республіки»⁸, а також його звернення 24 лютого 2022 року, в якому він оголосив про початок так званої «спеціальної військової операції» в Україні з метою захисту населення, яке проживає на цих територіях, а також «демілітаризації та денацифікації України».⁹

8 'Signing of documents recognising Donetsk and Lugansk People's Republics' 21 February 2022 <<http://en.kremlin.ru/events/president/news/67829>>.

9 'Address by the President of the Russian Federation' 24 February 2022 <<http://en.kremlin.ru/events/president/news/67843>>.

16. Вторгнення призвело до численних порушень норм міжнародного права у сфері прав людини, міжнародного гуманітарного права та міжнародного кримінального права. Багато з цих порушень відбулися на окупованих Російською Федерацією територіях України та пов'язані із серйозними посяганнями на особисту недоторканність і гідність осіб, які проживають на таких територіях. До таких порушень належать свавільне затримання, насильницьке зникнення, катування та інші форми жорстокого поводження, а також депортація цивільного населення.¹⁰

17. Унаслідок цих порушень постраждали особи різного віку, статі, віросповідання, соціального статусу та професії. Хоча неможливо визначити соціальні характеристики осіб, які найбільше постраждали від незаконних дій окупаційної влади, особи, позбавлені волі, є особливо вразливими через свою залежність від адміністрації місць тримання під вартою та неможливість залишити окуповану територію за власним бажанням.

18. У доповіді Данського інституту проти тортур «DIGNITY» (DIGNITY) 2022 року щодо України «Дев'ять кіл пекла» ми задокументували та проаналізували ситуацію осіб, яких утримували в місцях тримання під вартою на територіях України, що перебували під контролем Збройних Сил Російської Федерації, включно з випадками катувань, нелюдського і такого, що принижує гідність, поводження, а також іншими порушеннями прав людини.

19. Мета цієї доповіді полягає в документуванні та аналізі випадків депортації до Російської Федерації осіб, які відбували покарання у вигляді позбавлення волі в Україні. Цей конкретний міжнародний злочин не був всебічно розглянутий ані міжурядовими організаціями, такими як Організація Об'єднаних Націй, Організація з безпеки і співробітництва в Європі та Рада Європи, ані НУО. Відтак ця доповідь має на меті оцінити дії окупаційної влади крізь призму міжнародного кримінального права та надати попередню правову кваліфікацію актів депортації та жорстокого поводження з українськими в'язнями відповідно до Римського статуту.

20. Цю доповідь підготовлено у рамках співпраці організацій Захист в'язнів України (ЗВУ), Харківської правозахисної групи (ХПГ) та DIGNITY. У цій доповіді представлені наші висновки, що ґрунтуються на фактологічному та правовому аналізі депортації українських в'язнів у листопаді 2022 року до Російської Федерації російськими окупаційними силами та органами влади. Предметом цього аналізу є як переміщення цих осіб, так і на поводження з ними та умовах їх тримання під вартою до їхнього повернення в Україну в період з 1 лютого по 31 грудня 2024 року. Об'єкт цієї доповіді обмежений українськими в'язнями, яких утримували в офіційних місцях тримання під вартою в системі Державної кримінально-виконавчої служби України, що нині перебувають під російським контролем, до їх переміщення до Російської Федерації.

---

10 УВКПЛ ООН. Моніторингова Місія ООН з прав людини в Україні. «Захист цивільних осіб у збройному конфлікті». Щомісячні оновлення, опубліковані в період із 24 лютого 2022 року по 31 березня 2026 року <<https://ukraine.ohchr.org/uk/reports>>.

21. У цій доповіді міститься детальний фактологічний виклад етапів депортації, починаючи зі стислого опису умов в українських в'язницях після встановлення контролю над ними з боку Російської Федерації (розділ I). Далі розглянуто умови переміщення (розділ II), перебування у транзитних центрах (розділ III), тримання під вартою в російських в'язницях (розділ IV), умови звільнення та, насамкінець, труднощі, з якими стикнулися українські в'язні після повернення в Україну (розділ V).

22. Правовий аналіз (розділ VI) здійснено в контексті міжнародного кримінального права та, зокрема, відповідно до Римського статуту МКС,¹¹ оскільки розглянутий у цій доповіді злочин у формі депортації, в принципі, належать до юрисдикції МКС. У цьому правовому аналізі також враховано норми міжнародного гуманітарного права (МГП), оскільки Римський статут безпосередньо спирається на МГП в частині визначення та встановлення факту воєнних злочинів.

23. Однак ця доповідь не має на меті надати комплексний аналіз катувань та інших форм жорстокого поводження, яких могли зазнавати українські в'язні. Хоча такі порушення розглянуто в цій доповіді у випадках, коли вони є релевантними, автори не розглядали їх всебічно та не мали на меті надати вичерпну фактологічну чи правову оцінку таких діянь. Повний аналіз випадків катувань і жорстокого поводження вимагав би проведення окремого спеціального дослідження.

24. Натомість ця доповідь містить низку рекомендацій (розділ VII), спрямованих на привернення уваги до порушень, вчинених Російською Федерацією щодо українських в'язнів, підвищення рівня обізнаності міжнародних організацій, національних органів влади, судових органів та інших зацікавлених сторін щодо характеру, масштабу та наслідків таких порушень, а також на сприяння подальшим зусиллям із забезпечення відшкодування шкоди для потерпілих осіб та притягнення до відповідальності винних осіб.

---

11 Римський статут Міжнародного кримінального суду, який було ухвалено 17 липня 1998 року та який набув чинності 1 липня 2002 року, том 2187 Збірника договорів ООН, с. 3 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text>.

Методологія та правові рамки

25. Ця доповідь ґрунтується на свідченнях, документальних матеріалах та інформації з відкритих джерел. Вона спирається на інтерв'ю з 233 колишніми в'язнями, а саме 231 громадянином України, одним громадянином Молдови та одним громадянином Російської Федерації, які на момент затримання українською владою мали законні підстави для проживання в Україні. Ці особи, відбуваючи призначене українськими судами покарання у вигляді позбавлення волі, були депортовані з окупованої території України до Російської Федерації та згодом звільнені після відбуття покарання на території Російської Федерації, третіх країн або окупованої території України. Ця доповідь також ґрунтується на рішеннях російських судів, наданих опитаними особами медичних документах, інформації, наданій українськими органами державної влади, звітах ООН та НУО, статтях у медіа, публікаціях у соціальних мережах та інтерактивних картах. Результати опитування подано відповідно до стандарту «розумні підстави вважати», що означає, що вивчену інформацію, підтверджену за можливості іншими джерелами, вважають достатньо достовірною для визнання описаних діянь такими, що, ймовірно, мали місце.

26. Контактні дані опитаних осіб були отримані від їхніх родичів, співв'язнів або з публічно доступних джерел. Документатори ГО «ЗВУ» зв'язувалися з опитаними особами для документування інформації про поведження, якого вони зазнали під час тримання під вартою в умовах російської окупації та подальшої депортації до Російської Федерації. У деяких випадках опитані особи самостійно зверталися до організації після звільнення з-під варти. Документатори опитали всіх осіб, які були депортовані до російських в'язниць та добровільно погодилися надати свідчення.

27. Інтерв'ю проводила організація «ЗВУ», в окремих випадках співпраці з громадською організацією «Європейська мережа судового захисту прав ув'язнених» (European Prison Litigation Network). Серед документаторів ЗВУ один має юридичну освіту, інший є психологом, а решта двоє є фахівцями у сфері прав людини, гуманітарної діяльності та кризового управління. Усі інтерв'юери пройшли організовану DIGNITY підготовку з питань документування міжнародних злочинів, зокрема щодо контекстних елементів воєнних злочинів і злочинів проти людяності, форм відповідальності та методології опитування свідків міжнародних злочинів, із застосуванням підходу, що орієнтований на інтереси постраждалої особи та враховує її травматичний досвід.¹² Під час усіх інтерв'ю здійснювався аудіо- або відеозапис, а інтерв'юери готували письмові транскрипти. Усіх опитаних осіб було поінформовано про потенційні ризики, пов'язані з наданням свідчень, а також про їхнє право відмовитися від участі в будь-який момент. Вони надали інформовану згоду на використання своїх свідчень у матеріалах, призначених для подання до Міжнародного кримінального суду, та у публічних адвокаційних звітах. Усі інтерв'ю були проведені з дотриманням принципів добровільності, конфіденційності та безпеки. Опитаним особам також була запропонована психологічна підтримка.

12 УВКПЛ ООН. Стамбульський протокол. Посібник з питань ефективного розслідування і документування фактів катувань та іншого жорстокого, нелюдського чи такого, що принижує гідність, поведження або покарання (у редакції 2022 року <<https://lnk.ua/OcYe2250I>>).

28. Середній проміжок часу між звільненням особи з-під варти та проведенням інтерв'ю становив приблизно від двох до восьми тижнів залежно від маршруту повернення, юридичних процедур, включно з оформленням документів та перетином кордону, періоду адаптації та стану здоров'я відповідної особи.

29. Правовий аналіз здійснено в контексті міжнародного кримінального права, зокрема відповідно до Римського статуту, оскільки розглянутий цій доповіді злочин у формі депортації належать до юрисдикції МКС.¹³ У цьому правовому аналізі також враховано норми МГП, оскільки Римський статут безпосередньо спирається на МГП в частині визначення та встановлення факту воєнних злочинів.¹⁴ Фактологічний аналіз цих випадків містить лише опис ситуації депортованих українських в'язнів зі слів опитаних, і в ньому не вжито таких юридичних термінів, як «катування» чи «інші нелюдські діяння» – їх використано в правовому аналізі. Відтак використані у фактологічній частині доповіді формулювання «неналежне поводження» та «неналежні умови» не слід розглядати як остаточні висновки – їх вжито виключно для кращого пояснення обставин переміщення українських в'язнів до Російської Федерації.

---

13 У березні–квітні 2022 року, після вторгнення Російської Федерації в Україну у лютому 2022 року, 43 держави-учасниці Римського статуту передали ситуацію в Україні на розгляд МКС (стаття 14 Римського статуту), що створило правову підставу для розслідування Прокурором МКС ймовірних злочинів, скоєних на території України з 21 листопада 2013 року. Суд може здійснювати юрисдикцію щодо злочинів, скоєних в Україні, у тому числі громадянами держав, які не є учасницями Римського статуту, зокрема Російської Федерації. Після цих передач Україна стала державою-учасницею Римського статуту, який набув чинності для України 1 січня 2025 року <<https://www.icc-cpi.int/situations/ukraine>>. Крім того, до юрисдикції МКС застосовується принцип комплементарності. Це означає, що Суд може втручатися лише у випадках, коли національні органи влади не бажають або не здатні здійснювати кримінальне переслідування, забезпечуючи тим самим збереження основної відповідальності за переслідування злочинів за національними судами (стаття 17 Римського статуту).

14 Римський статут, стаття 8.

Контекст і передумови

30. 24 лютого 2022 року Російська Федерація вторглася на територію України, розгорнувши сухопутні війська та завдавши ракетних, дронівих і артилерійських ударів. З перших днів збройного вторгнення частина території України була окупована Російською Федерацією, яка встановила контроль над державними та місцевими органами влади України в окупованих районах Херсонської, Миколаївської, Запорізької, Харківської, Сумської, Чернігівської, Київської, Донецької та Луганської областей. Місця позбавлення волі та інші установи, в яких осіб тримають під вартою, зокрема пенітенціарні установи (виправні колонії), СІЗО, дитячі будинки та заклади тривалого догляду для людей з інвалідністю та людей старшого віку, були взяті під контроль окупаційної влади.¹⁵ Українська влада не проводила евакуацію розташованих на захоплених Російською Федерацією територіях пенітенціарних установ ані до 24 лютого 2022 року, ані після початку збройного нападу та подальшої окупації.

31. Згідно з офіційною інформацією Міністерства юстиції України, з 24 лютого 2022 року 12 в'язниць у Запорізькій, Донецькій, Луганській, Миколаївській і Херсонській областях, у яких утримувалося приблизно 3 400–3 700 осіб, опинилися під контролем російських окупаційних сил та органів влади. До цих установ, зокрема, належали Маріупольський слідчий ізолятор (349 осіб), Мелітопольська установа виконання покарань № 144 (64 особи), Приазовська виправна колонія № 107 (99 осіб), Старобільський слідчий ізолятор (332 особи), Приморська виправна колонія № 145 (21 особа), Веселівський виправний центр (79 осіб), Херсонський слідчий ізолятор (286 осіб), Північна виправна колонія № 90 (838 осіб), Дар'ївська виправна колонія № 10 (704 особи), Снігурівська виправна колонія № 5 (98 осіб) та Голопристанська виправна колонія № 7 (231 особа). Українська влада не проводила евакуацію в'язнів із цих установ ані до 24 лютого 2022 року, ані після початку російського збройного вторгнення.¹⁶ Деякі з цих пенітенціарних установ, зокрема Снігурівська виправна колонія № 5, Північна виправна колонія № 90 та Херсонський слідчий ізолятор, були згодом звільнені під час контрнаступу Збройних Сил України у листопаді 2022 року.¹⁷ Сім пенітенціарних установ у Донецькій, Луганській, Запорізькій і Херсонській областях і надалі перебувають під контролем Збройних Сил Російської Федерації, зокрема Голопристанська виправна колонія № 7 у Херсонській

---

15 'Aggression against Ukraine' 2 March 2022 UN GA, A/RES/ES-11/1; 'Resolution on the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine', Parliamentary Assembly of the European Union, (2023/C 229/06), 29 June 2023.

16 'They do not care about us': how a women's correctional facility operates in Russia-occupied Melitopol'. Суспільне Новини <<https://suspihne.media/974089-they-care-a-womens-correctional-facility-operates-russia-occupied-melitopol/?utm>> Дата звернення: 10 березня 2026 року; «Загратовані двічі: українські СІЗО та колонії в окупації». Deutsche Welle <<https://www.dw.com/uk/zagratovani-dvici-so-vidbuvaetsa-v-ukrainskih-vaznicah-v-okupacii/a-63606724>> Дата звернення: 10 березня 2026 року.

17 «ЗСУ вже звільнили Херсон. Їх вітають натовпи містян». BBC News Україна <<https://www.bbc.com/ukrainian/features-63597151>> Дата звернення: 10 березня 2026 року; «Дорогою на Херсон. Фото та відео із сіл, звільнених ЗСУ за останні два дні. The New Voice of Ukraine <<https://nv.ua/ukr/ukraine/events/deokupaciya-hersonskoj-oblasti-sela-ta-mista-yaki-zvili-nili-zsu-za-dva-dni-foto-ta-video-50283107.html>> Дата звернення: 10 березня 2026 року.

області.¹⁸

32. Після початку російської окупації управління в'язницями спочатку продовжували здійснювати українські органи державної влади. Однак у березні–травні 2022 року російські сили почали встановлювати контроль над цими установами.¹⁹ Частина персоналу в'язниць погодилася залишитися та працювати під російським наглядом,²⁰ тоді як додатковий персонал набирали як на місцях, так і в Росії.²¹ Українські прапори та інша національна символіка були вилучені з в'язниць і замінені російськими. Було також запроваджено щоденну трансляцію державного гімну Російської Федерації.²² Як повідомив один із опитаних:

Перед референдумом [у вересні 2022 року] адміністрація в'язниці обходила всі камери і наказувала всім в'язням голосувати. Що здивувало: коли ми прибули [до Північної виправної колонії № 90], там ще висів український прапор. Потім його замінили російським. Раптово почав лунати російський гімн, а написи українською мовою прибрали, хоча персонал колонії залишився в тому самому складі.²³

33. Під час окупації в'язниці продовжували функціонувати як місця тримання під вартою, а також використовувалися для розміщення техніки російських окупаційних сил та органів влади,²⁴ використання праці в'язнів для будівництва укріплень²⁵ та виробництва товарів²⁶.

---

18 Міністерство юстиції України. Відповідь на запит організації «Захист в'язнів України» від 31 березня 2026 року», 3 квітня 2026 року.

19 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 29 листопада 2022 року; 5 січня 2023 року; 6 січня 2023 року; 20 січня 2023 року; 2 лютого 2023 року; 4 березня 2023 року; 18 вересня 2023 року; 24 вересня 2023 року; 4 жовтня 2023 року; 22 жовтня 2023 року; 4 грудня 2023 року; 17 лютого 2024 року.

20 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 23 лютого 2023 року; 3 березня 2023 року; 4 вересня 2023 року.

21 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 2 лютого 2023 року; 23 лютого 2023 року; 17 березня 2024 року.

22 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 9 жовтня 2023 року; 5 січня 2023 року; 6 січня 2023 року; 30 січня 2023 року.

23 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 9 жовтня 2023 року.

24 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 15 липня 2024 року.

25 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 2 лютого 2023 року; 4 березня 2023 року; 18 вересня 2023 року; 12 листопада 2023 року; 10 грудня 2023 року; 18 січня 2024 року; 18 березня 2024 року; 2 квітня 2024 року; 24 вересня 2024 року.

26 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 18 червня 2024 року; 17 липня 2024 року; 4 листопада 2024 року.

34. Такий перехід контролю призвів до формування більш репресивного середовища у в'язницях, що характеризувалося зростанням рівня насильства щодо в'язнів. Насильство вчиняли як представники російських окупаційних сил та органів влади, так і український персонал, який сприйняв російську окупацію як карт-бланш для застосування катувань для управління в'язницею.²⁷ Дедалі частіше ставалися випадки побиття різними предметами, ударів кулаками, утримання у незручних позах, залякування, погрози фізичного та/або сексуального насильства, а також застосування суворіших дисциплінарних заходів, таких як тримання в одиночній камері.²⁸ Яскравим прикладом такого жорстокого поводження є масове побиття в'язнів у Голопристанській виправній колонії № 7 у червні 2022 року, про яке повідомили одразу декілька опитаних осіб; за їхніми словами, його вчинили представники російських окупаційних сил та органів влади у співпраці з місцевою адміністрацією.²⁹ Було чітко продемонстровано намір придушити будь-які прояви незгоди та створити серед в'язнів атмосферу страху.³⁰

35. Крім того, російські окупаційні сили та органи влади почали переміщувати українських в'язнів та осіб, яких тримали під вартою під час досудового розслідування, між установами в межах окупованих територіях.³¹ Згідно з інформацією, зібраною ЗВУ, включно з відповідями українських органів державної влади та інтерв'ю з колишніми в'язнями, у листопаді 2022 року російські окупаційні сили та органи влади депортували до Російської Федерації приблизно 1 700 українських в'язнів.³² За наявною інформацією, ці переміщення відбувалися в рамках ширшої стратегії російської влади з переміщення в'язнів з окупованих установ в очікуванні просування українських сил, а не як наслідок безпосереднього звільнення території Україною.³³

27 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 4 березня 2023 року; 4 вересня 2023 року; 26 грудня 2023 року; 5 лютого 2024 року; 7 січня 2024 року. DIGNITY. «Дев'ять кіл пекла: місця несвободи в Україні під час російської окупації [розділ 6], 2023 рік.

28 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 2 лютого 2023 року; 4 березня 2023 року. DIGNITY. «Дев'ять кіл пекла: Місця несвободи в Україні під час російської окупації [розділ 6], 2023 рік.

29 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 13 лютого 2023 року; 20 червня 2023 року; 16 жовтня 2023 року; 12 грудня 2023 року; 9 січня 2024 року; 25 травня 2024 року; 7 червня 2024 року.

30 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 20 січня 2023 року; 3 липня 2023 року; 17 липня 2023 року; 3 серпня 2023 року; 1 жовтня 2023 року.

31 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 18 вересня 2023 року; 24 вересня 2023 року; 26 вересня 2023 року; 22 жовтня 2023 року; 12 листопада 2023 року; 14 листопада 2023 року; 19 листопада 2023 року; 21 листопада 2023 року; 20 грудня 2023 року; 31 грудня 2023 року; 5 лютого 2024 року; 17 березня 2024 року.

32 Справа № 766/10202/23. Держава України проти Особи_3 (Херсонський міський суд, 2025 рік) <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/128231478>> Дата звернення: 27 лютого 2026 року; «12 років ув'язнення отримав «начальник Голопристанської колонії» за організацію примусового переміщення та депортацію українців з Херсонщини». Херсонська обласна прокуратура, 2025 рік <https://kherson.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_t=rec&id=392314&fp=82> Дата звернення: 9 березня 2026 року; «Затримання цивільних осіб у контексті збройного нападу Російської Федерації на Україну» (24 лютого 2022 року – 23 травня 2023 року). УВКПЛ ООН. 7 червня 2023 року [80] <<https://ukraine.ohchr.org/uk/detention-civilians-context-armed-attack-russian-federation-against-UA>> Дата звернення: 15 квітня 2026 року.

33 «Окупанти при втечі з Херсонщини вивезли українських в'язнів до 10 колоній у Росії». Українська правда <<https://www.pravda.com.ua/news/2022/11/29/7378543/>> Дата звернення: 10 березня 2026 року.

36. Із них після звільнення з-під варти 500 осіб повернулися в Україну, тоді як приблизно 30 осіб залишаються в російських центрах тимчасового утримання іноземних громадян, а ще приблизно 300 осіб, за наявною інформацією, перебувають в інших місцях на території Російської Федерації або на окупованих територіях України.³⁴

37. Ця доповідь зосереджена конкретно на українських в'язнях, депортованих у листопаді 2022 року з чотирьох установ – Північної виправної колонії № 90 (Північна ВК), Дар'ївської виправної колонії № 10 (Дар'ївська ВК) та Голопристанської виправної колонії № 7 (Голопристанська ВК), розташованих у Херсонській області, а також Снігурівської виправної колонії № 5 (Снігурівська ВК) у Миколаївській області. Ці установи були відібрані через те, що в них утримувалася найбільша кількість українських в'язнів, депортованих до Російської Федерації. Точні дані щодо кількості в'язнів у цих установах на момент депортації відсутні; однак відомо, що станом на 1 травня 2022 року у Північній ВК утримувалося 853 в'язні, у Дар'ївській ВК – 704, у Снігурівській – 94,³⁵ а у Голопристанській – 286.³⁶ Опитані звільнені в'язні розповіли про те, що більшість осіб, які утримувалися в Північній, Дар'ївській,³⁷ Голопристанській³⁸ та Снігурівській ВК, після транзитного перебування у Голопристанській ВК були депортовані до Російської Федерації.³⁹ Точна кількість осіб, депортованих із розглянутих у цій доповіді установ до Російської Федерації, залишається невідомою.

---

34 Розраховано на основі даних, отриманих у ході інтерв'ю з поверненими українськими в'язнями.

35 Державна кримінально-виконавча служба Міністерства юстиції України. Відповідь на запит організації «Захист в'язнів України» від 30 грудня 2022 року, 4 січня 2023 року.

36 Державна кримінально-виконавча служба Міністерства юстиції України. Відповідь на запит організації «Захист в'язнів України» від 24 травня 2023 року, 29 травня 2023 року.

37 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 21 листопада 2023 року.

38 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 18 вересня 2023 року; 26 вересня 2023 року; 30 жовтня 2023 року; 30 липня 2024 року.

39 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 17 лютого 2023 року; 10 листопада 2023 року; 30 січня 2024 року.

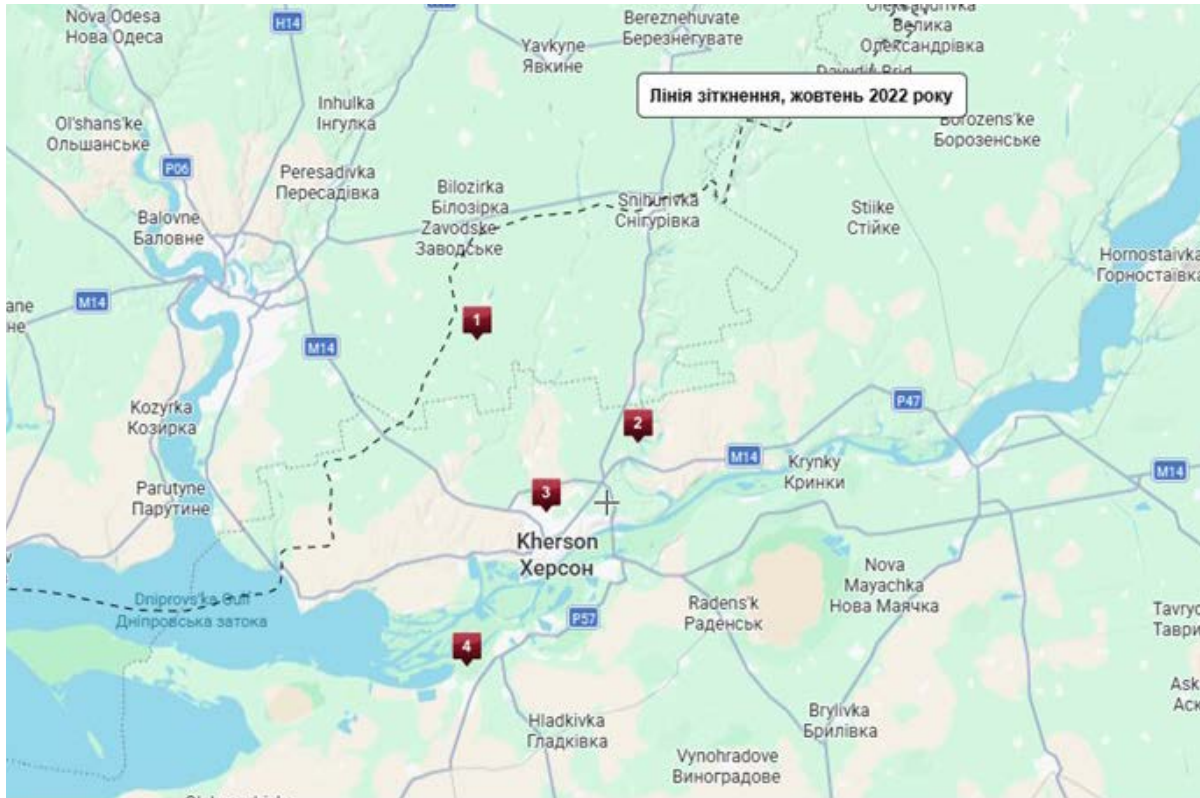
«До нас підійшли солдати з автоматами і сказали: “Хлопці, ми все розуміємо. Ви — засуджені, а ми — військові. Якщо виникнуть будь-які проблеми, ми будемо стріляти. Сидіть тихо, і все буде добре. Інакше будуть трупи.”»

Розділ II.

Загальний огляд та
початковий етап депортації

Загальний огляд та початковий етап депортації

карту 2

1. Снігурівська установа виконання покарань № 5
2. Даріївська установа виконання покарань № 10
3. Північна установа виконання покарань № 90
4. Голопристанська установа виконання покарань № 7

Карта 2: Українські в'язниці

38. На початку вторгнення російські військовослужбовці одразу продемонстрували зневагу до українських в'язнів: «Коли ви прибудете в місце призначення, нас не цікавитиме, в якому ви будете стані, – нас цікавитиме лише ваша кількість».⁴⁰

40 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 26 вересня 2023 року. Аналогічну інформацію було отримано з інтерв'ю, проведених ЗВУ 10 грудня 2023 року; 24 вересня 2023 року; 26 грудня 2023 року; 29 січня 2024 року.

39. Депортація українських в'язнів до Російської Федерації розпочалася 3 або 4 листопада 2022 року⁴¹ і тривала протягом наступних днів у кілька етапів.⁴² За кілька тижнів або місяців до депортації українських в'язнів спочатку перемістили з Північної, Снігурівської та Дар'ївської ВК до Голопристанської ВК.⁴³ Після того їх перемістили до транзитних центрів, розташованих в окупованому Криму, а також до одного транзитного центру на території Російської Федерації, а згодом – до пенітенціарних установ у Російській Федерації, зокрема в Краснодарському краї, Волгоградській та Ростовській областях.⁴⁴

---

41 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 2 лютого 2023 року; 23 лютого 2023 року; 4 вересня 2023 року; 18 вересня 2023 року; 24 вересня 2023 року; 26 вересня 2023 року; 4 жовтня 2023 року; 9 жовтня 2023 року; 22 жовтня 2023 року; 27 жовтня 2023 року; 1 листопада 2023 року; 12 листопада 2023 року; 10 грудня 2023 року; 5 лютого 2024 року; 16 травня 2024 року.

42 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 23 лютого 2023 року; 22 жовтня 2023 року; 4 жовтня 2023 року; 27 листопада 2023 року; 10 грудня 2023 року; 26 грудня 2023 року; 16 травня 2024 року.

43 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 23 лютого 2023 року; 27 жовтня 2023 року; 29 січня 2024 року; 5 лютого 2024 року; 16 травня 2024 року.

44 Див. нижче розділ III «Транзитні центри».

Суб'єкти, що брали участь у депортації

40. Один з колишніх українських в'язнів розповів про випадок депортації, яка здійснювалася озброєними автоматичною зброєю військовослужбовцями з погрозами вбивства:

До нас підійшли солдати з автоматами і сказали: «Хлопці, ми все розуміємо. Ви — засуджені, а ми — військові. Якщо будуть якісь проблеми — будемо стріляти. Сидіть тихо — і все буде гаразд. Інакше будуть трупи». Один з них їхав разом з нами в автобусі з величезним автоматом, а за кермом був цивільний. Нас супроводжували військові машини спереду і ззаду.⁴⁵

41. Депортації здійснювалися російськими окупаційними силами та органами влади та відбувалися під їхнім контролем і наглядом, зокрема за участі особового складу Збройних Сил Російської Федерації, різних підрозділів і формувань спеціального призначення, а також представників ФСВП,⁴⁶ за сприяння місцевого українського пенітенціарного персоналу.

42. Протягом усього процесу депортації українських в'язнів перевозили в російських автозаках або КАМАЗах⁴⁷ у супроводі російської бронетехніки.⁴⁸ Один з опитаних згадував: «[Українських в'язнів] посадили в автозаки з емблемами Федеральної служби виконання покарань Росії».⁴⁹

---

45 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 17 березня 2024 року.

46 ФСВП є федеральним органом виконавчої влади Російської Федерації, що перебуває у підпорядкуванні Міністерства юстиції Російської Федерації.

47 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 4 вересня 2023 року; 24 вересня 2023 року; 18 вересня 2023 року; 24 вересня 2023 року; 4 жовтня 2023 року; 9 жовтня 2023 року; 27 жовтня 2023 року; 10 грудня 2023 року; 12 листопада 2023 року; 27 вересня 2023 року; 22 січня 2024 року; 16 травня 2024 року. КАМАЗи — це великовантажні автомобілі виробництва російської компанії «КАМАЗ», які використовують для перевезення вантажів, обладнання або людей. 'General Information' Kamaz Group of Companies. <<https://kamaz.ru/en/about/general-information/>> Дата звернення: 2 лютого 2026 року).

48 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 18 вересня 2023 року; 24 вересня 2023 року; 27 жовтня 2023 року.

49 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 2 лютого 2023 року.

43. Інший респондент описав схожий досвід:

Нас завантажили в білі КАМАЗи Федеральної служби виконання покарань. До першої зупинки ми їхали 10 годин. У туалет нас не виводили. Два дні ми нічого не їли. Спочатку нас привезли на пересильний пункт у Сімферополі.⁵⁰

44. За словами опитаних, на початковому етапі переміщення українських в'язнів до головного збірного пункту в Голопристанській ВК були залучені російські військовослужбовці⁵¹, представники ФСВП⁵², а місцевий український пенітенціарний персонал допомагав їм у цьому процесі.⁵³

45. Декілька опитаних повідомили, що військовослужбовці, які перевозили їх до Північної та Голопристанської ВК, були одягнені в камуфляжну форму з російськими знаками розрізнення, зокрема з російськими прапорами та літерою «Z», яку російські військові часто використовували для позначення своїх підрозділів, і були озброєні автоматами та пістолетами.⁵⁴

46. Багато опитаних повідомили, що особи, які їх супроводжували, представлялися військовослужбовцями Збройних Сил Російської Федерації та розмовляли російською мовою без помітного акценту, подібного до того, з яким зазвичай розмовляють російськомовні українці.⁵⁵

47. Після утримання в Голопристанській ВК російські військовослужбовці знову завантажували українських в'язнів в російські автозаки або КАМАЗи за сприяння місцевого українського пенітенціарного персоналу.⁵⁶ Один з опитаних згадував: «Завантаження в'язнів та їх супровід під час перевезення здійснював російський спецназ. Звісно, не без участі наших колаборантів».⁵⁷ Інший опитаний повідомив: «Нас завантажили в російські автозаки під контролем російських військових, озброєних автоматами».⁵⁸

50 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 26 вересня 2023 року.

51 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 17 лютого 2023 року; 24 вересня 2023 року; 26 вересня 2023 року; 9 жовтня 2023 року; 27 жовтня 2023 року; 12 листопада 2023 року; 22 січня 2024 року.

52 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 17 лютого 2023 року.

53 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 17 лютого 2023 року; 27 вересня 2023 року; 18 вересня 2023 року; 27 жовтня 2023 року.

54 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 19 травня 2023 року; 20 червня 2023 року; 22 жовтня 2023 року; 31 жовтня 2023 року; 2 листопада 2023 року; 7 листопада 2023 року; 12 листопада 2023 року; 14 листопада 2023 року; 29 листопада 2023 року; 5 лютого 2024 року; 14 квітня 2024 року; 16 травня 2024 року; 18 червня 2024 року; 9 липня 2024 року; 26 вересня 2024 року; 10 грудня 2023 року.

55 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 26 вересня 2023 року; 22 жовтня 2023 року; 12 грудня 2023 року; 18 червня 2024 року; 18 квітня 2024 року.

56 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 2 лютого 2023 року; 18 вересня 2023 року; 24 вересня 2023 року; 27 жовтня 2023 року; 30 жовтня 2023 року.

Інтерв'ю, проведені ЗВУ 23 лютого 2023 року; 4 вересня 2023 року; 4 березня 2023 року.

57 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 24 вересня 2023 року.

58 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 23 лютого 2023 року; 26 грудня 2023 року; 16 травня 2024 року.

48. Опитані також повідомили, що співробітники ФСВП брали участь у їх переміщенні з Голопристанської ВК до транзитних центрів, а згодом — до в'язниць на території Російській Федерації.⁵⁹ Як описав один з опитаних:

На нас чекали російські спецпризначенці. У них на спинах було написано: «Федеральна служба виконання покарань». Вони сказали сидіти тихо. Знову те саме — усе за їхньою звичною схемою. Під час поїздки треба було поводитися покiрливо та не галасувати. Вони перевозили, як самі казали, «вантаж». Вони були озброєні та в масках, хоча не всі. Форма в них була темно-зеленого та чорного кольорів.⁶⁰

49. Опитані особи називали представників Збройних Сил Російської Федерації та співробітників пенітенціарної системи відповідальними за неналежне поводження з українськими в'язнями, а також за неналежні умови під час переміщення та тримання під вартою. Декілька опитаних також ідентифікували представників російських підрозділів спеціального призначення, зокрема «Акула» та ОМОН,⁶¹ а також військових спецпризначенців (спецназ).⁶²

---

59 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 4 березня 2023 року; 24 вересня 2023 року; 26 вересня 2023 року; 30 жовтня 2023 року; 12 листопада 2023 року.

60 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 29 листопада 2023 року.

61 «Акула» — це відділ спеціального призначення Головного управління Федеральної служби виконання покарань по Краснодарському краю Російської Федерації. ОМОН — це поліцейський загін спеціального призначення у складі Національної гвардії Російської Федерації. Опитані особи ідентифікували ці підрозділи спеціального призначення зі слів осіб, які приймали їх після прибуття та прямо повідомляли про свою належність до цих підрозділів, а також за знаками розрізнення на їхній формі та за інформацією, отриманою від інших українських в'язнів і персоналу транзитних центрів. Інтерв'ю, проведені ЗВУ 19 травня 2023 року; 29 листопада 2023 року; 9 січня 2024 року; 5 лютого 2024 року; 17 березня 2024 року; 19 червня 2024 року.

62 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 7 листопада 2023 року; 13 листопада 2023 року; 30 січня 2024 року; 19 травня 2024 року; 18 червня 2024 року; 8 липня 2024 року; 24 грудня 2024 року. Див. також нижче пара 83–87.

Переміщення до/з Голопристанської ВК

Нам сказали, що ми можемо взяти з собою лише одну сумку з найнеобхіднішими речами. Він погрожував нас застрелити, якщо ми не будемо коритися або не виконуватимемо його наказів. Він сказав, що його завдання — здати «кількість», байдуже в якому стані.⁶³

50. Голопристанська ВК слугувала основним збірним пунктом для подальшої депортації українських в'язнів, задокументованої в цій доповіді. За кілька тижнів або місяців до депортації українських в'язнів із Північної, Дар'ївської, Снігурівської та інших ВК звозили до цього місця для подальшого переміщення.⁶⁴ Опитані в'язні Дар'ївської ВК повідомляли, що частину українських в'язнів спочатку перевели до Північної ВК у травні–вересні 2022 року, а через кілька тижнів або місяців — до Голопристанської ВК, тоді як інших доставляли безпосередньо до Голопристанської ВК. За повідомленнями в медіа, у червні 2022 року Збройні Сили Російської Федерації перемістили 97 українських в'язнів зі Снігурівської ВК нібито з метою їх евакуації із районів активних бойових дій.⁶⁵

51. Голопристанська ВК є спеціалізованою установою для тримання під вартою в'язнів із туберкульозом та розрахована на 510 осіб.⁶⁶ Деякі опитані особи повідомляли, що у жовтні 2022 року там перебувало приблизно 2 000 в'язнів.⁶⁷ Через значний наплив в'язнів з інших установ деякі не мали належного місця для сну і в перші кілька днів після переміщення були змушені спати на підлозі.⁶⁸

---

63 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 19 травня 2024 року.

64 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 13 лютого 2023 року; 4 березня 2023 року; 13 серпня 2023 року; 4 вересня 2023 року; 5 вересня 2023 року; 16 жовтня 2023 року; 22 жовтня 2023 року; 27 жовтня 2023 року; 12 листопада 2023 року; 29 листопада 2023 року; 10 грудня 2023 року; 26 грудня 2023 року; 1 січня 2024 року; 5 лютого 2024 року; 17 березня 2024 року; 18 квітня 2024 року; 31 травня 2024 року; 7 червня 2024 року; 9 липня 2024 року; 26 вересня 2024 року; 4 листопада 2024 року; 27 грудня 2024 року. Див. також UN, Human rights Council, Working Group on Arbitrary Detention, *Opinion No. 34/2025*, A/HRC/WGAD/2025/34, 102nd session, 30 June 2025, para 12.

65 РІА Новости «ВС России эвакуировали заключенных из колонии в Николаевской области», 5 червня 2022 року <<https://ria.ru/20220605/koloniya-1793272175.html>> Дата звернення: 3 лютого 2026 року.

66 Тюремний портал України

<https://ukrprison.org.ua/department_institutions/khersonska/1209396533> Дата звернення: 10 лютого 2026 року.

67 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 19 лютого 2024 року.

68 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 22 жовтня 2023 року; 27 жовтня 2023 року; 8 лютого 2024 року; 19 лютого 2024 року; 18 березня 2024 року; 18 червня 2024 року; 15 липня 2024 року; 26 вересня 2024 року.

Відсутність офіційної інформації, згоди на депортацію, доступу до правової допомоги та обмеження контактів із сім'єю

52. За словами опитаних, українських в'язнів офіційно не інформували про їх переміщення чи евакуацію до пенітенціарних установ у Російській Федерації. Їм також не надавали жодних чітких пояснень або обґрунтувань таких дій.⁶⁹

Вони [представники влади] сказали нам чекати, мовляв, нас кудись відвезуть. Ніхто не говорив, куди саме. А потім в останню хвилину нас почали швидко вантажити в машини за списками. Вони сказали: «Все, давайте, сідайте, вас везуть до Криму», — і повідомили про це лише за годину до відправлення. У нас не було жодної можливості комусь повідомити, що нас забирають.⁷⁰

53. Опитані повідомляли, що за кілька тижнів, днів або навіть годин до цих переміщень між ними ходили чутки⁷¹ або вони отримували неофіційні попередження від пенітенціарного персоналу про те, що їх будуть переміщати чи евакуювати⁷² до інших установ, зокрема до Північної ВК або Голопристанської ВК. За словами деяких опитаних, під час перебування в Голопристанській ВК вони чули чутки або отримували від пенітенціарного персоналу інформацію про подальше переміщення до окупованого Криму.⁷³ Один з опитаних повідомив: «Чутки підтвердилися. Нам сказали, що протягом десяти днів вивезуть усіх. Спочатку — до Криму, а далі — як Бог дасть».⁷⁴

54. Невелика кількість опитаних повідомила, що їм прямо сказали про переміщення до Росії.⁷⁵

---

69 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 9 травня 2023 року; 20 червня 2023 року; 6 серпня 2023 року; 7 серпня 2023 року; 13 серпня 2023 року; 5 вересня 2023 року; 9 вересня 2023 року; 16 жовтня 2023 року; 22 жовтня 2023 року; 27 жовтня 2023 року; 7 листопада 2023 року; 27 лютого 2024 року; 18 червня 2024 року; 26 вересня 2024 року; 22 жовтня 2024 року; 26 грудня 2024 року.

70 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 27 червня 2023 року.

71 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 24 вересня 2023 року; 9 травня 2023 року; 4 вересня 2023 року.

72 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 3 лютого 2023 року; 20 червня 2023 року; 1 серпня 2023 року; 7 серпня 2023 року; 2 вересня 2023 року; 24 вересня 2023 року; 26 вересня 2023 року; 4 жовтня 2023 року; 11 жовтня 2023 року; 9 лютого 2024 року; 16 жовтня 2023 року; 27 жовтня 2023 року; 1 листопада 2023 року; 7 листопада 2023 року.

73 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 9 травня 2023 року; 1 серпня 2023 року; 4 вересня 2023 року; 4 жовтня 2023 року.

74 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 3 лютого 2023 року.

75 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 4 березня 2023 року; 26 грудня 2023 року; 6 серпня 2023 року; 16 жовтня 2023 року.

55. У більшості випадків, за словами опитаних, їм просто наказували готуватися до переміщення: зачитували списки в'язнів і без жодних додаткових пояснень завантажували їх у російські автозаки.⁷⁶ Опитані повідомляли, що з Голопристанської ВК їх переміщали без попередження та пояснень: «Начальник [Голопристанської ВК] сказав нам: «Сидіть тихо! Ви тут ненадовго. Тут ви на пересилці, згодом вас повезуть далі!»⁷⁷ Інший опитаний згадував: «І ніхто нас не питав. Нас мовчки вивели та попередили: «Крок вліво, крок вправо – розстріл, і все!»⁷⁸

56. За словами одного з опитаних, з Дар'ївської ВК до Голопристанської ВК в'язнів спочатку перемістили тому, що більшість українських співробітників залишили колонію, через що для управління нею лишилося замало персоналу, а російська окупаційна влада побоювалася, що в'язні можуть утекти.⁷⁹

57. Багато осіб, переміщених зі Снігурівської ВК та Дар'ївської ВК, стверджують, що російські військовослужбовці під прицілом зброї примусово саджали їх в автобуси та не повідомляли, куди їх везуть.⁸⁰

58. Згідно з інформацією з відкритих джерел, Збройні Сили Російської Федерації перемістили 87 українських в'язнів зі Снігурівської ВК з метою їх евакуації з районів активних бойових дій.⁸¹

59. За словами деяких опитаних, їм казали, що їх переводять з метою «врятувати [їх] від України».⁸² Інший опитаний зазначив:

Наприкінці жовтня 2022 року нас почали переміщати з [Північної ВК] до [Голопристанської ВК]. Адміністрація колонії стверджувала, що таким чином нас рятують від наступу Збройних Сил України. Нас переміщували проти волі.⁸³

---

76 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 6 серпня 2023 року; 7 серпня 2023 року; 5 вересня 2023 року; 9 вересня 2023 року; 24 вересня 2023 року; 26 вересня 2023 року; 16 жовтня 2023 року; 1 листопада 2023 року; 22 січня 2024 року; 22 жовтня 2023 року; 1 листопада 2023 року; 7 листопада 2023 року; 12 листопада 2023 року.

77 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 27 жовтня 2023 року.

78 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 30 грудня 2023 року. Опитаний має на увазі, що йому та іншим в'язням погрожували стратою в разі будь-яких дій або рухів, які не сподобалися би конвою.

79 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 29 листопада 2022 року.

80 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 20 січня 2023 року; 8 лютого 2024 року; 18 червня 2024 року.

81 РИА Новости «ВС России эвакуировали заключенных из колонии в Николаевской области», 5 червня 2022 року <<https://ria.ru/20220605/koloniya-1793272175.html>> Дата звернення: 3 лютого 2026 року.

82 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 27 червня 2023 року.

83 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 22 жовтня 2023 року.

60. Більшість опитаних наголошували на тому, що депортація до Російської Федерації відбувалася без їхньої згоди.⁸⁴ Як описав один з опитаних документаторам:

Ніхто з нас не давав згоди на переведення з Північної колонії № 90. Ніхто не погоджувався і не давав на це згоди. Певна річ, були побоювання. Нас перевозили незнайомі люди, і ми не знали, чого від них очікувати. У місті були обстріли, а нас кудись везли. Вони кудись нас звозили, і невідомо, що вони мали на думці. Вони могли нас кудись вивезти, розстріляти, закопати в братській могилі — і на тому все. Ми дізналися про перевезення за три дні до того, як це сталося.⁸⁵

61. Інший опитаний згадував:

Нас перевезли до Голопристанської виправної колонії 27 вересня 2022 року. Можливо, це не точна дата, але я так запам'ятав. Вже тоді пройшли чутки, що нас повезуть до Краснодару. Я запитав про це в когось із їхніх головних, але він сказав, що це все нісенітниця і що кінцевий пункт призначення — ГВК-7.⁸⁶

62. Опитані особи також повідомляли, що українським в'язням не надавали жодної правової допомоги у зв'язку з їхнім переміщенням та іншими питаннями, пов'язаними з їхніми правами, включно з доступом до медичної допомоги та правом на контакти із зовнішнім світом.⁸⁷ Деякі підкреслювали, що за таких обставин фактично було неможливо звернутися по правову допомогу або отримати її.⁸⁸

---

84 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 20 червня 2023 року; 1 серпня 2023 року; 6 серпня 2023 року; 18 вересня 2023 року; 24 вересня 2023 року; 26 вересня 2023 року; 4 жовтня 2023 року; 16 жовтня 2023 року; 22 жовтня 2023 року; 30 жовтня 2023 року; 1 листопада 2023 року; 7 листопада 2023 року.

85 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 20 червня 2023 року.

86 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 26 вересня 2023 року.

87 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 4 вересня 2023 року; 9 вересня 2023 року; 24 вересня 2023 року; 26 вересня 2023 року; 4 жовтня 2023 року; 22 жовтня 2023 року; 12 листопада 2023 року; 14 листопада 2023 року; 26 грудня 2023 року; 29 січня 2024 року; 5 лютого 2024 року; 27 лютого 2024 року; 1 березня 2024 року; 18 травня 2024 року; 6 червня 2024 року.

88 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 5 лютого 2024 року.

63. Зв'язок із рідними, хоча формально й не був повністю заборонений, був суттєво обмежений для українських в'язнів через часові, логістичні та фінансові чинники, через що багато кому було складно або взагалі не вдавалося сконтактувати із сім'єю.⁸⁹ Один з опитаних, якого перемістили зі Снігурівської ВК до Голопристанської ВК, згадував:

64. Формально можна було телефонувати родичам, але технічно це було неможливо. Український зв'язок був повністю втрачений. Дзвонити можна було лише через російських операторів. Щоб зв'язатися з родичами, потрібно було мати інтернет і смартфон. Усе це вже було фактично нелегально. Щоб організувати зв'язок, потрібно було багато «роботи». Нам допомагав місцевий таксист. Він передавав нам гроші, купував нам сигарети та все необхідне. Передачі були дозволені.⁹⁰

65. Інший опитаний повідомив:

Ніхто нам нічого не сказав, і тут нас почали швидко вантажити за списками. Сказали: «Вантажимося [у транспорт], їдемо до Криму». Про це повідомили за годину до виїзду. У нас не було можливості повідомити когось, що нас вивозять.⁹¹

66. Ще на початкових етапах депортації українським в'язням пропонували прийняти російське громадянство. Усього про такі пропозиції повідомила 51 опитана особа.⁹² За їхніми словами, такі пропозиції надходили від представників адміністрації, які залишалися на своїх посадах під час російської окупації.⁹³ Більшість українських в'язнів відмовилися прийняти російське громадянство.⁹⁴ Троє повідомили, що за відмову їм погрожували негативними наслідками, зокрема поміщенням до СІЗО⁹⁵ та депортацією до віддалених регіонів Російської Федерації.⁹⁶

---

89 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 4 березня 2023 року; 4 вересня 2023 року; 17 вересня 2023 року; 26 вересня 2023 року; 4 жовтня 2023 року; 9 жовтня 2023 року; 22 жовтня 2023 року; 14 листопада 2023 року; 19 листопада 2023 року; 26 грудня 2023 року; 31 грудня 2023 року; 29 січня 2024 року; 5 лютого 2024 року; 27 лютого 2024 року; 1 березня 2024 року; 18 червня 2024 року.

90 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 17 лютого 2023 року.

91 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 27 червня 2023 року.

92 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 23 лютого 2023 року; 4 березня 2023 року; 20 липня 2023 року; 7 серпня 2023 року; 18 вересня 2023 року; 26 вересня 2023 року; 16 жовтня 2023 року; 27 жовтня 2023 року; 22 листопада 2023 року; 20 грудня 2023 року; 26 грудня 2023 року; 9 лютого 2024 року.

93 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 20 липня 2023 року; 31 липня 2023 року; 7 серпня 2023 року; 18 вересня 2023 року; 26 вересня 2023 року; 16 жовтня 2023 року; 27 жовтня 2023 року; 22 листопада 2023 року; 20 грудня 2023 року; 9 лютого 2024 року.

94 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 7 серпня 2023 року; 18 вересня 2023 року; 26 вересня 2023 року; 16 жовтня 2023 року; 22 листопада 2023 року; 20 грудня 2023 року; 9 лютого 2024 року.

95 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 26 вересня 2024 року (Північна виправна колонія № 90).

96 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 23 лютого 2024 року.

Неналежне поводження

67. Українські в'язні зазнавали неналежного поводження з боку представників російських окупаційних сил, органів влади та пенітенціарного персоналу із самого початку депортації. Таку практику було започатковано незабаром після того, як російські збройні сили встановили контроль над українськими в'язницями.⁹⁷

Нам сказали, що ми можемо взяти з собою лише одну сумку з найнеобхіднішими речами. Він погрожував нас застрелити, якщо ми не будемо коритися або не виконуватимемо його наказів. Він сказав, що його завдання — здати «кількість», байдуже в якому стані.⁹⁸

68. За словами опитаних, перед посадкою в автозаки у Голопристанській ВК конвойні — імовірно представники російських окупаційних сил — погрозували українським в'язням застосуванням насильства в разі опору.⁹⁹ Для підкріплення цих погроз вони розмахували автоматами.¹⁰⁰ Декілька опитаних повідомили, що їх били гумовими кийками, перш ніж завантажити в автозаки.¹⁰¹ Інтенсивність побоїв варіювала: одних по кілька разів вдарили ногами чи руками по різних частинах тіла, тоді як інших били з більшою жорстокістю кийками, що призводило до травм, зокрема синців, порізів, спричиняло головний біль та сильний біль в різних частинах тіла.

Перш ніж мене завантажили до російського автозака, четверо співробітників [Голопристанської ВК] почали без причини бити мене кийками. Вони кілька разів ударили мене по сідницях, спині та голові. Я, звісно, впав, але не знепритомнів. Вони били мене близько п'яти хвилин. Травмували мені праве коліно, воно дуже довго боліло.¹⁰²

69. Один з опитаних повідомив, що «начальник» Голопристанської ВК разом із кількома іншими співробітниками били його та ще чотирьох в'язнів, яких вважали «авторитетами», по різних частинах тіла, зокрема по обличчю та голові. Один зі співробітників колонії вдарив опитуваного рукою з надягнутою тактичною рукавичкою, унаслідок чого у в'язня утворилася велика гематома в ділянці лівого ока. Його також били коліном, внаслідок чого зламали зуб у правому сегменті верхньої щелепи. За його словами, після побиття все його тіло було вкрите гематомами, що було зафіксовано вже в російській пенітенціарній установі, куди його перемістили. Він також був свідком того, як співробітники Голопристанської ВК зламали ключицю іншому в'язню.¹⁰³

97 Див. вище «Вступ» та «Контекст і передумови» в розділі I.

98 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 18 травня 2024 року.

99 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 6 серпня 2023 року; 4 вересня 2023 року; 19 травня 2024 року.

100 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 10 березня 2023 року; 9 жовтня 2023 року; 1 жовтня 2023 року.

101 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 1 жовтня 2023 року; 22 січня 2024 року; 2 лютого 2024 року; 19 лютого 2024 року; 17 березня 2024 року; 18 травня 2024 року; 2 вересня 2024 року; 3 жовтня 2024 року.

102 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 2 вересня 2024 року.

103 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 1 жовтня 2023 року.

Неналежні умови

Нас завантажили в КАМАЗи, що належали Федеральній службі виконання покарань Росії. На них було написано «УФСИН России», це були білі КАМАЗи. Місць на всіх не вистачало. Хтось стояв, хтось сидів, хтось заліз під лавку і намагався там полежати. Протягом усієї поїздки нам не давали пити. На другий день видали шість або сім сухих пайків на 30 людей. Зверху скрапував конденсат, ми були наче під дощем. З нами окремо за ґратами сиділи двоє співробітників ФСВП, які нас охороняли. Вони сказали: «Хлопці, якщо щось піде не так, я вас вимкну вогнегасником».¹⁰⁴

70. Перевезення здійснювалося в умовах, які серйозно загрожували здоров'ю, безпеці та гідності в'язнів. Опитані повідомляли, що з Голопристанської ВК до транзитних центрів в окупованому Криму та на території Російської Федерації їх перевозили в надміру переповнених автозаках.¹⁰⁵ За їхніми словами, у транспортні засоби, розраховані на перевезення 24 осіб, розміщували по 55–60 осіб.¹⁰⁶ Українських в'язнів перевозили в таких умовах у середньому по 6–10 годин без доступу до туалету, їжі чи води.¹⁰⁷ Деякі стверджували, що не отримували їжі протягом двох днів упродовж усього перевезення.¹⁰⁸ За словами деяких опитаних, у транспорті було настільки тісно, що в'язні непритомніли.¹⁰⁹ Багато хто був змушений стояти годинами через брак місця.¹¹⁰ Інші зазначали, що в автозаках їм буквально доводилося сидіти один на одному, а так званих «ізгоїв»¹¹¹ змушували забиватися під лавки.¹¹²

71. Під час перевезення з Голопристанської ВК до першого транзитного центру нікому з українських в'язнів не дозволяли користуватися туалетом. Декілька опитаних повідомляли, що змушені були справляти природні потреби у пластикові пляшки, як і інші в'язні навколо них, підкреслюючи приниження, якого вони зазнавали.¹¹³

¹⁰⁴ Інтерв'ю, проведене ЗВУ 17 березня 2024 року.

¹⁰⁵ Інтерв'ю, проведені ЗВУ 12 грудня 2023 року; 17 березня 2024 року; 18 березня 2024 року; 20 березня 2024 року; 13 червня 2024 року; 15 липня 2024 року.

¹⁰⁶ Інтерв'ю, проведені ЗВУ 17 березня 2024 року; 18 червня 2024 року; 27 лютого 2024 року.

¹⁰⁷ Інтерв'ю, проведені ЗВУ 9 вересня 2023 року; 24 вересня 2023 року; 5 лютого 2024 року; 8 липня 2024 року.

¹⁰⁸ Інтерв'ю, проведені ЗВУ 6 серпня 2023 року; 20 січня 2024 року; 9 липня 2024 року.

¹⁰⁹ Інтерв'ю, проведене ЗВУ 9 жовтня 2023 року; 20 березня 2024 року; 8 липня 2024 року; 30 липня 2024 року.

¹¹⁰ Інтерв'ю, проведене ЗВУ 12 грудня 2023 року; 19 лютого 2024 року; 20 березня 2024 року; 19 травня 2024 року; 25 травня 2024 року; 18 червня 2024 року; 8 липня 2024 року; 2 жовтня 2024 року.

¹¹¹ Згідно з неформальною в'язничною ієрархією, «ізгоїв», або «ображені», є однією з найнижчих каст. З ними не прийнято контактувати через «негідний» характер скоєних ними злочинів, а саме сексуального насильства або інших форм поведінки, що у в'язничній субкультурі вважаються неприйнятними. Через це інші в'язні намагаються максимально уникати будь-якого контакту з ними.

¹¹² Інтерв'ю, проведене ЗВУ 9 липня 2024 року.

¹¹³ Інтерв'ю, проведені ЗВУ 29 листопада 2023 року; 18 березня 2024 року; 20 березня 2024 року; 22 червня 2024 року; 15 липня 2024 року.

72. Один з опитаних описав свій досвід перевезення так:

Нас вантажили без жодного сортування, усіх підряд. Хворих разом зі здоровими. Там були і літні люди. На дорогу виділили хліб і тушонку, але нам їх так і не видали — ми нічого не отримали. Тож у дорозі ми не мали ані їжі, ані води, ані можливості сходити в туалет. Коли нас завантажили, ми ще довго сиділи в закритій машині, перш ніж рушити. Було душно, не було чим дихати. Потім ми довго їхали, близько десяти годин. Дорогою ми мочилися в пляшки.¹¹⁴

73. Ще один опитаний описав поведження з боку представників російських окупаційних сил та органів влади під час перевезення з Голопристанської ВК до транзитного центру так:

Чоловіки просилися в туалет, але їм відмовляли. Одного вивели і сказали: «Може, тебе відгамселити, щоб ти зміг нарешті помочитися? Чого ти гатиш у двері? Не можеш тихо постукати?» Це був літній чоловік, років шістдесяти. Він сказав: «А що мені робити, якщо мені потрібно в туалет?» — «Ну, знайди пляшку і сходи в неї. Це що, наша проблема?»¹¹⁵

74. Опитані особи також повідомляли, що українських в'язнів із туберкульозом перевозили в одному транспортному засобі зі здоровими в'язнями, що створювало значний ризик інфікування.¹¹⁶ Деякі опитані стверджували, що після прибуття до російських пенітенціарних установ вони пройшли обстеження на туберкульоз, яке показало, що декілька в'язнів, які, за їхніми словами, не мали туберкульозу в Україні, інфікувалися.¹¹⁷ Опитані припускали, що інфікування, ймовірно, сталося під час перевезення внаслідок контакту з інфікованими в'язнями в переповненому транспорті.¹¹⁸

75. Під час перевезення з Голопристанської ВК до транзитного центру в Сімферополі медична допомога не надавалася. Один з опитаних розповів, що через сильний біль у кульшових суглобах не міг спати, однак знеболювальних протягом усього перевезення йому не давали.¹¹⁹ Інший повідомив, що під час перевезення помер прикутий до ліжка в'язень.¹²⁰ Той самий свідок зазначив, що військовий лікар роздав деякі ліки лише пізніше, вже під час перевезення із Сімферополя до Російської Федерації.

114 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 5 липня 2024 року.

115 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 5 вересня 2023 року.

116 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 2 лютого 2024 року; 14 квітня 2024 року; 12 травня 2024 року; 25 травня 2024 року; 9 липня 2024 року; 3 червня 2024 року; 2 вересня 2024 року.

117 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 8 квітня 2023 року; 9 лютого 2024 року; 2 квітня 2024 року; 6 травня 2024 року; 31 травня 2024 року.

118 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 31 травня 2024 року.

119 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 25 листопада 2023 року.

120 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 2 лютого 2023 року.

76. Страждали також українські в'язні з хронічними захворюваннями. Так, одному в'язню з цукровим діабетом не давали інсулін аж до прибуття до другого транзитного центру, хоч він потребував регулярних ін'єкцій.¹²¹ Потреби в'язнів з інвалідністю під час перевезення повністю ігнорувалися. За словами одного з опитаних, він бачив, як в одного в'язня з обмеженою мобільністю відібрали крісло колісне та силоміць заштовхнули в автозак.¹²² Деяких в'язнів з обмеженою мобільністю заносили в автозаки без милиць чи інших допоміжних засобів,¹²³ наражаючи їх на додаткові труднощі та ризик травмування.

77. До й так украй тяжких умов перевезення додалося ще й те, що у в'язнів конфіскували майже всі особисті речі перед виїздом із Голопристанської ВК, включно з життєво необхідними ліками, такими як інсулін, антиретровірусні препарати та ліки від туберкульозу.¹²⁴ Багато опитаних повідомляли, що, хоча спочатку їм дозволили взяти деякі особисті речі, зокрема одяг і засоби гігієни, перед посадкою в автозаки багатьох змусили все залишити.¹²⁵ Декілька опитаних зазначили, що їх били кийками за спробу пронести особисті речі в машини.¹²⁶

78. Один з опитаних описав вилучення ліків та інших речей так:

У нас не лишилося жодних речей — забрали все. Вони навіть виривали з рук маленькі сумки, били по руках, щоб змусили їх кинути. Мені ледь вдалося забрати свій інсулін, я сховав його під пахвою.¹²⁷

---

121 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 2 вересня 2023 року.

122 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 18 травня 2024 року.

123 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 16 травня 2024 року.

124 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 30 жовтня 2024 року.

125 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 5 грудня 2023 року; 10 грудня 2023 року; 30 жовтня 2024 року.

126 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 1 липня 2024 року.

127 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 30 жовтня 2024 року.

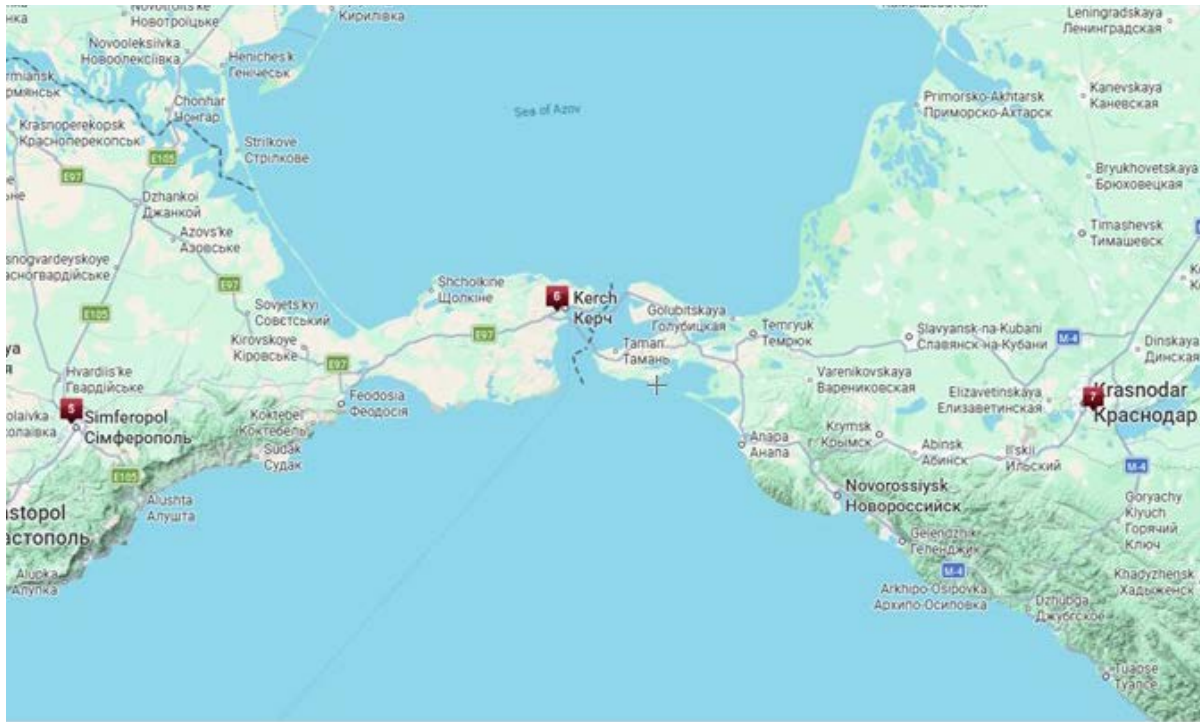
«З нами їхав сліпий чоловік. Він повністю сліпий, молодий, 30 років. Ми кажемо їм, що він сліпий, нічого не бачить. Але ці росіяни кажуть: “Цього не може бути.” І вони штовхнули його прямо в стіну. Він вдарився головою, і вона почала кровоточити. А вони сміються і кажуть: “Він справді сліпий.”»

Розділ III

Транзитні центри

Транзитні центри

карту 3

5. Сімферопольський слідчий ізолятор № 1

6. Керченська установа виконання покарань № 2

7. Федеральна казенна установа «Слідчий ізолятор № 1»

79. Сімферопольський СІЗО № 1 (Сімферополь) та Керченська виправна колонія № 2 (колишня Керченська виправна колонія № 126) (Керч), які розташовані в окупованому Криму, а також Краснодарський СІЗО № 1 (Краснодар), розташований у Російській Федерації, слугували основними транзитними центрами, куди українських в'язнів звозили перед подальшим переміщенням до пенітенціарних установ на території Російської Федерації для продовження відбування покарання у вигляді позбавлення волі. Опитані особи повідомляли, що в цих транзитних центрах вони перебували приблизно одну добу.¹²⁸

128 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 17 вересня 2023 року; 26 вересня 2023 року; 4 жовтня 2023 року; 9 жовтня 2023 року; 22 жовтня 2023 року; 14 листопада 2023 року; 19 листопада 2023 року; 31 грудня 2023 року; 5 лютого 2024 року; 27 лютого 2024 року; 1 березня 2024 року.

Відсутність процесуальних гарантій

80. Це була перша зупинка. Ми не знали, куди нас привезли. Нам ніхто нічого не казав. Лише пізніше, з того, що ми почули, ми зрозуміли, що це був Сімферопольський слідчий ізолятор.¹²⁹

Як і в Голопристанській ВК та інших установах, переведені українські в'язні не розуміли, що відбувається і куди їх везуть.¹³⁰ Як зазначив один і опитаних:

Ми не знали, куди їдемо, куди нас везуть, куди переміщують. Ніхто нічого не знав, але ми припускали, що нас везуть до Криму, хоча напевно не знали.¹³¹

81. Ані російська окупаційна влада, ані український пенітенціарний персонал, що співпрацював з окупантами, не інформували членів сімей українських в'язнів про їх переміщення.¹³² Під час нетривалого перебування у транзитних центрах українські в'язні не мали доступу до будь-яких засобів зв'язку.¹³³

---

129 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 10 квітня 2024 року.

130 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 17 вересня 2023 року; 9 жовтня 2023 року; 22 жовтня 2023 року; 8 квітня 2023 року; 5 лютого 2024 року; 9 лютого 2024 року; 2 квітня 2024 року; 6 травня 2024 року; 31 травня 2024 року.

131 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 13 листопада 2023 року.

132 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 27 лютого 2024 року; 1 березня 2024 року.

133 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 4 жовтня 2023 року; 9 жовтня 2023 року; 22 жовтня 2023 року; 14 листопада 2023 року; 19 листопада 2023 року; 31 грудня 2023 року; 5 лютого 2024 року; 27 лютого 2024 року; 1 березня 2024 року; 7 квітня 2024 року; 19 травня 2024 року; 22 червня 2024 року; 31 липня 2024 року; 22 жовтня 2024 року.

Неналежне поводження

82. Один з колишніх в'язнів так описав прибуття до Сімферопольського СІЗО:

Коли відчинилися двері автозака, я почув крики та лайку: «Підори, хутко хапайте свої косметички! Вилазьте! Голову долу, руки за спину!»¹³⁴

83. Хоча окремі свідчення щодо короткострокового перебування у зазначених трьох транзитних центрах дещо відрізнялися, більшість опитаних розповідали про неналежне поводження, в тому числі словесні образи, а також неналежні умови утримання.

84. Декілька опитаних ідентифікували осіб, від яких у транзитних центрах у Сімферополі, Керчі та Краснодарі вони зазнавали побоїв та інших форм жорстокого поводження, як співробітників російських підрозділів спеціального призначення «Акула» та ОМОН.¹³⁵

85. Найбільш жорстокого поводження, за словами українських в'язнів, вони зазнавали в Сімферополі. Багато опитаних зазначали, що після прибуття їм наказали вийти з автозаків і пробігти так званим «живим коридором», утвореним чоловіками у військовій формі, яких багато хто з в'язнів ідентифікував як російських спецпризначенців (спецназ).¹³⁶ Один з опитаних описав приймання так:

Двері автозака відчинилися. До нас підійшов російський військовий і представився начальником спецпідрозділу Росгвардії, який нас прийматиме. Він сказав, що нам доведеться пробігти коридором із бійців спецпризначення, які вишукувалися наготові з кийками. Сміючись, він сказав, що, якщо нам вдасться пробігти неушкодженими, то ми будемо героями. Він не ховав обличчя: маска була скручена й піднята. І коли ми почали вистрибувати, ми побачили коридор зі спецпризначенців. Усі вони були великі, кремезні. Ми бігли повз них, опустивши голови. Вони кричали на нас, лаялися й били нас руками та кийками.¹³⁷

---

134 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 30 жовтня 2024 року.

135 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 19 травня 2023 року; 22 січня 2024 року; 27 лютого 2024 року; 17 березня 2024 року; 17 травня 2024 року; 2 вересня 2024 року.

136 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 7 листопада 2023 року; 13 листопада 2023 року; 30 січня 2024 року; 18 червня 2024 року; 8 липня 2024 року; 24 грудня 2024 року.

137 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 19 травня 2024 року.

86. Інший опитаний згадував:

Нарешті машина зупинилася, і ми почули стукіт у двері і крик: «Добрий вечір, ми з Росії!» Двері автозака відчинилися, і нас почали виштовхувати надвір. Там вишикувався коридор із бійців спецпризначення. Вони були вдягнені в чорну камуфляжну форму.¹³⁸

87. Подібним чином один з опитаних описав команди, які викрикували російські спецпризначенці прибулим українським в'язням:

«Виходити по одному, голову долу, не дивитися вгору чи по сторонах! Бігом до стіни й стати з витягнутими руками! Вас зустрічає російський ОМОН!»¹³⁹

88. Як пояснив один з опитаних, в тій ситуації найгірше було втратити рівновагу: «Головне було – не впасти, бо вони намагалися збивати нас з ніг».¹⁴⁰

89. Опитані розповідали, що їх гнали «живим коридором», завдаючи ударів кийками, руками й ногами по різних частинах тіла, у тому числі по голові та обличчю.¹⁴¹ Декілька опитаних зазначили, що після цих побоїв на їхньому тілі залишилися видимі синці.¹⁴² Один з опитаних повідомив, що протягом місяця після того, що він назвав «привітальними побоями», не міг нормально лежати.¹⁴³

90. Деякі опитані також повідомляли, що під час побиття російські спецпризначенці вигукували образи, називаючи їх «нацистами»¹⁴⁴, «укропами»¹⁴⁵ та «бандерівцями».¹⁴⁶ Один з опитаних додатково зазначив, що особи, які оформлювали їхнє прибуття, сприймали їх як військовополонених і саме з цієї причини поводитися з ними з особливою жорстокістю, у тому числі жорстоко били різними предметами.¹⁴⁷

---

138 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 26 вересня 2024 року.

139 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 22 січня 2024 року.

140 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 29 листопада 2023 року.

141 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 17 лютого 2023 року; 2 вересня 2023 року; 9 жовтня 2023 року; 13 листопада 2023 року; 4 грудня 2023 року; 9 січня 2024 року; 17 березня 2024 року; 25 березня 2024 року; 24 квітня 2024 року; 1 липня 2024 року; 5 липня 2024 року; 5 грудня 2024 року.

142 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 9 лютого 2024 року.

143 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 29 листопада 2023 року.

144 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 7 серпня 2023 року; 10 грудня 2023 року.

145 Образливе слово, яке використовується щодо українців.

146 Термін, що походить від імені лідера українського націоналістичного руху середини ХХ століття Степана Бандери. Його часто використовують російські окупаційні сили й органи влади як образливе слово щодо українців та осіб із проукраїнськими політичними поглядами.

147 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 22 січня 2024 року.

91. Під час побоїв деякі прибулі українські в'язні падали на землю, що спричиняло нову хвилю насильства. Російські спецпризначенці продовжували їх бити, змушуючи підвестися. Один з опитаних згадував, що втратив свідомість після удару невідомим предметом у шию, а опритомнів, лише коли хтось облив його холодною водою.¹⁴⁸ Інший опитаний повідомив, що співробітники російського спецназу били його кийками й ногами, навмисно намагаючись влучати по голові. За його словами, побої були вкрай жорстокими: його жбурнули об стіну, через що він упав, а нападники продовжували бити його кийками й ногами по голові.¹⁴⁹

92. Декілька опитаних повідомили, що їх витягували з автозаків, роздягали до спідньої білизни та змушували лежати обличчям долу, періодично завдаючи ударів ногами та кийками по різних частинах тіла, включно з головою.¹⁵⁰ За словами одного з опитаних, щойно він вистрибнув з автозака, його вдарили по голові рукою з надягнутою тактичною рукавичкою. Удар був настільки сильним, що він відчув запаморочення та на якийсь час втратив орієнтацію.¹⁵¹

93. Крім того, охоронці, за словами опитаних, зривали з в'язнів релігійні символи, зокрема натільні хрестики та іконки, що вони носили на шиї.¹⁵²

94. Хоча в Керчі та Краснодарі, за словами опитаних, було менше випадків побиття та інших форм жорстокого поводження, деякі українські в'язні розповідали, що самі зазнавали або були свідками погроз насильством, побоїв руками й ногами, а також штовхання чи жбурляння об стіни. Один з опитаних розповів про такий випадок поводження з одним із переміщених українських в'язнів із порушенням зору після прибуття до Краснодару:

З нами їхав сліпий чоловік. У нього повна втрата зору, молодий хлопець, років тридцяти. Ми їм кажемо, що він сліпий, нічого не бачить. А ці росіяни відповідають: «Такого не може бути». І штовхнули його прямо в стіну. Він ударився головою, пішла кров. А вони сміються й кажуть: «А він і справді сліпий».¹⁵³

95. Інший опитаний описав випадок фізичного насильства, якого він зазнав після прибуття до Керчі:

Але мене били за те, що я дивився їм в очі. Я не рахував ударів. Я просто прийняв цей біль. Мене нудило, бо мене били по голові.¹⁵⁴

---

148 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 30 липня 2024 року.

149 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 3 червня 2024 року.

150 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 1 жовтня 2023 року.

151 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 22 грудня 2024 року.

152 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 18 березня 2024 року; 6 травня 2024 року.

153 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 20 січня 2024 року.

154 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 19 листопада 2023 року.

96. Жорстоке поводження з українськими в'язнями не припинялося після завершення так званої процедури приймання. У численних інтерв'ю колишні в'язні розповідали, що після прибуття до Сімферополя та Краснодару їх змушували стояти з широко розведеними руками й ногами або сидіти навпочіпки протягом години чи довше.¹⁵⁵ Якщо російські спецпризначенці, які їх охороняли, були незадоволені їхньою позою, вони вдавалися до додаткового насильства. Один з опитаних повідомив, що російські бійці настільки сильно викручували йому руки, що він відчував, як зміщується ключиця, а також його били по нирках і литках.¹⁵⁶

97. Двоє опитаних згадували, що охоронці заходили до камер і били в'язнів кийками по тулубу щоразу, коли їм здавалося, що ті засинають.¹⁵⁷ Декілька опитаних зазначили, що, хоча їм і дозволяли користуватися туалетом, вони бачили, як інших в'язнів били дорогою до туалету, через що самі боялися виходити з камер.¹⁵⁸ У результаті деякі опитані були змушені справляти природні потреби у пластикові пляшки. Один з опитаних розповів, що після прибуття до Сімферополя його та інших прибулих в'язнів співробітники СІЗО по одному виводили до туалету, кричали на них і погрожували їм насильством. Тих прибулих українських в'язнів, які через страх перед погрозами справляли природні потреби «під себе», змушували присідати та били кийками.¹⁵⁹ Як безпосередньо описували опитані:

Нас загнали до прогулянкового дворика. Деякі в'язні просилися до туалету, але виявилось, що там їх били. Тому решта з нас відмовилася виходити з дворика і почала мочитися в пляшки. Ми провели так приблизно чотири години.¹⁶⁰

Усі мовчки стояли й слухали якісь команди. Деякі команди ніхто не виконував, бо вони були абсолютно безглуздими. Нас заводили до прогулянкових двориків і казали, що, якщо хтось видасть хоч звук, вони зайдуть і повбивають усіх на місці. Нам говорили: «Ви, суки, станете каліками до кінця життя!» Там ми теж ходили в туалет у пляшки, бо, чесно кажучи, виходити кудись не дуже хотілося.¹⁶¹

98. Такі практики були не лише фізично жорстокими, а й глибоко принизливими, оскільки мали на меті зламати людську гідність переміщених українських в'язнів та навмисне створити атмосфери страху й приниження.

---

155 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 7 серпня 2023 року; 30 жовтня 2024 року.

156 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 17 березня 2024 року.

157 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 24 вересня 2023 року.

158 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 30 липня 2024 року.

159 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 30 липня 2024 року.

160 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 24 грудня 2024 року.

161 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 25 березня 2024 року.

99. Опитані особи розповіли про декілька випадків особливо жорстокого поводження в Сімферополі, які, як правило, були пов'язані з наявністю особистих речей або гаданою непокорюю. Один з опитаних розповів, що в Сімферополі охоронці знайшли в нього в кишені пачку сигарет і запальничку. Вони наказали йому покласти руку на стіл, після чого один з охоронців наступив йому берцем на зап'ясток, зламавши кістку. У результаті через відсутність медичної допомоги зап'ясток неправильно зрісся.¹⁶²

100. Інший опитаний повідомив, що в Сімферополі його жорстоко побили через татування із зображенням української символіки. За його словами, російські спецпризначенці били його по голові, руках, ногах і ребрах. Йому розсікли брову, але не надали жодної медичної допомоги.¹⁶³

101. Переміщених в'язнів з інвалідністю та обмеженою мобільністю також били, незважаючи на їхню особливу вразливість і поганий стан здоров'я. Один з опитаних згадував, що, хоча його били дещо менше, ніж інших у групі, його все одно били руками, оскільки він, спираючись на милиці, не здатен був тримати руки в положенні, якого він нього вимагали.¹⁶⁴ Інший опитаний повідомив, що його покарали за спробу захистити одного переміщеного в'язня з обмеженою мобільністю: його відвели до іншого приміщення, де приблизно дві години били ногами та кийками. Унаслідок цього в нього утворилися багряного кольору синці, а на момент інтерв'ю він усе ще відчував біль у нозі.¹⁶⁵ За словами ще одного опитаного, він бачив, як одного переміщеного в'язня старшого віку били в ділянку печінки через те, що той через свій вік був нездатний належним чином стояти з розведеними руками й ногами.¹⁶⁶

102. Один з опитаних також розповів, що на його очах били одного незрячого переміщеного українського в'язня, хоча той благав у російського спецпризначенця змилюватися над ним.¹⁶⁷ Інший опитаний, за його словами, бачив, як один переміщений в'язень з інвалідністю впав на підлогу після численних побоїв під час примусового проходження так званого «живим коридором» із російських бійців спеціального призначення в Сімферополі.¹⁶⁸ Ще один опитаний повідомив, що його побили за спробу допомогти в'язню старшого віку підвестися після побоїв.

---

162 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 29 січня 2024 року.

163 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 25 листопада 2023 року.

164 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 21 листопада 2023 року.

165 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 17 вересня 2024 року.

166 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 10 квітня 2024 року.

167 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 6 травня 2024 року.

168 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 29 листопада 2023 року.

103. Деякі опитані заявили, що перед завантаженням до автозаків для подальшого перевезення до в'язниць у Російській Федерації вони самі та інші переміщені українські в'язні знову зазнали насильства. Один з опитаних згадував, що перед виїздом із Краснодару його та інших переміщених українських в'язнів протягом близько 20 хвилин били пластиковими пляшками, руками з надягненими тактичними рукавичками, а на додаток застосовували електрошокери. Він також, за його словами, бачив, як іншого переміщеного в'язня відвели до окремого приміщення, з якого той нібито повернувся зі зламаними ребрами.¹⁶⁹

104. Один з опитаних описав побиття дорогою до автозака так:

Коли ми пробігали повз, я підняв голову, і мене вдарили кийком. У мене залишився шрам від цього удару від рота аж до вуха. Навпіл розколовся зубний імплант. Розсікло губи. Це сталося дорогою до автозака.¹⁷⁰

105. Інший опитаний описав жорстоке поводження після прибуття до Керчі:

Уночі ми прибули до Керчі [...]. Знову вишикували коридор зі спецпризначенців, і ми вчергове мали пробігти цим коридором. Усе супроводжувалося фізичним насильством. Ми побігли до туалету, щоб трохи попити води, справити природні потреби, а потім побігли назад. Мене кілька разів ударили кийком по спині.¹⁷¹

Потім нас помістили до камер. Ми перебували там близько доби. Нас не годували. Відтоді як ми виїхали з Голопристанської колонії, нас не годували три дні.¹⁷²

---

169 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 2 лютого 2024 року.

170 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 7 серпня 2023 року.

171 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 22 лютого 2024 року.

172 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 25 листопада 2023 року.

Неналежні умови

106. В усіх трьох транзитних центрах опитані відзначають більш-менш подібні неналежні та нелюдські умови утримання. Деякі опитані розповідали, що в Сімферополі їх утримували в камерах та змушували годинами стояти без доступу до їжі, води чи туалету.¹⁷³ За словами тих опитаних, яких перевозили із Сімферополя до Керчі, воду та сухі пайки вони отримали лише після прибуття до Керчі, вже дорогою до Російської Федерації.¹⁷⁴

107. Деякі опитані зазначали, що, хоча їм і дозволяли користуватися туалетом, вони боялися це робити через страх побоїв, оскільки були свідками таких випадків у Сімферополі.¹⁷⁵ У деяких випадках озброєні охоронці в Керчі били переміщених в'язнів гумовими кийками дорогою до туалету, щоб змусити їх бігти якомога швидше.¹⁷⁶

108. Насамкінець декілька опитаних повідомили, що після побоїв та інших форм жорстокого поводження в транзитних центрах їм не надавали медичної допомоги,¹⁷⁷ а також що вони не отримували ліків для лікування своїх хронічних захворювань.¹⁷⁸

---

173 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 13 листопада 2023 року; 22 червня 2024 року; 22 грудня 2024 року.

174 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 29 січня 2024 року; 25 березня 2024 року.

175 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 22 жовтня 2023 року; 2 вересня 2024 року; 27 грудня 2024 року.

176 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 15 липня 2024 року.

177 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 6 серпня 2023 року; 5 вересня 2023 року; 22 вересня 2023 року; 22 жовтня 2023 року.

178 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 19 лютого 2024 року.

«Вони сказали, що ми для них у Росії — просто біомаса. Тут ви не існуєте. Якщо наше керівництво скаже нам любити вас — ми будемо любити вас. Якщо скажуть стріляти — будемо стріляти, але поки що просто живіть і не заважайте життю інших. Не ускладнюйте нам життя. Ось і все.»

Розділ IV

Тримання під вартою в
пенітенціарних закладах
Російської Федерації

Тримання під вартою в пенітенціарних закладах Російської Федерації

Карта 4

109. Опитані повідомили, що після перебування в транзитних центрах протягом приблизно однієї доби українських в'язнів саджали до автобусів та конвойного транспорту й перевозили до російських пенітенціарних установ, розташованих у Краснодарському краї, Волгоградській області та Ростовській області, де вони мали продовжувати відбувати покарання у вигляді позбавлення волі.¹⁷⁹ Назви установ, до яких їх доставили, вони дізнавалися лише після прибуття.¹⁸⁰

110. У російських в'язницях, які виявилися остаточним місцем призначення, українські в'язні перебували там до звільнення російською владою або переміщення до окупованого Криму. Іноді деяких українських в'язнів тимчасово переміщували між установами в межах Російської Федерації для проходження медичної діагностики та лікування туберкульозу. Опитані повідомили, що їх утримували в таких пенітенціарних установах Російської Федерації: виправна колонія № 2 по Краснодарському краю, виправна колонія № 5 по Краснодарському краю, виправна колонія № 11 по Краснодарському краю, виправна колонія № 14 по Краснодарському краю, виправна колонія № 19 по Волгоградській області, виправна колонія № 23 по Волгоградській області, виправна колонія № 26 по Волгоградській області та виправна колонія № 20 по Ростовській області. З міркувань безпеки назви конкретних установ, у яких відбувалися описані випадки катувань, жорстокого поводження та інших порушень, у цьому розділі далі не вказано.

---

179 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 23 лютого 2023 року; 17 вересня 2023 року; 26 вересня 2023 року; 4 жовтня 2023 року; 9 жовтня 2023 року; 22 жовтня 2023 року; 12 листопада 2023 року; 14 листопада 2023 року; 19 листопада 2023 року; 31 грудня 2023 року; 7 січня 2024 року; 5 лютого 2024 року; 27 лютого 2024 року; 1 березня 2024 року; 4 березня 2024 року; 27 грудня 2024 року.

180 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 26 вересня 2023 року; 4 жовтня 2023 року; 22 жовтня 2023 року; 13 листопада 2023 року; 19 листопада 2023 року; 31 грудня 2023 року; 7 січня 2024 року; 29 січня 2024 року; 9 лютого 2024 року; 18 березня 2024 року; 7 квітня 2024 року; 25 травня 2024 року; 17 червня 2024 року; 30 липня 2024 року.

Відсутність офіційної інформації та невизначений правовий статус

111. Які протягом усього процесу переміщення, адміністрація російських пенітенціарних установ не надавала депортованим українським в'язням чітких пояснень причин їх переміщення чи роз'яснень щодо їхнього правового статусу в російських в'язницях. У деяких випадках адміністрація установ загалом посилалася на «евакуацію» або «порятунок» українських в'язнів, натякаючи, що вони мають бути за це вдячні.¹⁸¹ В інших випадках жодних пояснень узагалі не надавали.¹⁸²

112. Один з опитаних описав невизначеність і відсутність ясності щодо статусу депортованих українських в'язнів у російській установі, де його утримували:

Ми запитали начальника, хто ми тут такі. Військовополонені? Він відповів, що чекає вказівок згори щодо того, що з нами робити. Це була його стандартна відповідь на всі запитання.¹⁸³

113. Інші опитані розповідали про ворожі та дегуманізувальні висловлювання. Так, наприклад, адміністрація установи, характеризуючи їхній правовий статус, називала їх «біомасою».¹⁸⁴ Опитані згадували:

Вони казали, що в Росії ми для них — просто біомаса. Вас тут не існує. Якщо начальство накаже вас любити — будемо любити. Якщо накаже розстріляти — розстріляємо. А поки що просто живіть і не заважайте жити іншим. Не створюйте нам проблем. Ось і все.¹⁸⁵

Начальник [виправної] колонії сказав, що ми ніхто, що ми — біомаса. Нас утилізувати простіше, ніж матрац.¹⁸⁶

---

181 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 22 січня 2023 року; 17 лютого 2023 року; 7 липня 2024 року; 8 грудня 2024 року.

182 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 22 жовтня 2023 року, 12 листопада 2023 року.

183 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 7 квітня 2023 року.

184 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 17 лютого 2023 року; 8 квітня 2023 року; 9 вересня 2023 року; 10 грудня 2023 року; 20 січня 2024 року; 25 березня 2024 року; 24 квітня 2024 року; 16 травня 2024 року; 7 червня 2024 року.

185 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 20 січня 2024 року.

186 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 24 квітня 2024 року.

На другий день начальник колонії вишикував нас і сказав: «Тут вам не раді. Ми вас сюди не запрошували. Для нас ви — просто біомаса. Для нас вас не існує. Я можу зараз вивести десяткох людей і закопати їх, і мені за це нічого не буде».¹⁸⁷

114. Декілька опитаних повідомили, що установи, в яких їх утримували, відвідували представники прокуратури та інші посадові особи Російської Федерації. Депортовані українські в'язні запитували про причини їх переміщення до російських в'язниць, однак вони відповідали так само, як і адміністрація пенітенціарних установ: переважно казали, що в'язнів «евакуювали та врятували» через «воєнні дії».¹⁸⁸

115. Один з опитаних, що перебував у Краснодарському краї, описав, як посадові особи, які відвідали установу, намагалися виправдати депортацію:

Приїжджала якась комісія, вони пояснювали нам, що врятували нас, евакуювали. «Ви що, не раді, що ми вас врятували?» Потім вони навіть змусили нас підписати якісь довідки про те, що ми самі просили нас евакуювати, бо боялися за своє життя.¹⁸⁹

116. Інший опитаний описав постійну невизначеність щодо статусу депортованих в'язнів та відсутність чітких відповідей від посадовців, які відвідували установу:

Наш статус був невизначеним. Нам казали, що за документами нас там немає. Вони говорили, що врятували нас, але ми їм прямо казали, що вони нас не евакуювали, а силоміць, під прицілом автоматів, вивезли до своєї Російської Федерації як в'язнів. Приїжджали різні комісії, навіть із Москви. Але жодних конкретних відповідей на наші запитання ми так і не отримали.¹⁹⁰

117. Двоє опитаних повідомили, що після прибуття до російських пенітенціарних установ від них **вимагали** підписати документи, які засвідчували, що вони самі просили про евакуацію з українських в'язниць через воєнні дії. За словами опитаних, ці документи містили неправдиву інформацію, оскільки вони ніколи не подавали таких прохань.¹⁹¹

---

187 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 10 грудня 2023 року.

188 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 18 січня 2024 року; 22 січня 2023 року; 9 лютого 2024 року.

189 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 22 січня 2023 року.

190 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 30 березня 2024 року. Аналогічну інформацію було отримано з інтерв'ю, проведеного ЗВУ 26 грудня 2023 року; 16 травня 2024 року.

191 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 22 січня 2023 року; 2 листопада 2023 року.

Позбавлення правових гарантій і доступу до правової допомоги

118. Усі 233 опитані особи стверджували, що протягом усього періоду переміщення та подальшого тримання під вартою в Російській Федерації вони були позбавлені доступу до правової допомоги для оскарження законності їх депортації та тримання під вартою в російських пенітенціарних установах, а також з будь-яких інших питань стосовно своїх прав.¹⁹²

119. Деякі депортовані українські в'язні намагалися подати скарги до наглядових органів Російської Федерації щодо законності та умов їх тримання під вартою.¹⁹³ Один з опитаних повідомив, що підготував скарги до Міністерства юстиції Російської Федерації, однак так і не отримав жодної відповіді на свої звернення та припускав, що адміністрація в'язниці не відправила його листи.¹⁹⁴

---

192 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 18 вересня 2023 року; 22 жовтня 2023 року; 27 жовтня 2023 року; 30 жовтня 2023 року; 2 листопада 2023 року; 7 листопада 2023 року; 12 листопада 2023 року; 13 листопада 2023 року; 14 листопада 2023 року; 26 грудня 2023 року; 22 січня 2024 року; 5 лютого 2024 року; 9 лютого 2024 року; 1 березня 2024 року; 18 березня 2024 року; 7 травня 2024 року; 19 травня 2024 року; 18 червня 2024 року; 26 вересня 2024 року; 22 жовтня 2024 року; 4 листопада 2024 року.

193 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 9 жовтня 2023 року; інтерв'ю, проведене ЗВУ 5 лютого 2024 року.

194 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 26 вересня 2023 року; інтерв'ю, проведене ЗВУ 5 лютого 2024 року.

Обмеження зв'язку із сім'єю

120. Більшість опитаних повідомили, що їм або взагалі не дозволяли, або щонайменше не надавали можливості зв'язатися з членами своїх сімей, які проживали в Україні.¹⁹⁵ Деякі опитані зазначили, що їм не дозволяли надсилати листи.¹⁹⁶ Троє опитаних повідомили, що родичі депортованих українських в'язнів намагалися їх відвідати, однак адміністрація в'язниці стверджувала, що цих в'язнів в установі не утримують, хоча це не відповідало дійсності.¹⁹⁷ Сім'я одного депортованого українського в'язня разом із правозахисником найняла російського адвоката, який подав офіційний запит до ФСВП та з'ясував, що цю особу утримують у в'язниці в Краснодарському краї.¹⁹⁸

121. Декілька опитаних зазначили, що їм дозволяли телефонувати лише на російські номери через контрольовану адміністрацією систему телефонного зв'язку, тоді як дзвінки до інших країн були або заборонені, або недоступні нібито з технічних причин.¹⁹⁹ Як описав один з опитаних:

Ми могли телефонувати родичам лише нелегально. Щоб зателефонувати комусь легально, в'язень мав подати список номерів людей, яким він хотів подзвонити. Потім він міг телефонувати лише на номери з цього погодженого списку й у визначений адміністрацією час. Дзвінки за кордон були заборонені.²⁰⁰

122. Троє опитаних заявили, що з таксофонів, установлених у російських в'язницях, де їх утримували, можна було телефонувати на іноземні номери. Однак вони не могли собі дозволити оплатити такі дзвінки.²⁰¹ Один з опитаних повідомив, що, хоча він працював у російській пенітенціарній установі, його заробітку було недостатньо для оплати дзвінків на українські номери.²⁰²

---

195 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 4 вересня 2023 року; 18 вересня 2023 року; 24 вересня 2023 року; 22 жовтня 2023 року; 27 жовтня 2023 року; 30 жовтня 2023 року; 2 листопада 2023 року; 7 листопада 2023 року; 12 листопада 2023 року; 13 листопада 2023 року; 26 грудня 2023 року; 14 листопада 2023 року; 22 січня 2024 року; 5 лютого 2024 року; 9 лютого 2024 року; 1 березня 2024 року; 18 березня 2024 року; 18 червня 2024 року; 26 вересня 2024 року; 22 жовтня 2024 року; 4 листопада 2024 року.

196 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 12 листопада 2023 року; 2 лютого 2024 року.

197 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 23 травня 2023 року; 12 листопада 2023 року; 2 квітня 2024 року.

198 Копію відповіді ФСВП у Краснодарському краї від 28 грудня 2022 року було надано організації «ЗВУ». Під час підготовки цієї доповіді автори ознайомилися з цим документом у базі даних організації «ЗВУ».

199 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 4 вересня 2023 року; 18 вересня 2023 року; 19 вересня 2023 року; 3 лютого 2024 року.

200 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 13 лютого 2023 року.

201 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 12 листопада 2023 року; 22 червня 2024 року.

202 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 22 червня 2024 року.

Пропозиції щодо прийняття російського громадянства та наслідки відмови

123. Один з опитаних описав, як під час допиту в російській в'язниці на нього чинили тиск з метою змусити його прийняти російське громадянство:

Я сказав їм, що я — громадянин України. І як громадянин України я був засуджений Україною. Я не скоїв жодних злочинів на території Російської Федерації. Мое перебування в цій [виправній] колонії є незаконним. Ваші дії — злочинні. У цей момент вони вимкнули камеру, і всі почали тиснути на мене з усіх боків. Вони казали, що до моменту мого звільнення України вже не існуватиме.²⁰³

124. 131 опитаний повідомив, що під час перебування в російських пенітенціарних установах їм пропонували отримати російське громадянство.²⁰⁴ У більшості випадків відмова не спричиняла негативних наслідків.²⁰⁵ Однак декілька опитаних зазнали дисциплінарних покарань через відмову від російського громадянства. Вісім колишніх в'язнів повідомили, що після відмови від отримання російських паспортів у пенітенціарних установах Краснодарського краю та Волгоградської області їх били або погрожували насильством.²⁰⁶ Один з опитаних розповів документаторам, що його утримували в дисциплінарному ізоляторі в'язниці у Волгоградській області протягом одного року і восьми місяців — до моменту його звільнення в липні 2024 року. І весь цей час співробітники ФСБ говорили йому, що він не вийде з ізолятора, доки не погодиться стати громадянином Російської Федерації.²⁰⁷ Інший опитаний повідомив, що йому та іншим депортованим українським в'язням у в'язниці Краснодарського краю сказали, що їх не звільнять, доки вони не отримають

---

203 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 22 грудня 2024 року.

204 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 4 березня 2023 року; 4 вересня 2023 року; 18 вересня 2023 року; 22 жовтня 2023 року; 30 жовтня 2023 року; 12 листопада 2023 року; 25 листопада 2023 року; 4 грудня 2023 року; 10 грудня 2023 року; 17 грудня 2023 року; 26 грудня 2023 року; 6 січня 2024 року; 9 січня 2024 року; 18 січня 2024 року; 20 січня 2024 року; 29 січня 2024 року; 24 квітня 2024 року; 16 травня 2024 року; 31 травня 2024 року; 1 липня 2024 року; 9 липня 2024 року; 13 липня 2024 року; 2 вересня 2024 року; 4 вересня 2024 року; 30 жовтня 2024 року; 4 листопада 2024 року; 4 грудня 2024 року; 5 грудня 2024 року; 27 грудня 2024 року.

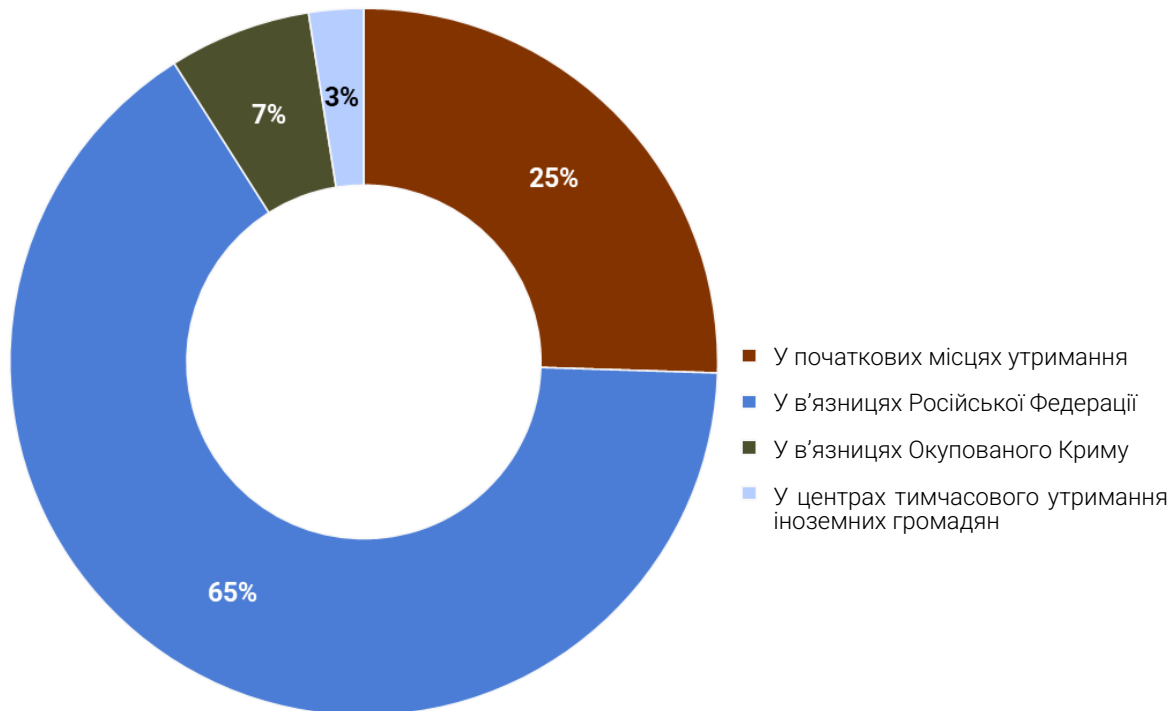
205 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 30 жовтня 2023 року.

206 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 13 серпня 2023 року; 30 серпня 2023 року; 2 вересня 2023 року; 7 січня 2024 року; 9 січня 2024 року; 19 червня 2024 року; 17 вересня 2024 року; 2 жовтня 2024 року; 27 грудня 2024 року.

207 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 2 вересня 2024 року.

російське громадянство.²⁰⁸ Один з опитаних пояснив, що російський прокурор повідомив українським в'язням, яких утримували в Ростовській області, що в разі відмови від набуття російського громадянства після звільнення їх направлять до центрів тимчасового утримання іноземних громадян.²⁰⁹

Рисунок 1

125. У деяких випадках опитаним пропонували певні переваги в разі прийняття російського громадянства, зокрема грошові виплати в розмірі 100 000–300 000 російських рублів (еквівалент 1 104–3 312 євро) та звільнення з-під варти після перегляду їхніх вироків російськими судами.²¹⁰ Один з опитаних пояснив, що переміщеним українським в'язням, які погодилися отримати російські паспорти з метою скорочення строку ув'язнення, російські суди зрештою не переглянули справи, хоча російська влада спочатку це обіцяла.²¹¹

208 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 3 лютого 2024 року.

209 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 23 лютого 2023 року.

210 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 1 жовтня 2023 року; 22 жовтня 2023 року; 13 листопада 2023 року; 19 листопада 2023 року; 10 грудня 2023 року; 26 грудня 2023 року; 31 грудня 2023 року; 18 січня 2024 року; 22 січня 2024 року; 9 лютого 2024 року; 27 лютого 2024 року; 18 березня 2024 року; 22 жовтня 2024 року.

211 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 19 травня 2024 року.

Праця в'язнів та каральні заходи

126. 88 опитаних осіб повідомили, що під час перебування в російських в'язницях їх залучали до примусової праці, а в разі відмови працювати їм погрожували жорстоким поведженням та іншими обмеженнями їхніх прав.²¹² У низці випадків за відмову працювати їм погрожували насильством або поміщенням до одиночної камери.²¹³ Деякі опитані повідомили, що в одній з установ у Краснодарському краї їх як покарання за відмову працювати позбавляли спального місця та змушували спати надворі.²¹⁴

Я запитав їх, чому я тут, чому вони мене тут утримують. Я сказав: «Я не коїв тут жодних злочинів. Чому ви змушуєте мене працювати і все таке?» Я сказав, що Україна винесла мені вирок, я скоїв злочин там і маю відбувати покарання там. А вони відповіли: «Ми вас врятували, тож маєте дякувати».²¹⁵

127. Інші опитані повідомили, що праця була добровільною.²¹⁶ За словами одного з опитаних, за роботу в'язням платили сигаретами або видавали певні суми грошей.²¹⁷ Ще один опитаний повідомив, що, хоча робота формально вважалася добровільною, українським в'язням у Краснодарському краї платили вдвічі менше, ніж російським в'язням.²¹⁸

Жорстоке поведження під час процедури приймання

128. Багато українських в'язнів повідомили про випадки неналежного поведження у в'язницях Російської Федерації, особливо в установах, розташованих у Краснодарському краї та Волгоградській області.

129. Один з опитаних колишніх українських в'язнів пригадавав жорстоке поведження із застосуванням фізичної сили, якого він зазнав одразу після прибуття до російської пенітенціарної установи в Краснодарському краї:

«Ми бігли прямо з автозака до їдальні. Дорогою нас били. Мені завдали п'ять ударів відкритою долонею по потилиці. Голова боліла ще два дні після того».²¹⁹

212 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 26 жовтня 2023 року; 7 січня 2024 року; 18 січня 2024 року; 6 травня 2024 року.

213 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 7 листопада 2023 року; 26 грудня 2023 року; 22 січня 2024 року; 9 лютого 2024 року; 6 травня 2023 року; 19 травня 2024 року; 22 червня 2024 року; 9 липня 2024 року; 15 липня 2024 року; 30 липня 2024 року; 2 вересня 2024 року; 4 листопада 2024 року.

214 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 26 вересня 2023 року; 12 листопада 2023 року; 4 листопада 2024 року.

215 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 6 травня 2024 року.

216 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 18 вересня 2023 року; 4 вересня 2023 року; 22 жовтня 2023 року; 26 грудня 2023 року.

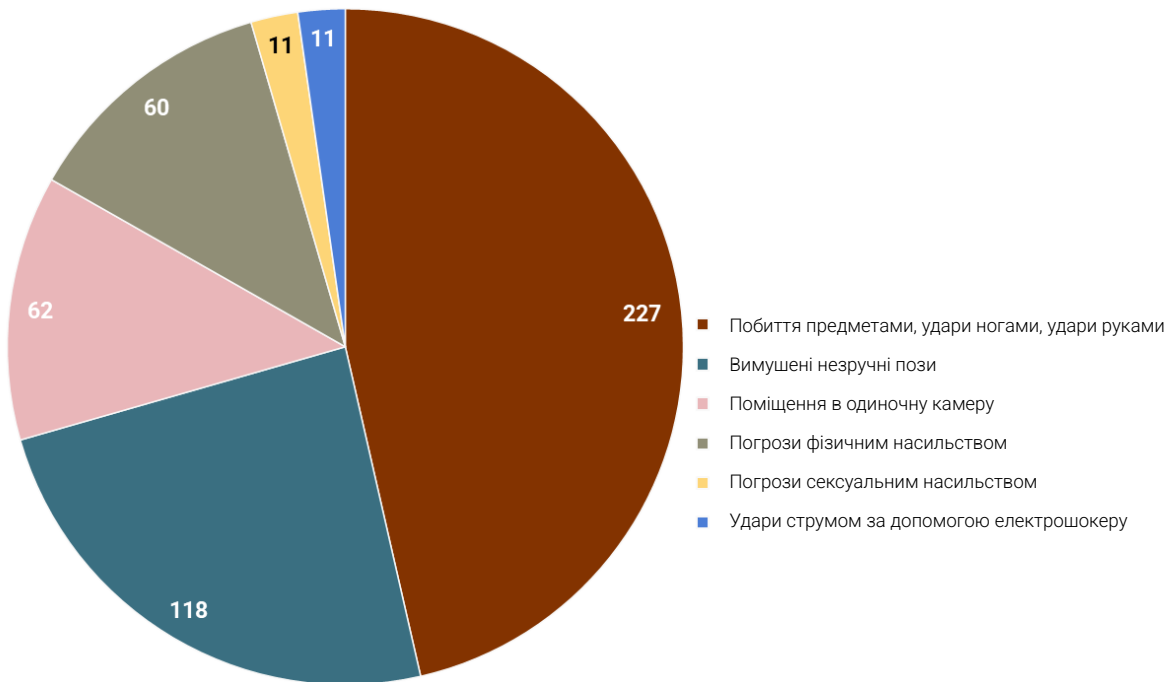
217 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 9 жовтня 2023 року.

218 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 5 лютого 2024 року.

219 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 5 грудня 2023 року.

130. За словами опитаних, щонайменше у трьох російських пенітенціарних установах депортовані українські в'язні зазнавали жорстокого поводження із застосуванням фізичної сили під час так званого прийому.²²⁰ Деякі опитані зазначили, що до цього були причетні співробітники відділу спеціального призначення «Акула», які, за інформацією, наданою адміністрацією установи, також були присутні в Сімферополі.²²¹

Рисунок 2

131. Неналежне поводження охоплювало такі випадки: удари ногами та гумовими кийками²²², а також удари кулаками з надягненими тактичними рукавичками²²³ по різних частинах тіла;²²⁴ ураження електрошокерами;²²⁵ примусове тримання протягом кількох годин у позі навпочіпки або з розведеними руками та ногами;²²⁶ тримання на морозі без зимового одягу;²²⁷ в окремих випадках — обливання брудною водою з метою приниження.²²⁸ У деяких випадках під час приймання також використовували службових собак для залякування українських в'язнів. За словами одного з опитаних, він бачив, як у пенітенціарній установі Краснодарського краю двох інших українських в'язнів покусали собаки.²²⁹

220 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 5 лютого 2024 року; 18 березня 2024 року.

221 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 29 листопада 2023 року; 9 січня 2024 року; 5 лютого 2024 року; 19 червня 2024 року.

222 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 5 лютого 2024 року; 18 березня 2024 року; 9 липня 2024 року; 3 жовтня 2024 року.

223 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 26 грудня 2023 року.

224 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 26 грудня 2023 року.

225 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 2 лютого 2024 року.

226 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 18 липня 2024 року.

227 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 22 листопада 2023 року; 18 березня 2024 року; 5 грудня 2024 року.

228 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 2 вересня 2024 року.

229 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 3 жовтня 2024 року.

132. Один з опитаних описав насильницьку та принизливу процедуру приймання в пенітенціарній установі Краснодарського краю так:

«Вони не просто били мене — вони гамселили мене щосили. Я не хотів повністю роздягатися. Я почав чинити опір. Мені сказали покласти сумку на стіл. Я поклав сумку і зняв окуляри. Вони забрали мої окуляри й викинули їх, потім взяли мою сумку й викинули з неї всі мої речі. Мені сказали роздягнутися до спідньої білизни. Я почав роздягатися, а вони кричали, щоб я робив це швидше. Я обернувся і побачив, що наші хлопці сидять навпочіпки на бетонній підлозі без спідньої білизни. У приміщенні було холодно. Я почув, як когось позаду мене б'ють. Мене вдарили в живіт. Після того я не міг їсти тиждень через біль внизу живота.²³⁰

Мене били через татуювання, в тому числі зі свастикою. Співробітники в'язниці в синій уніформі УФСВП били мене кийками по спині й ногах. Два удари по ногах. І три або чотири удари по спині. Я впав. Мене били через мої татуювання. Вони вважали, що вони вказують на те, що я нацист. Їм настільки промили мізки їхньою пропагандою, що вони вважають українців нацистами та фашистами. Вони погрожували вирізати мені ці татуювання заживо».²³¹

133. За словами опитаних, українські в'язні, які через вік або стан здоров'я не могли виконувати наказів під час приймання, зазнавали додаткового жорстокого поводження.²³² Як описав один з колишніх українських в'язнів:

Я їм сказав, що я сліпий і не зможу точно виконувати їхні накази, але вони мені не повірили. Мене вдарили в лоб і били ногами в берцях. Один з їхніх ударив мене. Мені все обличчя залило кров'ю».²³³

134. Один з опитаних старшого віку повідомив, що не міг сісти навпочіпки, через що його вдарили кийком по шиї. Він також зазначив, що внаслідок цього у нього утворилася гематома, яка не сходила два тижні та спричинила труднощі з диханням.²³⁴

---

230 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 15 липня 2024 року.

231 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 12 листопада 2023 року.

232 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 31 жовтня 2024 року.

233 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 31 жовтня 2024 року.

234 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 20 березня 2023 року.

135. Персонал різних російських підрозділів і формувань спеціального призначення, а також український пенітенціарний персонал відкрито демонстрували антиукраїнські настрої під час приймання. Двоє опитаних повідомили про побої в'язнів, які розмовляли українською мовою.²³⁵ Один з опитаних зазначив, що після прибуття до пенітенціарної установи у Волгоградській області його та інших депортованих українських в'язнів змусили стояти напівроздягненими на холоді з розведеними руками й ногами та при цьому співати російський гімн.²³⁶ За його словами, у разі відмови співати гімн їх били ногами та кийками.²³⁷ Інший опитаний пригадував, що його вдарили в ділянку печінки після суперечки зі співробітником установи, який заявив, що українські в'язні нібито стали громадянами Росії і тому зобов'язані воювати за Росію. Пізніше того самого дня цьому опитаному погрожували, мовляв через відмову прийняти російське громадянство він ніколи не зможе повернутися додому.²³⁸ Один з опитаних повідомив, що його та інших депортованих українських в'язнів під час побоїв кийками називали «нацистами» та «бандерівцями»²³⁹.²⁴⁰ Інший опитаний зазначив, що під час приймання в установі у Краснодарському краї його та інших українських в'язнів змушували сидіти навпочіпки, били та при цьому називали «хохлами»²⁴¹.²⁴²

136. Крім того, багато опитаних повідомили, що майже всі їхні особисті речі, включно з одягом, фотографіями та релігійними символами/предметами, були вилучені під час приймання і в багатьох випадках не були повернуті власникам.²⁴³

137. У деяких випадках депортованих українських в'язнів карали за висловлення заперечень щодо дій співробітників російських пенітенціарних установ. Так, один з опитаних повідомив, що співробітник російської пенітенціарної установи з надягненими тактичними рукавичками ударив його по ребрах після того, як він попросив повернути сімейну фотографію, вилучену під час приймання.²⁴⁴ Інший опитаний зазначив, що його двічі вдарили гумовим кийком по голові, коли він намагався захистити переміщеного в'язня старшого віку від побоїв під час приймання до пенітенціарної установи в Краснодарському краї.²⁴⁵ Ще один опитаний повідомив, що його били під час стрижки волосся при прийманні, а згодом двічі вдарили кийком у груди за протест проти конфіскації його одягу, зубної пасти та зубної щітки.²⁴⁶

235 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 4 листопада 2024 року.

236 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 8 грудня 2024 року.

237 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 8 грудня 2024 року.

238 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 13 серпня 2023 року.

239 Див. визначення терміна у виносці до [141].

240 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 1 листопада 2023 року.

241 Образливе слово, яке росіяни використовують щодо українців. «Хохол» буквально означає «сніп» або «пучок колосків злакових рослин» і походить зі старослов'янської мови. Як позначення українців, імовірно, спочатку це слово стосувалося традиційної зачіски — чуба — [козаків](https://www.encyclopediaofukraine.com/display.asp?linkpath=pages%5C%5CH%5CKhokholIT.htm), яку називали оселедцем. Інформацію взято з Internet Encyclopaedia of Ukraine <<https://www.encyclopediaofukraine.com/display.asp?linkpath=pages%5C%5CH%5CKhokholIT.htm>> Дата звернення: 6 березня 2026 року.

242 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 22 жовтня 2023 року.

243 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 3 лютого 2023 року; 13 серпня 2023 року; 24 вересня 2023 року; 9 лютого 2024 року; 27 грудня 2024 року.

244 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 17 березня 2024 року.

245 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 30 березня 2024 року.

246 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 13 серпня 2023 року.

138. Четверо опитаних також повідомили, що їм відмовляли в наданні медичної допомоги після побоїв попри отримані травми та біль.²⁴⁷

139. Крім того, 45 опитаних зазначили, що під час приймання їм наказували повністю роздягатися.²⁴⁸ Ще п'ятеро повідомили, що їм дозволяли залишитися в спідній білизні, однак вони бачили, як інших українських в'язнів роздягали догола у дворі установи під час очікування прийому.²⁴⁹ Двоє опитаних із різних пенітенціарних установ зазначили, що під час їх роздягання були присутні співробітники жіночої статі.²⁵⁰ Деякі опитані також повідомили, що вони захворіли після їх примусового тримання роздягненими надворі протягом двох годин.²⁵¹

140. Один з опитаних українських в'язнів описав принизливі умови під час приймання до пенітенціарної установи в Краснодарському краї:

Ну, якщо чесно, це було не стільки боляче, скільки просто ніяково через те, як нас зустрічали. Ніяково в тому сенсі, що люди стояли голі, без спідньої білизни.²⁵²

141. Інший український в'язень пригадав хаотичну та принизливу процедуру приймання у в'язниці у Волгоградській області:

Нас роздягли догола. Забрали речі. Усе це супроводжувалося криками та лайкою. Хутко, хутко. Люди стояли босі, деякі без спідньої білизни, зовсім голі.²⁵³

142. Після прийому депортовані українські в'язні проходили стандартний двотижневий карантин, після чого їх розподіляли по камерах. Один з опитаних повідомив, що під час карантину в пенітенціарній установі у Волгоградській області йому та іншим депортованим українським в'язням удень забороняли сидіти або лежати на ліжках.²⁵⁴ За його словами, він бачив, як персонал бив українського в'язня, який заснув у камері:

---

247 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 7 листопада 2023 року; 26 грудня 2023 року; 25 листопада 2023 року; 27 березня 2024 року.

248 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 9 лютого 2023 року; 13 лютого 2023 року; 6 серпня 2023 року; 7 серпня 2023 року; 13 серпня 2023 року; 9 вересня 2023 року; 24 вересня 2023 року; 27 жовтня 2023 року; 12 листопада 2023 року; 14 листопада 2023 року; 19 листопада 2023 року; 5 грудня 2023 року; 26 грудня 2023 року; 14 січня 2024 року; 27 лютого 2024 року; 17 березня 2024 року; 31 травня 2024 року; 12 червня 2024 року; 9 липня 2024 року.

249 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 18 березня 2024 року; 6 червня 2024 року; 3 жовтня 2024 року; 4 листопада 2024 року.

250 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 9 вересня 2023 року; 27 грудня 2024 року.

251 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 7 листопада 2023 року; 27 березня 2024 року; 19 червня 2024 року.

252 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 22 січня 2024 року.

253 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 2 лютого 2024 року.

254 Обов'язковий етап після прийому до пенітенціарних установ у Російській Федерації, визначений пунктом 2 Правил внутрішнього розпорядку виправних установ, затверджених наказом Міністерства юстиції Російської Федерації № 295 від 16.12.2016 року.

Ми були на карантині два тижні. Нам не дозволяли ані лежати, ані сидіти на ліжках. Казали, що, якщо хтось ляже, то засне на тому ліжку і вже ніколи не прокинеться.²⁵⁵

Жорстоке поводження в період тримання під вартою

143. Жорстоке поводження із застосуванням фізичної сили та інші види примусу щодо депортованих українських в'язнів були поширеною практикою в російських в'язницях. 85 опитаних осіб повідомили, що під час перебування в Росії зазнавали побоїв,²⁵⁶ ізоляції в одиночній камері на строк від 15 діб до двох місяців (ШІЗО та ПКТ),²⁵⁷ а також погроз жорстокого поводження.²⁵⁸

144. Один з опитаних описав грубе та навмисне жорстоке поводження, якого він зазнав з боку персоналу установи через свою українську ідентичність:

І що голосніше ти кричиш про те, що ти людина, то сильніше вони б'ють. І вони ображають тебе найрізноманітнішими дуже поганими словами, просто тому що я українець.²⁵⁹

145. Опитані описували побої з різних причин – від незначних проступків, таких як відмова виконувати ранкові фізичні вправи або суперечки з персоналом, до висловлення політичних поглядів, зокрема заяв про проукраїнську позицію або відмови приймати російське громадянство.²⁶⁰ Один з опитаних зазначив, що його особисто побив керівник блоку за висловлення відмови виконати наказ щодо участі в параді з нагоди Дня перемоги.²⁶¹ Він додав, що інших депортованих українських в'язнів поміщали до одиночної камери за відмову брати участь у цьому параді.²⁶²

---

255 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 5 грудня 2023 року.

256 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 27 червня 2023 року; 9 вересня 2023 року; 27 жовтня 2023 року; 1 листопада 2023 року; 13 листопада 2023 року; 14 листопада 2023 року; 26 грудня 2023 року; 31 грудня 2023 року; 8 січня 2024 року; 22 січня 2024 року; 2 лютого 2024 року; 19 лютого 2024 року; 20 березня 2024 року; 27 березня 2024 року; 24 квітня 2024 року; 19 червня 2024 року; 5 липня 2024 року; 8 грудня 2024 року.

257 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 19 лютого 2024 року; 6 січня 2024 року; 7 січня 2024 року; 7 червня 2024 року.

258 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 27 червня 2023 року; 18 вересня 2023 року; 1 листопада 2023 року; 7 листопада 2023 року; 18 березня 2024 року; 30 березня 2024 року; 9 липня 2024 року; 15 липня 2024 року; 30 липня 2024 року; 2 вересня 2024 року; 17 вересня 2024 року; 4 листопада 2024 року.

259 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 2 вересня 2024 року.

260 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 9 лютого 2024 року; 27 березня 2024 року; 2 вересня 2024 року; 17 вересня 2024 року.

261 Опитаний мав на увазі традиційний парад на честь перемоги у Другій світовій війні, який у Російській Федерації проводяться 9 травня.

262 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 20 січня 2024 року.

Неналежні умови

146. 25 опитаних осіб повідомили, що умови утримання в російських пенітенціарних установах були неналежними або нелюдськими.²⁶³

147. Наприклад, депортованих українських в'язнів не виводили на прогулянки від кількох місяців до року.²⁶⁴ Один з опитаних описав суворі умови утримання у в'язниці у Волгоградській області так:

Нас там було 100 людей з України. Умови були жахливі. На стінах — пліснява і вогкість.²⁶⁵

148. Інший опитаний описав занедбані та старі приміщення в одній із російських в'язниць так:

Вони застрягли в кам'яному віці. Навіть гірше. Таке відчуття, ніби тебе перенесли в 1920-ті роки. Запальнички та годинники заборонені. Умови абсолютно жахливі. Тут усе інакше. Тут усе як слід, а там — жах. Кам'яний вік. Це страшно.²⁶⁶

149. Щонайменше у двох установах, розташованих у Ростовській та Волгоградській областях, депортованих українських в'язнів утримували окремо від інших російських в'язнів; деяких утримували в камерах, у яких вікна були забиті дерев'яними дошками, через що туди не проникало ані денне світло, ані свіже повітря.²⁶⁷

---

263 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 20 червня 2023 року; 27 червня 2023 року; 13 листопада 2023 року; 4 грудня 2023 року; 7 січня 2024 року; 9 січня 2024 року; 19 червня 2024 року; 2 вересня 2024 року; 30 жовтня 2024 року.

264 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 17 лютого 2023 року; 22 листопада 2023 року; 25 листопада 2023 року; 6 січня 2024 року; 30 січня 2024 року; 19 лютого 2024 року; 17 березня 2024 року; 25 березня 2024 року; 25 травня 2024 року; 7 червня 2024 року; 4 вересня 2024 року; 22 жовтня 2024 року.

265 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 7 січня 2024 року.

266 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 18 березня 2024 року.

267 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 30 січня 2024 року; 19 лютого 2024 року; 25 травня 2024 року; 4 вересня 2024 року.

150. Один з опитаних заявив, що в установі, в якій його утримували, українських в'язнів тримали у так званих «бараках». Він також описав, як адміністрація пояснювала їм правила:

Цей барак називається «Прип'ять». Це зона відчуження, бо ви всі «хохли».²⁶⁸ Нам сказали: якщо у когось будуть запитання чи скарги, їм не складно буде закопати двох чи трьох із нас. І за це їм нічого не буде.²⁶⁹

151. За словами того самого опитаного, барак був непридатний для утримання в ньому людей: стеля протікала, вікна були лише з одинарним склінням. Була зима, але батареї були холодні. Вікна були зафарбовані, що блокувало денне світло, і не відкривалися для доступу свіжого повітря. По приміщенню вільно бігали миші та щурі. У туалеті не було проточної води. У крані була лише холодна вода. Депортованим українським в'язням не дозволяли виходити з бараків.²⁷⁰

152. Багато опитаних зазначили, що їхні нечисленні особисті речі, включно з одягом і взуттям, були конфісковані після прибуття.²⁷¹ Видані в російських пенітенціарних установах одяг і взуття часто не відповідали за розміром та були непридатні для сезону; депортованим українським в'язням інколи доводилося тижнями чекати на належні речі.²⁷² Один з опитаних описав неналежне забезпечення одягом так:

Нам не видали спідньої білизни — лише звичайну тонку робу. Уже був листопад. Усередині температура — 11 градусів. Ми сиділи й мерзли. Дали шапки, але не дали ані кожухів, ані ватників. Взуття теж не видали. У мене 46-й розмір. Зрештою я ходив у капцях. І в капцях же виходив на перевірку.²⁷³

---

268 Образливе слово, яке росіяни використовують щодо українців. «Хохол» буквально означає «сніп» або «пучок колосків злакових рослин» і походить зі [старослов'янської](#) мови. Як позначення українців, імовірно, спочатку це слово стосувалося традиційної зачіски — чуба — [козаків](#), яку називали оселедцем. Інформацію взято з Internet Encyclopaedia of Ukraine <<https://www.encyclopediaofukraine.com/display.asp?linkpath=pages%5CK%5CH%5CKhokholIT.htm>> Дата звернення: 6 березня 2026 року.

269 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 17 березня 2024 року.

270 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 17 березня 2024 року.

271 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 4 жовтня 2023 року; 2 листопада 2023 року; 7 листопада 2023 року; 13 листопада 2023 року; 18 червня 2024 року.

272 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 27 жовтня 2023 року; 4 грудня 2023 року; 30 січня 2024 року; 2 лютого 2024 року; 5 лютого 2024 року; 2 вересня 2024 року; 4 листопада 2024 року.

273 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 4 вересня 2023 року.

Відмова в доступі або обмежений доступ до медичної допомоги

153. 66 опитаних осіб повідомили про недостатнє або неналежне медичне обслуговування в російських пенітенціарних установах.²⁷⁴ Повідомлені опитуваними проблеми охоплювали відсутність необхідних медикаментів²⁷⁵, призначення неправильних лікарських засобів²⁷⁶, відмову у проведенні діагностичних обстежень²⁷⁷ та відмову в забезпеченні належного лікування.²⁷⁸ Ці проблеми стосувалися, зокрема, осіб із серйозними захворюваннями, такими як ВІЛ, туберкульоз, гепатит, цукровий діабет та інші хронічні захворювання.²⁷⁹ Навіть коли в'язні інформували адміністрацію установи про свої діагнози, їм часто відмовляли у медичних оглядах або адекватному лікуванні.

154. Описуючи реакцію персоналу в'язниці на свої проблеми зі здоров'ям, один з колишніх українських в'язнів розповів таке:

У мене проблеми з печінкою. Вони сказали, що з цим допомогти не можуть. Я сказав: «Тоді відправте мене до лікарні». А вони відповіли: «Ну, пиши заяву, але все одно ніхто тебе туди не повезе. Хіба якщо будеш блювати кров'ю — тоді, можливо, тебе відправлять до лікарні».²⁸⁰

155. Один з опитаних згадував свої спроби отримати медичну допомогу, які були проігноровані або зведені до неналежного лікування:

Я звернувся до медичної частини, але там записали, що я здоровий. Тобто мені відмовили в медичній допомозі. Дали лише знеболювальне, але лікування моєї хвороби не забезпечили. Для них в'язні завжди здорові.²⁸¹

274 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 22 січня 2023 року; 15 травня 2023 року; 6 серпня 2023 року; 2 вересня 2023 року; 5 вересня 2023 року; 9 вересня 2023 року; 22 жовтня 2023 року; 27 жовтня 2023 року; 7 листопада 2023 року; 12 листопада 2023 року; 13 листопада 2023 року; 25 листопада 2023 року; 5 лютого 2024 року; 18 березня 2024 року; 2 квітня 2024 року; 8 квітня 2024 року; 12 травня 2024 року; 30 липня 2024 року; 2 вересня 2024 року; 4 листопада 2024 року.

275 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 25 травня 2023 року; 4 вересня 2023 року; 15 січня 2024 року.

276 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 10 грудня 2023 року.

277 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 29 січня 2024 року.

278 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 12 листопада 2023 року.

279 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 7 січня 2024 року; 25 березня 2024 року; 7 червня 2024 року; 22 жовтня 2024 року.

280 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 22 січня 2024 року.

281 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 31 жовтня 2023 року.

156. За словами одного з опитаних, якого утримували у Волгоградській області, його звернення по медичну допомогу ігнорували та всіяко перешкоджали йому нею скористатися:

Я звертався по медичну допомогу. Мені сказали, що трохи поболить і перестане. Приблизно через місяць після того, як нас туди привезли, нам просто вимкнули стаціонарний телефон, щоб ми не могли дзвонити й турбувати лікарів своїми запитами про допомогу.²⁸²

157. Декілька опитаних описали випадки, коли медичний персонал вимагав від в'язнів купувати ліки власним коштом.²⁸³ Інші повідомляли про категоричну відмову в медичній допомозі через національність, оскільки вони були «українцями».²⁸⁴ Один з опитаних описав ситуацію відмови в медичній допомозі у в'язниці у Волгоградській області:

Одного разу я не вийшов на роботу, бо в мене була висока температура. Начальник табору прийшов і спитав, хто не вийшов на роботу. Я підняв руку і сказав, що це я. Він запитав чому, яка причина. Я відповів, що нездужаю, в мене гарячка і болить голова, і що мені не дають ані ліків, ані медичної допомоги. Він відповів: «А що ти думав, що вам, українцям, тут будуть допомагати? Ви на це не маєте права». Він додав, що це востаннє, коли я не виходжу на роботу.²⁸⁵

158. Один з опитаних згадував, як одна медикня сказала йому, що не буде його лікувати, бо її син воює.²⁸⁶

159. Як було зазначено вище, деякі опитані повідомили про особливо жорстоку практику вилучення медикаментів, у тому числі інсуліну²⁸⁷, антиретровірусних препаратів²⁸⁸ та препаратів для лікування туберкульозу²⁸⁹, перед депортацією або в транзитних центрах. У Голопристанській ВК українських в'язнів змушували здавати рецепти перед посадкою до автозаків. Через це багато хто залишався без життєво необхідного лікування на тижні, а в окремих випадках – на місяці.²⁹⁰

---

282 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 22 січня 2024 року.

283 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 14 листопада 2023 року.

284 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 25 листопада 2023 року.

285 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 25 листопада 2023 року.

286 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 14 листопада 2023 року.

287 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 26 вересня 2024 року.

288 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 29 листопада 2023 року; 22 листопада 2023 року; 29 листопада 2023 року; 26 грудня 2023 року; 7 червня 2024 року.

289 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 23 лютого 2023 року; 8 квітня 2023 року.

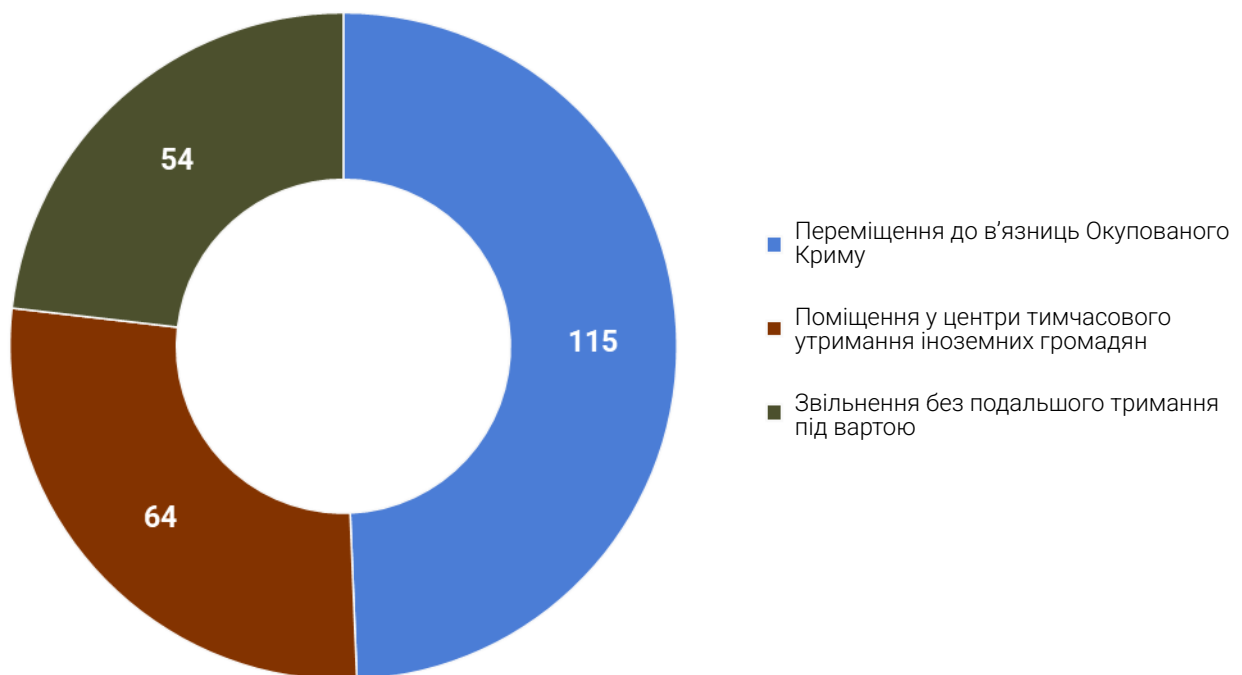
290 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 12 листопада 2023 року; 7 січня 2024 року; 20 січня 2024 року; 22 січня 2024 року.

160. Відмову в наданні медичної допомоги інколи використовували як покарання, у тому числі за відмову дотримуватися ідеологічних приписів. Один з опитаних пояснив, що йому не давали ліків від астми через відмову співати російські пісні, які всі депортовані українські в'язні були зобов'язані виконувати в російській пенітенціарній установі. Інгаллятор він отримав лише після спроби суїциду, і навіть тоді його видали з 30-хвилинною затримкою, через що він певний час мав труднощі з диханням.²⁹¹ Інший опитаний розповів, що після звернення по медичну допомогу його побили та помістили до штрафного ізолятора²⁹² на п'ять діб, де він перебував в ізоляції від інших в'язнів.²⁹³

161. За словами опитаних, психічні розлади теж не лікували. Один з опитаних повідомив, що його змушували працювати в пенітенціарній установі у Волгоградській області попри діагностований йому психічний розлад, що є підставою для визнання особи непрацездатною, і що йому не надавали необхідних медикаментів.²⁹⁴

162. Загалом декілька опитаних зазначили, що їхній стан здоров'я суттєво погіршився під час перебування в російських пенітенціарних установах після депортації.²⁹⁵

Рисунок 3

291 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 25 листопада 2023 року.

292 Спеціалізоване приміщення (окрема камера) у виправній колонії, призначене для утримання в'язнів як покарання за окремі дисциплінарні порушення режиму ув'язнення (стаття 118 Кримінально-виконавчого кодексу Російської Федерації).

293 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 22 листопада 2023 року.

294 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 4 вересня 2024 року.

295 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 12 листопада 2023 року; 25 березня 2024 року; 20 січня 2024 року.

«Нам погрожували насильством, навіть сексуального характеру. Вони навіть хотіли зґвалтувати одного з ув'язнених ручкою від швабри.»

Розділ V.

Статус українських в'язнів та пов'язані з ним труднощі

Статус українських в'язнів та пов'язані з ним труднощі

163. Депортовані українські в'язні залишалися в російських пенітенціарних установах або до закінчення строку покарання у вигляді позбавлення волі, яке було призначене українськими судами, а в деяких випадках переглянуте російськими судами, або до переміщення до пенітенціарних установ в окупованому Криму. Осіб, які відбули свої покарання, у деяких випадках поміщали до «центрів тимчасового утримання іноземних громадян та осіб без громадянства»²⁹⁶ (далі – «центри тимчасового утримання іноземних громадян») та обвинувачували в незаконному перетині кордону, після чого їх зрештою звільняли після закінчення строку таких додаткових покарань. Частині осіб, переміщених до в'язниць в окупованому Криму, російські суди переглянули вироки, і їх звільнили після закінчення переглянутих строків покарання.

---

296 Офіційна назва російською мовою – «центр временного содержания иностранных граждан».

164. На момент підготовки цієї доповіді, хоча 233 опитані особи зрештою були звільнені та повернулися на підконтрольну українському уряду територію, до окупованого Криму або були видворені до третіх країн, приблизно 300 депортованих в'язнів досі залишаються в умовах несвободи в Російській Федерації або, після звільнення, перебувають на території Росії без реальної можливості її залишити.²⁹⁷ Серед них – семеро довічно ув'язнених, які спочатку були засуджені українськими судами до довічного позбавлення волі. Їхні вирoki були переглянуті російськими судами та залишені без змін, після чого їх перевели для відбування покарання у вигляді довічного позбавлення волі до в'язниць у віддалених районах Російської Федерації.²⁹⁸

165. Із 233 опитаних осіб 162 змогли повернутися на підконтрольну Україні територію завдяки критично важливій допомозі організації «ЗВУ», а також волонтерів і правозахисників у третіх країнах.

---

297 Інформація, зібрана ЗВУ на основі численних інтерв'ю з колишніми українськими в'язнями.

298 Торбеєвський районний суд Республіки Молдова. Постанова від 23 жовтня 2023 року у справі № 4/17-30/2023 <https://torbeevsky-mor.sudrf.ru/modules.php?name=sud_delo&srv_num=1&name_op=case&case_id=131138941&case_uid=df92a54e-1b66-45de-8e40-c6b2757b4fc6&delo_id=1610001> Дата звернення: 10 березня 2026 року; Торбеєвський районний суд Республіки Молдова. Постанова від 15 вересня 2023 року у справі № 4/17-31/2023 <https://torbeevsky-mor.sudrf.ru/modules.php?name=sud_delo&srv_num=1&name_op=case&case_id=167970987&case_uid=5e2166b4-0130-4304-93cd-8ab22a747f83&delo_id=1610001> Дата звернення: 10 березня 2026 року; Торбеєвський районний суд Республіки Молдова. Постанова від 15 вересня 2023 року у справі № 4/17-32/2023 <https://torbeevsky-mor.sudrf.ru/modules.php?name=sud_delo&srv_num=1&name_op=case&case_id=167970994&case_uid=dc75612f-4130-46c9-adab-657cb0ba9954&delo_id=1610001> Дата звернення: 10 березня 2026 року; Торбеєвський районний суд Республіки Молдова. Постанова від 15 вересня 2023 року у справі № 4/17-26/2023 <https://torbeevsky-mor.sudrf.ru/modules.php?name=sud_delo&srv_num=1&name_op=case&case_id=167970878&case_uid=3b20dd1b-8d90-4b23-abd4-39cda5a9499f&delo_id=1610001> Дата звернення: 10 березня 2026 року; Торбеєвський районний суд Республіки Молдова. Постанова від 23 жовтня 2023 року у справі № 4/17-27/2023 <https://torbeevsky-mor.sudrf.ru/modules.php?name=sud_delo&srv_num=1&name_op=case&case_id=167970955&case_uid=1cabee23-bcb2-4db8-86f8-a87d36519da5&delo_id=1610001> Дата звернення: 10 березня 2026 року; Торбеєвський районний суд Республіки Молдова. Постанова від 23 жовтня 2023 року у справі № 4/17-28/2023 <https://torbeevsky-mor.sudrf.ru/modules.php?name=sud_delo&srv_num=1&name_op=case&case_id=167970963&case_uid=2c88a913-dde3-463c-8483-ebeb008b1cd6&delo_id=1610001> Дата звернення: 10 березня 2026 року; Торбеєвський районний суд Республіки Молдова. Постанова від 23 жовтня 2023 року у справі № 4/17-29/2023 <https://torbeevsky-mor.sudrf.ru/modules.php?name=sud_delo&srv_num=1&name_op=case&case_id=167970971&case_uid=b9474525-86db-456c-abbc-92aac623969c&delo_id=1610001> Дата звернення: 10 березня 2026 року.

Звільнення на території Російської Федерації

166. Після закінчення строку покарання, первинно призначеного українськими судами та в окремих випадках переглянутого російською владою, деякі депортовані українські в'язні були звільнені на території Російської Федерації.²⁹⁹ 54 опитані особи повідомили, що були звільнені російською владою на території Російської Федерації без подальшого тримання під вартою.

167. У багатьох випадках після звільнення їм видавали невеликі суми грошей,³⁰⁰ довідки про звільнення, а в окремих випадках — повертали українські паспорти.³⁰¹ Двоє опитаних повідомили, що у їхніх довідках про звільнення місцем звільнення була зазначена Гола Пристань³⁰², один — Дар'івка³⁰³, а ще один — Херсон³⁰⁴, хоча фактично їх було звільнено з пенітенціарних установ на території Російської Федерації. Приклад такої довідки про звільнення наведений у додатку 1 до цієї доповіді.

168. Опитані повідомляли про труднощі з виїздом із Російської Федерації через відсутність фінансових засобів та/або документів.³⁰⁵ Як було зазначено вище, організація «ЗВУ», а також волонтери та правозахисники у третіх країнах надали критично важливу підтримку багатьом із цих в'язнів з метою сприяння їх поверненню.³⁰⁶

---

299 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 30 серпня 2023 року; 22 жовтня 2023 року; 2 листопада 2023 року; 7 листопада 2023 року; 12 листопада 2023 року; 13 листопада 2023 року; 30 липня 2024 року; 2 вересня 2024 року; 4 вересня 2024 року.

300 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 13 лютого 2023 року; 9 вересня 2023 року; 26 вересня 2023 року; 27 жовтня 2023 року; 2 листопада 2023 року; 12 листопада 2023 року; 25 листопада 2023 року; 4 грудня 2023 року; 18 січня 2024 року; 20 січня 2024 року; 17 березня 2024 року.

301 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 4 вересня 2023 року; 25 листопада 2023 року; 2 лютого 2024 року; 2 жовтня 2024 року.

302 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 13 лютого 2023 року; 9 вересня 2023 року.

303 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 12 листопада 2023 року.

304 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 25 листопада 2023 року.

305 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 2 лютого 2023 року; 4 березня 2023 року; 2 листопада 2023 року; 7 листопада 2023 року; 12 листопада 2023 року; 13 листопада 2023 року; 10 грудня 2023 року; 30 липня 2024 року; 26 вересня 2023 року; 4 листопада 2024 року.

306 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 23 лютого 2023 року; 10 грудня 2023 року; 4 березня 2023 року.

Поміщення до центрів тимчасового утримання іноземних громадян у Російській Федерації

169. 64 опитані особи повідомили, що їх поміщали до центрів тимчасового утримання іноземних громадян або інших місць тримання під вартою, офіційні назви та адміністративне підпорядкування яких їм не повідомляли.³⁰⁷ У більшості випадків адміністрація пенітенціарних установ передавала їх правоохоронним органам, які склали адміністративні протоколи за нібито «незаконний перетин кордону».³⁰⁸ Після того російські суди ухвалювали рішення про їх поміщення до центрів тимчасового утримання іноземних громадян із подальшим видворенням із території Російської Федерації та заборону повторного в'їзду.³⁰⁹ Тривалість утримання в таких центрах становила в середньому від кількох тижнів до одинадцяти місяців.³¹⁰ У багатьох випадках депортованим українським в'язням призначали покарання за незаконний перетин кордону у вигляді тримання під вартою строком 180 діб.³¹¹ Деяких звільняли після закінчення цього строку, тоді як іншим строк тримання під вартою продовжували.³¹²

170. Організація «ЗВУ» отримала копії двох рішень російських судів про поміщення депортованих українських в'язнів до центрів тимчасового утримання іноземних громадян перед їх депортацією з Російської Федерації. Обидва рішення, ухвалені за зверненням Головного управління Міністерства внутрішніх справ по Волгоградській області, посилалися на відсутність у депортованих українських в'язнів законного статусу та їхнє «незаконне перебування» на території Російської Федерації. Жодне з цих рішень не визнавало факту примусової депортації відповідачів з окупованої території України. В одному випадку російський суд додатково продовжив строк утримання в центрі для іноземних громадян.³¹³ Витяг з одного з таких рішень наведено в додатку 2.

307 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 4 вересня 2023 року; 4 жовтня 2023 року; 9 жовтня 2023 року; 16 жовтня 2023 року; 1 листопада 2023 року; 2 листопада 2023 року; 2 листопада 2023 року; 12 листопада 2023 року; 13 листопада 2023 року; 4 грудня 2023 року; 20 січня 2024 року; 30 січня 2024 року; 2 лютого 2024 року; 6 травня 2024 року; 4 вересня 2024 року; 9 вересня 2024 року; 4 грудня 2024 року.

308 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 4 жовтня 2023 року; 9 жовтня 2023 року; 16 жовтня 2023 року; 1 листопада 2023 року; 2 листопада 2023 року; 13 листопада 2023 року; 20 січня 2024 року; 2 лютого 2024 року; 4 грудня 2024 року.

309 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 7 квітня 2023 року; 4 вересня 2023 року; 9 вересня 2023 року; 2 листопада 2023 року; 13 листопада 2023 року; 7 січня 2024 року; 9 січня 2024 року; 18 січня 2024 року; 6 травня 2024 року; 4 грудня 2024 року.

310 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 4 вересня 2023 року; 2 листопада 2023 року; 12 грудня 2023 року; 9 січня 2024 року; 25 травня 2024 року; 7 червня 2024 року.

311 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 7 квітня 2023 року; 9 вересня 2023 року; 2 листопада 2023 року; 13 листопада 2023 року; 9 січня 2024 року; 18 січня 2024 року; 7 квітня 2024 року.

312 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 23 листопада 2023 року.

313 Дзержинський районний суд міста Волгограда. Рішення від 12 серпня 2024 року у справі № 2а-4447/2024; Дзержинський районний суд міста Волгограда. Рішення від 12 серпня 2024 року у справі № 2а-4443/2024.

171. Депортовані українські в'язні не мали можливості оскаржити ці судові рішення та поставити під сумнів законність свого утримання в центрах тимчасового утримання іноземних громадян, а також були позбавлені доступу до правової допомоги.³¹⁴ Один з опитаних повідомив, що після того, як він висловив протест проти свого поміщення до такого центру, його помістили під арешт у поліцейному відділку на 15 діб.³¹⁵

172. Четверо опитаних також описали неналежні умови утримання в центрах тимчасового утримання іноземних громадян, зокрема відсутність доступу до медичної допомоги, погане харчування, антисанітарні умови, переповненість, а також відсутність доступу до свіжого повітря та денного світла.³¹⁶

173. П'ятеро опитаних повідомили, що для звільнення з центрів тимчасового утримання іноземних громадян від них вимагали подати заяву на отримання російського громадянства.³¹⁷ Хоча адміністрація таких центрів не застосовувала прямих погроз чи примусу, деякі опитані зазначили, що фактично не мали вибору: відмовившись подати заяву на отримання громадянства, вони ризикували залишатися під вартою на невизначений час, оскільки не мали документів, що посвідчують особу.

174. Після звільнення з центрів тимчасового утримання іноземних громадян колишніх українських в'язнів фактично видворяли до третіх країн, зокрема до Грузії,³¹⁸ звідки вони згодом поверталися на підконтрольну українському уряду територію за критично важливої допомоги волонтерів і правозахисників.³¹⁹ Однак багато хто досі залишається в цих країнах через брак фінансових ресурсів та необхідних документів, що посвідчують особу.³²⁰

---

314 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 12 листопада 2023 року.

315 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 14 листопада 2023 року.

316 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 13 лютого 2023 року; 2 листопада 2023 року; 13 листопада 2023 року; 4 грудня 2023 року.

317 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 31 липня 2023 року; 7 серпня 2023 року; 9 вересня 2023 року; 9 жовтня 2023 року; 9 лютого 2024 року.

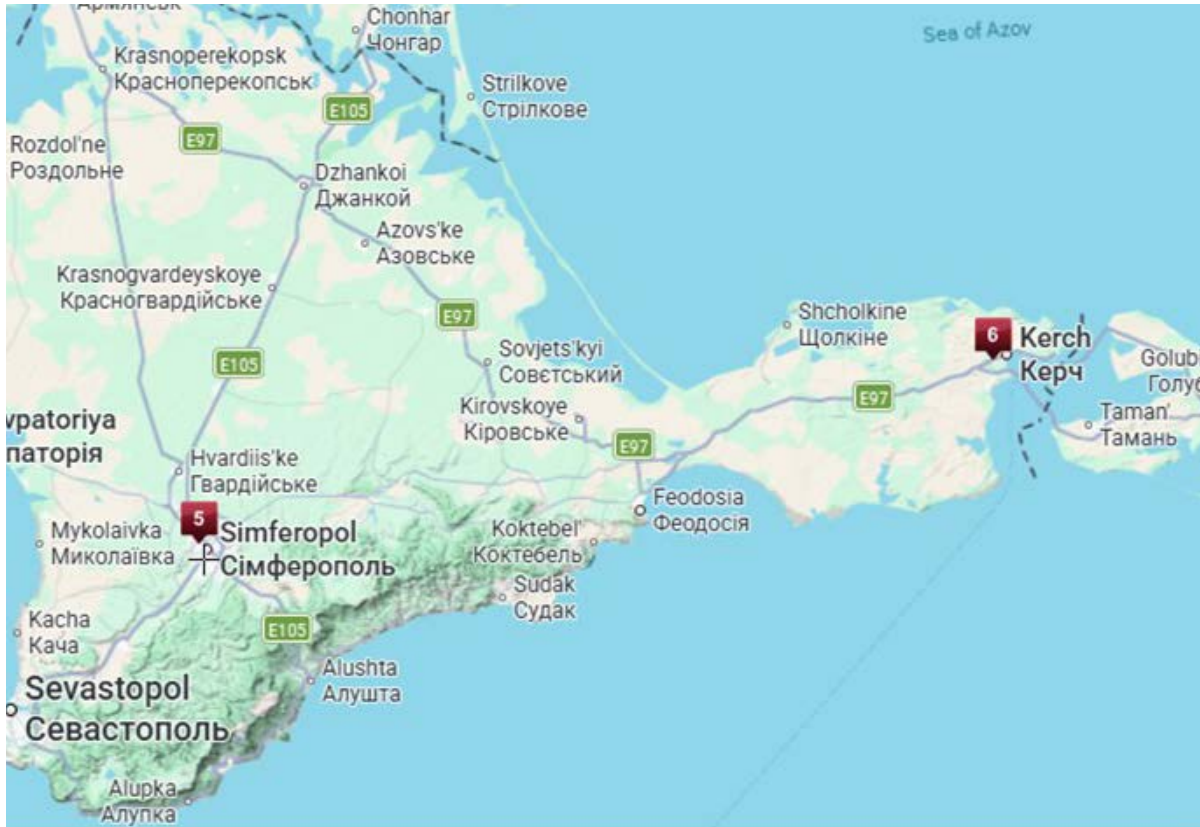
318 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 12 листопада 2023 року; 7 січня 2024 року; 4 грудня 2024 року.

319 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 4 вересня 2023 року; 12 листопада 2023 року.

320 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 4 вересня 2023 року.

Переміщення до пенітенціарних установ в окупованому Криму

Карта 5

5. Сімферопольський слідчий ізолятор № 1

6. Керченська установа виконання покарань № 2

175. 150 опитаних осіб повідомили, що їх перемістили з пенітенціарних установ на території Російської Федерації до установ в окупованому Криму, зокрема до Сімферопольського СІЗО № 1 (Сімферополь) та Керченської виправної колонії № 2 (колишня Керченська колонія № 126) (Керч). Вони перебували в цих установах до моменту їх звільнення після закінчення строку покарання, призначеного українськими судами та, у багатьох випадках, переглянутого органами влади Російської Федерації.³²¹

Відсутність доступу до правової допомоги та обмеження контактів із сім'єю

176. Як і у випадку їх первинної депортації до Російської Федерації, опитаним не надавали правової допомоги для оскарження законності їх утримання в установах в окупованому Криму.³²²

321 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 9 жовтня 2023 року, 27 жовтня 2023 року; 26 грудня 2023 року.

322 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 27 жовтня 2023 року.

177. Жоден зі 115 опитаних не мав можливості зв'язатися із сім'єю ані телефоном, ані поштою.³²³

178. 13 опитаних повідомили, що під час перебування в Керчі їм пропонували отримати російське громадянство, проте вони відмовилися. Про будь-які негативні наслідки такої відмови вони не повідомляли.³²⁴

Неналежне поводження, неналежні умови утримання та відмова в доступі або обмежений доступ до медичної допомоги

179. Багато опитаних повідомили, що після прибуття до установ в окупованому Криму їх били кийками та змушували подовгу перебувати в незручних позах, зокрема тривалий час стояти з розведеними руками й ногами або годинами сидіти навпочіпки.³²⁵

180. За свідченнями численних опитаних, адміністрація установи в Керчі змушувала новоприбулих тримати мітлу, що у в'язничній субкультурі вважається приниженням.³²⁶³²⁷ Опитані також зазначали, що в'язням, які чинили опір, погрожували сексуальним насильством або обливанням сечею, тобто діями, які у в'язничній субкультурі стигматизують людину як «ізгоя» («опущеного»), з яким не прийнято контактувати.³²⁸ Деякі опитані повідомили, що виконували такі команди через страх, оскільки сприймали такі погрози серйозно.³²⁹ Один з опитаних розповів, що після відмови взяти до рук мітлу, в результаті чого за неформальними правилами в'язничної ієрархії його би сприймали як «опущеного», або «ізгоя», його побили кулаками в ділянку нирок і печінки. Проте він зрештою під примусом підписав згоду на залучення до праці, побоюючись подальших побоїв. За його словами, він бачив, як били ще двох в'язнів, один із яких знепритомнів після удару по голові.³³⁰

Наведені нижче дві цитати ілюструють, як адміністрація Керченської виправної колонії поводитися з українськими в'язнями з метою їх примусу до роботи:

---

323 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 20 жовтня 2023 року 27 жовтня 2023 року

324 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 16 жовтня 2023 року; 27 жовтня 2023 року; 19 листопада 2023 року; 29 листопада 2023 року; 26 грудня 2023 року; 31 грудня 2023 року; 30 березня 2024 року; 19 травня 2024 року; 13 червня 2024 року; 19 червня 2024 року; 9 липня 2024 року; 26 вересня 2024 року; 26 грудня 2024 року.

325 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 13 серпня 2023 року; 26 вересня 2023 року; 16 жовтня 2023 року.

326 Відповідно до неформальної в'язничної ієрархії, особи, які зазнають такого поводження, стають «ізгоями». З ними не прийнято контактувати, оскільки вони належать до найнижчої касті у в'язничній субкультурі, через що часто зазнають неналежного поводження з боку інших в'язнів.

327 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 2 вересня 2023 року; 18 вересня 2023 року; 22 жовтня 2023 року; 29 листопада 2023 року; 2 квітня 2024 року; 5 грудня 2024 року.

328 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 24 вересня 2023 року; 11 жовтня 2023 року; 22 жовтня 2023 року.

329 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 1 жовтня 2023 року.

330 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 18 вересня 2023 року

Потім нас помістили на карантин. Там нас змушували підписати «статтю 106».³³¹ Нам погрожували насильством, навіть сексуального характеру. Одного з в'язнів навіть намагалися зґвалтувати держаком від швабри.³³²

У Керчі нас зустрічали спецпризначенці з мітлами та ганчірками. Вони всіляко нам погрожували. Ми думали, що нас просто трохи відмолотять і залишать у спокої. Але там це так не працює. Поки не виконаєш усе, чого вони вимагають, тебе битимуть. Нас змусили підписати «статтю 106».³³³

181. Українські в'язні з інвалідністю також зазнавали жорстокого поводження. Один зі свідків повідомив, що в'язня з дезорієнтацією та порушеннями мовлення побили через те, що він не зміг швидко зреагувати на команди охоронців.³³⁴ Інші згадували, що одного в'язня з порушенням зору відвели до іншого приміщення та побили через те, що той заявив, що не може читати документи без окулярів.³³⁵

182. Декілька опитаних зазначили, що протягом перших двох тижнів карантину, який розпочинався з моменту прийняття в установі, українських в'язнів змушували стояти в камерах до шістнадцяти годин на добу та при цьому багаторазово декламувати правила внутрішнього розпорядку.³³⁶ Тривале стояння негативно позначалося на фізичному стані в'язнів. Серед іншого, вони потерпали від набряків і болю в ногах.³³⁷

---

331 Кримінально-виконавчий кодекс Російської Федерації, стаття 106, що регулює залучення в'язнів до неоплачуваної праці, яка полягає у прибиранні та благоустрої території пенітенціарного закладу.

332 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 4 листопада 2024 року.

333 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 18 березня 2024 року.

334 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 10 квітня 2024 року.

335 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 17 березня 2024 року.

336 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 11 жовтня 2023 року; 4 грудня 2023 року; 20 березня 2024 року; 18 червня 2024 року; 4 грудня 2024 року.

337 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 4 грудня 2023 року; 20 березня 2024 року; 18 червня 2024 року; 4 грудня 2024 року.

183. На додаток до таких системних зловживань, деякі опитані описали окремі випадки особливо жорстокого поводження із застосуванням фізичної сили та психологічного тиску. Один з опитаних, якого спочатку утримували в Керчі, а згодом перемістили до Сімферополя, повідомив, що після прибуття до Сімферополя його побили та вразили електричним струмом із використанням тазерів. У період тримання під вартою його п'ять чи шість разів катували під час допитів у підвалі, при цьому йому зав'язували очі ганчіркою. Ймовірні кривдники, які розмовляли російською без акценту та, ймовірно, були співробітниками ФСБ з огляду на чорний колір уніформи, прив'язували його ременем до стіни, підводили дроти до геніталій і катували електричним струмом до двох годин за раз. Він повідомив, що під час катувань неодноразово втрачав свідомість, приходив до тями після обливання обличчя водою, а також мимоволі втрачав контроль над сечовипусканням і дефекацією. Він також чув крики інших в'язнів, що дало йому підстави вважати, що катування відбувалися одночасно і в декількох сусідніх приміщеннях.³³⁸

184. Один з опитаних розповів, що його в супроводі трьох співробітників Керченської виправної колонії було доставлено до медичного пункту, де його спочатку душили подушкою, а потім поклали обличчям долу на підлогу й тиснули коліном на хребет.³³⁹ Інший опитаний розповів подібну історію: співробітники тієї самої установи відвели його до медичного пункту, примусили лягти на підлогу обличчям долу та, утримуючи його за ноги, викручували руки над головою. При цьому обзивали його «нацистом». За словами опитаного, внаслідок такого катування він знепритомнів, а згодом протягом певного часу не міг рухати рукою. Він також зазначив, що йому не давали знеболювальних препаратів, хоч він і просив. Біль був настільки сильним, що він не міг спати.³⁴⁰

185. Один з опитаних повідомив документаторам про інцидент, що стався в березні 2024 року. За його словами, коли співробітники Керченської виправної колонії побачили, що він одягнений у цивільний одяг, а не у в'язничну уніформу, вони почали з нього насміхатися, після чого ножем порізали йому джинси, футболку та взуття. У результаті йому довелося повертатися до камери босоніж.³⁴¹

186. Крім того, двоє опитаних повідомили, що в пенітенціарних установах на території окупованого Криму в'язням прямо забороняли розмовляти українською мовою.³⁴²

---

338 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 1 жовтня 2023 року.

339 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 30 липня 2024 року.

340 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 9 липня 2024 року.

341 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 2 жовтня 2024 року.

342 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 22 жовтня 2023 року; 30 липня 2024 року.

187. Серед тих українських в'язнів, яких утримували в Керчі, 81 особа заявила, що була залучена до примусової праці. У разі відмови працювати вони зазначали жорстокого поводження.³⁴³ Їм погрожували додатковим насильством, у тому числі сексуальним, у разі відмови від роботи або невиконання наказів адміністрації. Один з опитаних розповів, що в Керчі співробітник ОМОН двічі вдарив його головою об стіл, коли той відмовився підписувати згоду на залучення до праці.³⁴⁴

188. Шестеро опитаних повідомили про неналежне надання медичної допомоги в Керчі.³⁴⁵ Один з опитаних зазначив, що з листопада 2022 року до моменту проведення інтерв'ю у листопаді 2023 року він не отримував антиретровірусної терапії. Коли він звернувся із запитом про отримання лікування в пенітенціарній установі в Керчі, йому було відмовлено на тій підставі, що він не є громадянином Російської Федерації. Інший опитаний повідомив, що перестав отримувати лікування від туберкульозу та ВІЛ 22 жовтня 2022 року. Незважаючи на те, що він поінформував медичну службу російської пенітенціарної установи про свої діагнози, йому було відмовлено в будь-якій медичній допомозі.³⁴⁶

Звільнення та повернення в Україну або інші країни

189. Коли мене викликали до спецвідділу та дали на підпис документи для суду, який мав розглядати мою справу за їхнім законодавством, я почав вимагати особистої участі в судовому засіданні. В іншому разі я відмовлявся підписувати документи. Ох! Що там почалося! У неї сталася істерика. Зрештою, я таки все їм підписав. Робіть, що хочете.³⁴⁷

190. 48 опитаних повідомили, що під час їх утримання в Керчі російські суди переглянули їхні строки покарання, призначені українськими судами.³⁴⁸ У 28 випадках строки позбавлення волі були скорочені на періоди від 15 днів до 11 місяців.³⁴⁹ За словами одного з опитаних, деяким було скорочено строки на період до 3 років.³⁵⁰ Один з опитаних зазначив, що його утримували на три місяці довше, ніж було передбачено вироком українського суду.³⁵¹

343 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 18 вересня 2023 року; 22 вересня 2023 року; 26 вересня 2023 року; 4 жовтня 2023 року; 9 жовтня 2023 року; 22 жовтня 2023 року; 19 листопада 2023 року; 21 листопада 2023 року; 29 листопада 2023 року; 3 лютого 2024 року; 8 лютого 2024 року; 30 березня 2024 року; 8 травня 2024 року; 12 травня 2024 року; 26 вересня 2024 року; 2 жовтня 2024 року; 30 листопада 2024 року; 22 грудня 2024 року.

344 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 17 березня 2024 року.

345 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 16 жовтня 2023 року; 26 грудня 2023 року; 17 березня 2024 року; 1 червня 2024 року; 26 вересня 2024 року.

346 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 29 січня 2024 року.

347 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 9 липня 2024 року.

348 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 3 лютого 2023 року; 13 серпня 2023 року; 2 вересня 2023 року; 26 вересня 2023 року; 9 жовтня 2023 року; 22 жовтня 2023 року; 27 жовтня 2023 року; 12 листопада 2023 року; 14 листопада 2023 року; 26 грудня 2023 року; 9 лютого 2024 року; 8 січня 2024 року; 27 лютого 2024 року; 17 березня 2024 року; 18 червня 2024 року; 9 липня 2024 року; 2 вересня 2024 року; 5 грудня 2024 року.

349 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 9 жовтня 2023 року; 14 листопада 2023 року; 29 листопада 2023 року; 26 грудня 2023 року; 20 січня 2024 року; 5 лютого 2024 року; 9 лютого 2024 року; 18 березня 2024 року; 18 червня 2024 року; 5 грудня 2024 року; 24 грудня 2024 року.

350 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 9 жовтня 2023 року.

351 Інтерв'ю, проведене ЗВУ 25 березня 2024 року.

191. Опитані також зазначали, що не мали доступу до правової допомоги та не були забезпечені належними засобами і можливостями для участі в судових засіданнях.³⁵² Троє опитаних розповіли, що представники адміністрації в'язниці надавали їм документи для підпису, пояснюючи, що ці документи необхідні для перегляду їхніх справ. Водночас їм не надавали реальної можливості ознайомитися з цими документами та належним чином представити свої аргументи в суді.³⁵³

192. Більшість опитаних повідомили, що при звільненні їм видавали незначні грошові суми – у середньому по 1 200 російських рублів.³⁵⁴ Однак, за їхніми словами, враховуючи, що звільнені українські в'язні не мали інших фінансових засобів і часто не мали документів, що посвідчують особу, цієї суми було недостатньо, щоб дістатися до території, підконтрольної Уряду України.³⁵⁵ Багато хто зазначав, що їх випускали з установи у в'язничній уніформі, оскільки вони не мали власного одягу та взуття.³⁵⁶

193. Після звільнення українські в'язні зверталися до волонтерів із громадських організацій: ті допомагали їм повернутися на територію, підконтрольну Україні, а за потреби – відновити втрачені документи.³⁵⁷

---

352 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 26 вересня 2023 року; 22 жовтня 2023 року; 27 жовтня 2023 року; 17 березня 2024 року; 18 березня 2024 року; 20 березня 2024 року; 19 травня 2024 року.

353 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 26 вересня 2023 року; 20 березня 2024 року; 9 липня 2024 року.

354 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 24 вересня 2023 року; 26 вересня 2023 року; 16 жовтня 2023 року; 22 жовтня 2023 року; 27 жовтня 2023 року; 30 жовтня 2023 року; 12 листопада 2023 року; 14 листопада 2023 року; 29 листопада 2023 року; 31 грудня 2023 року; 9 лютого 2024 року; 27 лютого 2024 року; 12 травня 2024 року.

355 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 4 жовтня 2023 року; 9 жовтня 2023 року; 22 жовтня 2023 року; 27 жовтня 2023 року; 7 листопада 2023 року; 14 листопада 2023 року; 19 листопада 2023 року; 26 грудня 2023 року; 18 березня 2024 року; 20 березня 2024 року; 30 березня 2024 року; 14 квітня 2024 року; 12 травня 2024 року; 13 червня 2024 року; 16 червня 2024 року; 30 липня 2024 року.

356 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 24 вересня 2023 року; 16 жовтня 2023 року; 18 березня 2024 року; 20 березня 2024 року; 12 травня 2024 року; 5 грудня 2024 року.

357 Інтерв'ю, проведені ЗВУ 4 жовтня 2023 року; 9 жовтня 2023 року; 16 жовтня 2023 року; 27 жовтня 2023 року; 14 листопада 2023 року; 22 січня 2024 року; 27 лютого 2024 року; 18 березня 2024 року; 13 червня 2024 року; 18 червня 2024 року.

Розділ VI

Правовий аналіз

Правовий аналіз

194. Цей розділ містить правовий аналіз депортації українських в'язнів із установ пенітенціарної системи України, розташованих на тимчасово окупованих територіях України, до Російської Федерації. Свідчення опитаних осіб та інформацію з відкритих джерел було вивчено в контексті міжнародного кримінального права, зокрема відповідно до правових рамок, встановлених Римським статутом, насамперед з огляду на те, що депортація, що є предметом цієї доповіді, належить до юрисдикції Міжнародного кримінального суду з урахуванням принципу комплементарності.³⁵⁸ У цьому правовому аналізі також враховано норми МГП, оскільки Римський статут та практика його застосування безпосередньо спираються на МГП в частині визначення та встановлення факту воєнних злочинів.³⁵⁹

195. На основі свідчень 233 опитаних осіб та інформації з відкритих джерел, отриманої від ООН, громадських організацій і медіа, у цій доповіді надано висновок про те, що описані випадки депортації, ймовірно, становлять воєнний злочин незаконної депортації відповідно до статті 8(2)(a)(vii) Римського статуту та злочин проти людяності у формі депортації відповідно до статті 7(1)(d) Римського статуту.³⁶⁰ Свідчення опитаних осіб мають послідовний характер, узгоджуються між собою та з даними, задокументованими в зовнішніх джерелах.

---

358 Див. вище [29] та наведені в зазначеному пункті джерела.

359 Римський статут, стаття 8.

360 Хоча це питання не проаналізовано в цій доповіді, як зазначено вище, деякі українські в'язні також були переміщені в межах окупованої території (див. вище [35]). Такі випадки переміщення також можуть становити воєнні злочини або злочини проти людяності відповідно до Римського статуту за наявності відповідних правових елементів. Див. також: 'Conference room paper of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine' 29 August 2023 UN Human Rights Council, A/HRC/52/CRP.4 <https://www.ohchr.org/sites/default/files/2023-08/A_HRC_52_CRP.4_En%20%28003%29.pdf>, далі – «UN HRC Conf Room Pap 29 Aug 2023».

Депортація як воєнний злочин

196. Міжнародне право забороняє сторонам міжнародного конфлікту повністю або частково примусово переміщувати або депортувати цивільне населення з окупованої території. Незаконна депортація або незаконне переміщення становить серйозне порушення за статтю 49 Женевської конвенції IV від 12 серпня 1949 року³⁶¹ (частина III «Статус осіб, які перебувають під захистом, та поводження з ними», розділ III «Окуповані території») (Женевська конвенція IV) та кваліфікується як воєнний злочин відповідно до статті 8(2)(a)(vii) Римського статуту. Серйозні порушення, передбачені статтю 147 Женевської конвенції IV (частина IV «Виконання Конвенції», розділ I «Загальні положення»), є особливо тяжкими порушеннями норм міжнародного гуманітарного права, що вчиняються в контексті міжнародного збройного конфлікту, включно з військовою окупацією, проти осіб або власності, які перебувають під захистом.

197. Щоб кваліфікувати задокументовані в цій доповіді випадки депортації українських в'язнів як воєнний злочин у формі незаконної депортації або насильницького переміщення за статтю 8(2)(a)(vii) Римського статуту, повинні бути наявні зазначені нижче правові елементи, визначені в Елементах злочинів МКС:

1. Суб'єкт злочину здійснив депортацію або переміщення однієї чи кількох осіб в іншу державу або іншу місцевість (перший елемент).
2. Така особа або такі особи перебували під захистом однієї або декількох Женевських конвенцій 1949 року (другий елемент).
3. Суб'єкт злочину усвідомлював фактичні обставини, які свідчили про такий захищений статус (третій елемент).
4. Діяння відбувалися в контексті міжнародного збройного конфлікту та були пов'язані з ним (четвертий елемент).
5. Суб'єкт злочину усвідомлював фактичні обставини, які свідчили про існування збройного конфлікту (п'ятий елемент).³⁶²

361 Конвенція (IV) про захист цивільного населення під час війни (ухвалена 12 серпня 1949 року, набула чинності 21 жовтня 1950 року), том 75 Збірника договорів ООН, с. 287 <<https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/gciv-1949>>. Обидві держави – Україна та Російська Федерація – ратифікували Женевські конвенції: Україна ратифікувала їх 12 серпня 1954 року (як держава- правонаступниця з 1991 року), а Російська Федерація – 17 червня 1954 року (як правонаступниця СРСР). Див. також: розділи «Treaties and States Parties» та «Geneva Conventions of 1949, additional protocols and their commentaries» на вебресурсі Міжнародного Комітету Червоного Хреста <<https://ihl-databases.icrc.org/ihl>>.

362 «Елементи злочинів» Міжнародного кримінального суду, стаття 8(2)(a)(vii)-1', 2013, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/9a7_001-02#n3> Складова частина статті 9 Римського Статуту Міжнародного кримінального суду. Ці елементи охоплюють контекстні (тобто обставини, у яких має відбуватися діяння), матеріальні та психічні елементи, які в сукупності становлять злочин і відображають необхідні та достатні умови для встановлення вини обвинуваченого. Див. RS Clark 'Article 9' in K Ambos K (ed) Rome Statute of the International Criminal Court: Article-by-Article Commentary, Bloomsbury Collections (Beck/Hart 2021), p 728, [1].

198. У випадках, коли Елементи злочинів МКС не містять уточнень щодо визначення основних термінів, відповідні правові елементи тлумачаться в поєднанні з положеннями Женевських конвенцій.³⁶³

Діяння відбувалися в контексті міжнародного збройного конфлікту та були пов'язані з ним (четвертий елемент).

Міжнародний збройний конфлікт

199. Ситуація в Україні з лютого 2022 року та на момент відповідних випадків переміщення українських в'язнів, задокументованих у цій доповіді, є міжнародним збройним конфліктом³⁶⁴ з огляду на існування збройних дій між двома державами – Російською Федерацією та Україною – із залученням їхніх відповідних збройних сил та інших суб'єктів, що діють від їхнього імені.³⁶⁵

200. Зокрема, 24 лютого 2022 року Російська Федерація розпочала повномасштабний збройний напад на Україну.³⁶⁶ До кінця березня 2022 року російські збройні сили захопили частину територій Донецької, Харківської, Луганської, Миколаївської та Запорізької областей України.³⁶⁷

363 Римський статут, стаття 21. Див., наприклад: K Dörmann 'Article 8' in Rome Statute of the International Criminal Court: Article-by-Article Commentary, K Ambos (ed), Bloomsbury Collections (Beck/Hart 2021), p 369, [75].

364 В Елементах злочинів МКС не визначено поняття «міжнародний збройний конфлікт», тому автори доповіді звернулися до статті 2 Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни, яка передбачає таке: «На додаток до положень, які втілюються в мирний час, ця Конвенція застосовується до всіх випадків оголошеної війни чи будь-якого іншого збройного конфлікту, що може виникнути між двома чи більше Високими Договірними Сторонами, навіть якщо одна з них не визнає стану війни. Конвенція також застосовується до всіх випадків часткової або цілковитої окупації Високої Договірної Сторони, навіть якщо ця окупація не натрапляє на жодний збройний спротив». В Елементах злочинів МКС підкреслено, що термін «міжнародний збройний конфлікт» охоплює також військову окупацію (виноска 34 до статті 8(2)(a) Елементів злочинів МКС).

365 'Conference room paper of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine' 25 September 2023 UN Human Rights Council, A/HRC/52/62 [16] <https://www.ohchr.org/sites/default/files/2023-08/A_HRC_52_CRP.4_En%20%28003%29.pdf>, далі – «UN HRC Conf Room Pap 25 Sep 2023»: UN HRC Conf Room Pap 29 Aug 2023 [38].

366 UN HRC Conf Room Pap 25 Sep 2023.

367 «Ситуація з правами людини під час російської окупації української території та її наслідки» (24 лютого 2022 року – 31 грудня 2023 року), 20 березня 2024 року. УВКПЛ ООН [31] <<https://ukraine.ohchr.org/uk/human-rights-situation-during-russian-occupation-territory-ukraine-and-its-aftermath-UA>> (далі – «OHCHR Occup Rep 20 Mar 2024»).

201. Наприкінці вересня 2022 року Російська Федерація намагалася закріпити контроль над окупованою українською територією шляхом організації так званих «референдумів» у частинах Донецької, Луганської, Херсонської та Запорізької областей. Після цих «референдумів» Російська Федерація оголосила про незаконну анексію цих територій 30 вересня, заявивши про повний політичний, законодавчий та адміністративний контроль над ними.³⁶⁸ 12 жовтня 2022 року Генеральна Асамблея ООН засудила спробу анексії з боку Росії, підтвердивши, що вона не має юридичної сили відповідно до міжнародного права та не змінює статусу території України.³⁶⁹

202. У травні 2022 року Збройні Сили України розпочали контрнаступальні операції та до листопада 2022 року відновили контроль над усією Миколаївською областю, більшою частиною Харківської області, містом Херсоном та районами Херсонської області на захід від річки Дніпро.³⁷⁰

203. На момент підготовки цієї доповіді збройний конфлікт триває, і частини території України залишаються під окупацією Російської Федерації.³⁷¹

Вимога щодо наявності зв'язку

204. Фраза «в контексті міжнародного збройного конфлікту та ... пов'язані з ним»³⁷², що міститься в четвертому елементі за статтею 8(2)(a)(vii) Римського статуту, слугує для розрізнення воєнних злочинів та звичайних кримінальних діянь.³⁷³ Щоб кваліфікувати діяння як воєнний злочин, необхідно встановити наявність зв'язку між кожним кримінальним діянням і збройним конфліктом.³⁷⁴ Такий зв'язок не вимагає суворого географічного чи часового збігу між кримінальними діяннями та збройним конфліктом. Відповідно, такі діяння необов'язково мають бути скоєні безпосередньо під час бойових дій або захоплення території.³⁷⁵ Достатньо, щоб вони були тісно пов'язані з воєнними діями, що відбуваються на частинах території, підконтрольних сторонам конфлікту.³⁷⁶

---

368 UNHRC Conf Room Pap 25 Sep 2023; 'Independent International Commission of Inquiry on Ukraine: "They are hunting us": systematic drone attacks targeting civilians in Kherson' 28 May 2025 UN Human Rights Council, A/HRC/59/CRP.2 [6] <<https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/hrbodies/hrcouncil/coiukraine/a-hrc-59-crp2-en.pdf>> Далі – «UN HRC 28 May 2025».

369 UN HRC Conf Room Pap 25 Sep 2023 [16]; UN HRC Conf Room Pap 29 Aug 2023 [678].

370 OHCHR Occup Rept 20 Mar 2024 [32]; UN HRC Conf Room Pap 29 Aug 2023 [77-83]; UN HRC 28 May 2025 [6].

371 UN, Human Rights Council, [Situation of human rights in Ukraine stemming from the Russian aggression](#), A/HRC/61/L.17, resolution adopted at the sixtyfirst session, (19 March 2026)

372 Елементи злочинів МКС, стаття 8(2)(a)(vii)-1, четвертий елемент.

373 Prosecutor v. Kunarac, Kovač and Vuković, ([Апеляційне рішення](#)), ICTY-96-23 & ICTY-96-23/1-A, (12 червня 2002 року), [58].

374 Prosecutor v. Tadić, ([Рішення](#)), ICTY-94-1-T, (7 травня 1997 року), [573]; Prosecutor v. Mrkšić et al., ([Рішення](#)) ICTY-95-13/1-T, (27 вересня 2007 року), [423]; Prosecutor v. Katanga, ([Рішення](#)), ICC-01/04-01/07-3436-tENG, (7 березня 2014 року), [1176]; Prosecutor v. Ali Muhammad Ali Abd-Al-Rahman ('Ali Kushayb'), ([Рішення](#)), ICC-02/05-01/20-1240, (6 жовтня 2025 року), [685].

375 Prosecutor v. Ntaganda, ([Рішення](#)), ICC-01/04-02/06-2359, (8 липня 2019 року), [731]; Prosecutor v. Kunarac, Kovač and Vuković, ([Апеляційне рішення](#)), ICTY-96-23 & ICTY-96-23/1-A, (12 червня 2002 року), [58].

376 Там само.

205. У цьому контексті збройний конфлікт повинен відігравати суттєву та визначальну роль у рішенні суб'єкта злочину скоїти відповідні діяння, у здатності суб'єкта злочину їх скоїти або у способі їх фактичного скоєння.³⁷⁷

206. У цій справі після вторгнення Російської Федерації у лютому 2022 року українські органи влади фактично втратили контроль над офіційними державними установами в окупованих регіонах, включно з пенітенціарними установами, які є предметом цієї доповіді. Оскільки ці установи не були евакуйовані до початку окупації, вони разом зі в'язнями перейшли під владу та фактичний контроль російських окупаційних сил та органів влади.³⁷⁸

207. Депортація українських в'язнів із Голопристанської ВК, розташованої приблизно за 60–65 км від міста Херсона, відбулася приблизно 3–7 листопада 2022 року,³⁷⁹ у розпал воєнних дій між Російською Федерацією та Україною. Це сталося буквально за кілька днів до відступу російських військ із міста Херсона та правого берега річки Дніпро на тлі повідомлень про просування українських сил у південній частині міста. 9 листопада 2022 року, після заяв російських військових посадовців, Збройні Сили Російської Федерації почали відступ із Херсона та правого берега Дніпра.³⁸⁰ 11 листопада 2022 року Збройні Сили України увійшли до центру Херсона після відходу російських військ.³⁸¹

208. Крім того, депортацію здійснювали представники російських окупаційних сил та органів влади, включно зі Збройними Силами Російської Федерації, різними підрозділами та формуваннями спеціального призначення та ФСВП, а також іншими суб'єктами, що діяли з дозволу, за інструкціями або під контролем Російської Федерації, у тому числі за участі місцевого українського пенітенціарного персоналу, який погодився залишитися та співпрацювати з окупаційною владою.³⁸²

377 Prosecutor v. Ali Muhammad Ali Abd-Al-Rahman ('Ali Kushayb'), (Рішення), ICC-02/05-01/20-1240, (6 жовтня 2025 року), [685]; Prosecutor v. Ntaganda, (Рішення), ICC-01/04-02/06-2359, 8 липня 2019 року, [731].

378 Див. вище [32] та наведені в зазначеному пункті джерела.

379 Див. вище [41].

380 Новинні статті в інтернет-виданнях: Euronews, [Ukraine war: Russia 'orders troops' to withdraw from key city of Kherson](#) (відеозвернення Сергія Шойгу, тодішнього Міністра оборони Російської Федерації), 9 листопада 2022 року <дата звернення: 14 січня 2026 року>; Reuters, [Russia abandons Ukrainian city of Kherson in major retreat](#), 9 листопада 2022 року <дата звернення: 14 січня 2026 року> Reuters, [Russia's 'General Armageddon' under pressure to deliver on battlefield after retreat](#), 21 листопада 2022 року <дата звернення: 14 січня 2026 року>; The Guardian, [Ukraine: footage shows Russian troops scrambling to escape Kherson city – video](#), 11 листопада 2022 року <дата звернення: 14 січня 2026 року>.

381 UNHRC 28 May 2025, para 6; The Guardian, ['Ukraine troops enter centre of Kherson as Russians retreat in chaos'](#) 11 November 2022 <дата звернення: 14 січня 2026 року>; повідомлення у соціальних мережах – Telegram, Zelenskyu, https://t.me/V_Zelenskiy_official/3966, 11 листопада 2022 року.

382 Див. вище [32].

209. Крім того, російські окупаційні сили та органи влади перепрофілювали ці установи для виконання функцій, безпосередньо пов'язаних зі збройним конфліктом, у тому числі для зберігання боєприпасів, виробництва товарів військового призначення, використання українських в'язнів для примусової праці та інших дій на підтримку військових операцій.³⁸³ Таке використання додатково підкреслює функціональне використання цих установ і українських в'язнів у воєнних діях окупаційної влади.

210. У сукупності ці фактори вказують на чіткий і прямий зв'язок між депортацією українських в'язнів та міжнародним збройним конфліктом, підтверджуючи, що описані в цій доповіді дії не можуть бути охарактеризовані як поодинокі або звичайні кримінальні діяння, а натомість є актами, що за своїм характером пов'язані зі збройним конфліктом та військовою окупацією.

Особи, що перебувають під захистом Женевських конвенцій (другий елемент)

211. Для цілей другого елемента за статтею 8(2)(а)(vii) Римського статуту, «особи, що перебувають під захистом» – це особи, які опинилися під владою сторони конфлікту або окупаційної держави, згідно з визначенням, що міститься у статті 4 Женевської конвенції IV (частина I «Загальні положення»), і які відповідають передбаченому в зазначеній конвенції критерію громадянства, тобто, по суті, мають інше громадянство, ніж громадянство держави, під владою якої вони перебувають.³⁸⁴

212. Усі особи, опитані для цілей цієї доповіді, є цивільними: 231 особа має громадянство України, ще 1 особа – громадянство Молдови; усі вони відбували покарання у вигляді позбавлення волі в українських пенітенціарних установах, що під час вторгнення та подальшої окупації частини території України перейшли під контроль Російської Федерації (окупаційної влади). Таким чином, вони беззаперечно відповідають критерію громадянства.

---

383 Див. вище [33].

384 Особи, які не мають права на захист Женевських конвенцій I (Женевська конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях (ухвалена 12 серпня 1949 року, набула чинності 21 жовтня 1950 року) том 75 Збірника договорів ООН, с. 31, режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_151#Text), II (Женевська конвенція про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі (набула чинності 21 жовтня 1950 року) том 75 Збірника договорів ООН, с. 85, режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_152#Text) та III (Женевська конвенція про поводження з військовополоненими (ухвалена 12 серпня 1949 року, набула чинності 21 жовтня 1950 року) том 75 Збірника договорів ООН, с. 135, режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text (Женевська конвенція III), але які опинилися під владою сторони конфлікту або окупаційної держави, перебувають під захистом Женевської конвенції IV.

213. Щодо в'язня, який є громадянином Російської Федерації, зазначено, що міжнародна судова практика відійшла від суворого тлумачення критерію громадянства. Міжнародні трибунали, починаючи з Міжнародного кримінального трибуналу щодо колишньої Югославії (МТКЮ),³⁸⁵ а згодом і МКС³⁸⁶ та Надзвичайні палати в судах Камбоджі³⁸⁷, дотримуються подібної позиції, яку можна узагальнити таким чином: якщо сторона міжнародного збройного конфлікту вважає власного громадянина пов'язаним із ворожою державою, така особа у виняткових випадках може вважатися такою, що перебуває під захистом статті 4 Женевської конвенції IV.³⁸⁸ З огляду на поводження, якого зазнав цей в'язень, що є громадянином Російської Федерації, з боку російських окупаційних сил та органів влади, існують підстави вважати, що в цьому випадку такий захист є застосовним.

214. Відповідно, всі 233 опитані особи вважаються такими, «що перебувають під захистом» та користуються, серед іншого, захистом, передбаченим статтею 49 Женевської конвенції IV (частина III «Статус осіб, які перебувають під захистом, та поводження з ними», розділ III «Окуповані території»), яка забороняє незаконну депортацію та незаконне переміщення. Очевидно, що такий захист став застосовним до всіх українських цивільних в'язнів з моменту, коли вони опинилися під владою російських окупаційних сил та органів влади.³⁸⁹ Також слід підкреслити, що особи, які перебувають під захистом та які були незаконно депортовані, зберігають свій захищений статус.³⁹⁰

Депортація або переміщення однієї чи кількох осіб в іншу державу або іншу місцевість (перший елемент)

Заборона депортації

215. Перший елемент за статтею 8(2)(а)(vii) Римського статуту тлумачать у контексті статті 49(1) Женевської конвенції IV, яка передбачає, що: «Забороняється, незалежно від мотивів, здійснювати примусове індивідуальне чи масове переселення або депортацію осіб, що перебувають під захистом, з окупованої території на територію окупаційної держави або на територію будь-якої іншої держави, незалежно від того, окупована вона чи ні». Стаття 76 Женевської конвенції IV також передбачає, що особи, які перебувають під захистом та які обвинувачі у скоєнні злочину, повинні знаходитися в окупованій країні, а в разі засудження повинні там само відбувати строк покарання. Це положення – застосовне за аналогією в цьому випадку – відображає фундаментальний принцип заборони депортації.

385 Kaing Guek Eav (a.k.a. Duch), [\(Рішення\)](#), справа 001/18-07-2007/ЕССС/ТС, 26 липня 2010 року, [419–426].

386 Prosecutor v. Delalić et al., [\(Апеляційне рішення\)](#), ICTY-96-21-A, 20 лютого 2001 року, [83–84].

387 Prosecutor v. Katanga and Ngudjolo, [\(Рішення про підтвердження обвинувачення\)](#), ICC-01/04-01/07-717, 14 жовтня 2008 року, [289–293].

388 МКЧХ, Коментар щодо Женевської конвенції IV, [стаття 49](#), 2025 рік (Коментар щодо Женевської конвенції IV 2025 року), параграф 3187. Prosecutor v. Katanga and Ngudjolo, [\(Рішення про підтвердження обвинувачення\)](#), ICC-01/04-01/07-717, 14 жовтня 2008 року, [289–293].

389 Див. МТКЮ, Prosecutor v. Naletilić and Martinović, IT-98-34-T, [219–222], із посиланням на Коментар Міжнародного Комітету Червоного Хреста (МКЧХ) щодо Женевської конвенції IV (1958) (Коментар щодо Женевської конвенції IV 1958 року), стаття 4, с. 60; див. також Коментар щодо Женевської конвенції IV 2025 року, [стаття 49](#), параграф 3162.

390 Коментар щодо Женевської конвенції IV 2025 року, [стаття 4](#), параграф 1034.

216. Переміщення є злочином, якщо воно є «насильницьким», що тлумачиться як таке, що здійснене проти волі осіб, що перебувають під захистом, і «за відсутності підстав, що допускаються міжнародним правом».³⁹¹ Згода на переміщення повинна бути добровільною та виражати істинну волю і не може бути надана в умовах примусу.³⁹²

217. Крім того, для застосування статті 49(1) Женевської конвенції IV не вимагається, щоб особи, які перебувають під захистом зазначеної конвенції, перебували на окупованій території на законних підставах.³⁹³

218. У цій справі депортація українських в'язнів, які, як встановлено вище, є особами, що перебувають під захистом, з окупованих українських пенітенціарних установ до установ на території Російської Федерації, тобто окупаційної держави, відповідає першому елементу за статтею 8(2)(а)(vii) Римського статуту згідно з його тлумаченням у контексті статті 49(1) Женевської конвенції IV.

219. По-перше, переміщення 233 опитаних осіб здійснювалися з окупованої території України на територію окупаційної держави – Російської Федерації, що очевидно відповідає транскордонному критерію депортації.³⁹⁴ Хоча воєнний злочин у формі незаконної депортації не обмежений масовим переміщенням, а охоплює також переміщення окремих осіб,³⁹⁵ вивчені свідчення вказують на ймовірне переміщення також сотень інших в'язнів з окупованих територій України до в'язниць на території Російської Федерації.

---

391 Див., наприклад, ICTY, Prosecutor v. Stakić, IT-97-24-A, [Апеляційне рішення](#), 22 березня 2006 року, параграф 278 (в контексті злочинів проти людяності); Prosecutor v. Krajišnik, IT-00-39-A, [Апеляційне рішення](#), 17 березня 2009 року, параграф 304 (в контексті злочинів проти людяності); Prosecutor v. Mladić, IT-09-92-A, [Апеляційне рішення](#), 8 червня 2021 року, параграф 356.

392 МТКЮ, Prosecutor v. Krnojelac, IT-97-25-A, [Апеляційне рішення](#), 17 вересня 2003 року, параграф 229; Prosecutor v. Stakić, IT-97-24-A, [Апеляційне рішення](#), 22 березня 2006 року, параграф 281; та виноски 12, 13 до статті 7(1)(d) Елементів злочинів МКС.

393 Коментар щодо Женевської конвенції IV 2025 року, [стаття 49](#), параграфи 3182–3186. Натомість вимога щодо законного перебування осіб, що перебувають під захистом, є елементом злочину проти людяності у формі «депортації та насильницького переміщення населення» відповідно до статті 7(1)(d) Римського статуту (Елементи злочинів МКС, [стаття 7\(1\)\(d\)](#), другий елемент).

394 Див. вище розділ IV. Відповідно до усталеного тлумачення, насильницьке переміщення означає примусове переміщення в межах окупованої території, тоді як депортація означає примусове переміщення «з окупованої території на територію окупаційної держави або на територію будь-якої іншої держави, незалежно від того, окупована вона чи ні». Див. також Елементи злочинів МКС, [стаття 8\(2\)\(а\)\(vii\)\(1\)](#) Римського статуту («Суб'єкт злочину здійснив депортацію або переміщення однієї чи кількох осіб в іншу державу або *іншу місцевість*» (курсив додано)); [стаття 8\(2\)\(b\)\(viii\)](#) Римського статуту стосується «депортації або переміщення всього або частини населення окупованої території у межах чи за межі цієї території». Див. також МТКЮ, Prosecutor v. Krstić, IT-98-33-T, [Вирок](#), 2 серпня 2001 року, параграф 521 («Депортація передбачає переміщення за межі державних кордонів, тоді як насильницьке переміщення стосується переміщення в межах держави»); Prosecutor v. Blagojević and Jokić, IT-02-60-T, [Вирок](#), 17 січня 2005 року, параграф 596; Prosecutor v. Mladić, IT-09-92-A, [Апеляційне рішення](#), 8 червня 2021 року, параграф 356.

395 Dörmann, «Стаття 8» у Kai Ambos (ed), Rome Statute of the International Criminal Court: Article-by-Article Commentary (Beck/Hart 2021) Bloomsbury Collections <дата звернення: 15 січня 2026 року>, р 369, 154; 2025 Fourth Convention Commentary, [Article 49](#), para 3174.

220. По-друге, переміщення мало насильницький характер. Згідно з усталеним тлумаченням, насильницький характер охоплює не лише застосування фізичної сили, але й будь-яке середовище примусу, яке позбавляє особу реальної можливості вибору.³⁹⁶ Очевидно, що такі умови мали місце у розглядуваних випадках. Українські в'язні залишилися під вартою російських збройних сил та органів влади або осіб, які діяли від їхнього імені.³⁹⁷ Їм не повідомляли офіційних причин їх раптового переміщення до пенітенціарних установ у Російській Федерації. За словами опитаних осіб, вони отримували дуже мало інформації під час депортації і часто дізнавалися про їх переміщення до Російської Федерації вже по факту прибуття в цю державу.³⁹⁸ Крім того, українських в'язнів перевозили під прицілом зброї; вони систематично зазнавали жорстокого поводження протягом усього процесу депортації, включно з побоями, тривалим утриманням у незручних позах, залякуванням, приниженням та погрозами фізичного та/або сексуального насильства, часто з огляду на їхню національну приналежність та фактичну або ймовірну підтримку Україні.³⁹⁹ Вони не мали можливості надати або не надати згоду на таке переміщення.⁴⁰⁰

221. Насамкінець, той факт, що українські в'язні (у цій доповіді — опитані особи) згодом змогли повернутися до України, не робить депортацію законною, оскільки переміщення може становити воєнний злочин за статтею 8(2)(а)(vii) Римського статуту, навіть якщо воно має тимчасовий характер.⁴⁰¹

396 Елементи злочинів МКС в частині злочинів проти людяності за статтею 7(1)(d) передбачають, що: «Термін „насильницький“ не обмежується застосуванням фізичної сили й може включати погрозу застосування сили або примус, викликаний, наприклад, страхом перед насильством, грубим примусом, затриманням, психологічним тиском або зловживанням владою стосовно такої особи чи осіб або іншої особи, або шляхом використання обстановки, яка характеризується примусом» (виноска 12 до статті 7(1)(d) Елементів злочинів МКС). Див., наприклад, МТКЮ, Prosecutor v. Krstić, IT-98-33-T, [Вирок](#), 2 серпня 2001 року, параграф 529 (у контексті злочинів проти людяності); Prosecutor v. Stakić, IT-97-24-A, [Апеляційне рішення](#), 22 березня 2006 року, параграф 281; Prosecutor v. Mladić, IT-09-92-A, [Апеляційне рішення](#), 8 червня 2021 року, параграф 356 (стосовно воєнного злочину депортації або насильницького переміщення). Для встановлення відповідності розглядуваному критерію необхідно з'ясувати, чи мали відповідні особи можливість зробити «вибір щодо переміщення, який виражав би їхню істинну волю» (див. МТКЮ, Prosecutor v. Krstić, IT-98-33-T, [Вирок](#), 2 серпня 2001 року, параграфи 147 та 530; Prosecutor v. Blagojević and Jokić, IT-02-60-T, [Вирок](#), 17 січня 2005 року, параграф 596; Prosecutor v. Stakić, IT-97-24-A, [Апеляційне рішення](#), 22 березня 2006 року, параграф 279; Prosecutor v. Mladić, IT-09-92-A, [Апеляційне рішення](#), 8 червня 2021 року, параграф 356; МКС, Prosecutor v. Ntaganda, ICC-01/04-02/06-2359, [Вирок](#), 8 липня 2019 року, параграф 1056 (у контексті збройного конфлікту міжнародного характеру) з урахуванням «загальної ситуації та атмосфери, а також усіх релевантних обставин, у тому числі, зокрема, вразливості потерпілих осіб» (МТКЮ, Prosecutor v. Blagojević and Jokić, IT-02-60-T, [Вирок](#), 17 січня 2005 року, параграф 596).

397 Див. вище [40].

398 Див. вище [40, 111, 111–122, 166–176, 177–180].

399 Див. вище [40, 82–105; 126–145; 146–152].

400 Див. вище [62].

401 Переміщення може бути незаконним, навіть якщо воно має тимчасовий характер (див. Коментар щодо Женевської конвенції IV 2025 року, [стаття 49](#), параграф 3167; МТКЮ, Prosecutor v. Krajšnik, IT-00-39-T, [Вирок](#), 27 вересня 2006 року, параграф 726).

Винятки із заборони

222. Стаття 49(2) визначає два винятки із заборони насильницького переміщення та депортації. Загальна або часткова евакуація з окупованої території може бути виправдана необхідністю забезпечення безпеки населення (наприклад, у зв'язку з проведенням військових операцій або інтенсивними бомбардуваннями)⁴⁰² або особливо вагомими причинами військового характеру (наприклад, коли присутність певних осіб перешкоджає проведенню військових операцій).⁴⁰³ Така необхідність повинна безпосередньо впливати з поточних військових операцій у районі проживання евакуйованих осіб, а не ґрунтуватися на гіпотетичних загрозах.⁴⁰⁴ Наявність «особливо вагомих причин» означає абсолютну та невідворотну воєнну необхідність, тобто ситуацію, за якої евакуація є життєво необхідною і не залишає окупаційній державі жодної розумної альтернативи.⁴⁰⁵ Евакуація «за визначенням є крайнім заходом для переміщених осіб».⁴⁰⁶ Згідно з позицією МТКЮ, з огляду на її «радикальний» характер, евакуація може бути законною лише «за найтяжчих обставин і виключно як крайній захід».⁴⁰⁷

223. У таких випадках окупаційна держава може тимчасово евакуювати осіб, що перебувають під захистом, у межах окупованої території і лише за умови, що це фактично неможливо, – за її межі.⁴⁰⁸ Крім того, відповідно до статті 49(3)–(4), евакуація має здійснюватися в гуманних умовах з погляду санітарії, здоров'я, безпеки та харчування.⁴⁰⁹

402 Коментар щодо Женевської конвенції IV 1958 року, стаття 49, с. 280; МКС, Prosecutor v. Ntaganda, ICC-01/04-02/06-2359, [Вирок](#), 8 липня 2019 року, параграф 1098; МТКЮ, Prosecutor v. Blagojević and Jokić, IT-02-60-T, [Вирок](#), 17 січня 2005 року, параграф 598.

403 У цьому контексті стаття 58 Додаткового протоколу I вимагає від сторін конфлікту «максимально можливою мірою» вживати необхідних запобіжних заходів щодо захисту цивільного населення й цивільних об'єктів, що перебувають під їхнім контролем, від небезпек, що виникають у результаті військових операцій, у тому числі шляхом намагання вивести цивільних осіб і цивільні об'єкти, що перебувають під їхнім контролем, з районів, розміщених поблизу воєнних об'єктів (Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року, том 1125 Збірника договорів ООН, с. 3, набув чинності 7 грудня 1978 року, стаття 58, режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text).

404 Коментар щодо Женевської конвенції IV 2025 року, стаття 49, параграф 3194. Єдиними винятками, допустимими відповідно до статті 49, є ті, що прямо передбачені в параграфі 2; отже, міркування безпеки не можуть бути використані як підстава для виправдання насильницького переміщення осіб у межах окупованої території або їх депортації з окупованої території (Коментар щодо Женевської конвенції IV 2025 року, стаття 49, параграфи 3174–3181).

405 Коментар щодо Женевської конвенції IV 2025 року, стаття 49, параграф 3195.

406 МТКЮ, Prosecutor v. Blagojević and Jokić, IT-02-60-T, [Вирок](#), 17 січня 2005 року, параграф 597.

407 МТКЮ, Prosecutor v. Simić, IT-95-9-T, [Вирок](#), 17 жовтня 2003 року, вимога 218 до параграфа 125. Див. також МКС, Prosecutor v. Ntaganda, ICC-01/04-02/06-2359, [Вирок](#), 8 липня 2019 року, параграф 1098.

408 Коментар щодо Женевської конвенції IV 2025 року, [стаття 49](#), параграфи 3190, 3201.

409 Див. також Коментар щодо Женевської конвенції IV 2025 року, [стаття 49](#), параграфи 3199, 3209–3215.

224. Усі евакуйовані особи, що перебувають під захистом, повинні бути повернуті додому, щойно припинять існувати обставини, які зумовили необхідність їх переміщення.⁴¹⁰ Це означає, що евакуація є тимчасовим і винятковим заходом, який не може тривати довше, ніж це об'єктивно необхідно.⁴¹¹ Заходи евакуації не можуть бути використані як привід для переміщення населення з метою встановлення контролю над територією.⁴¹² Вимога щодо повернення передбачає перевезення за таких самих гуманних умов, що й під час первинного переміщення.⁴¹³

225. Випадки депортації, задокументовані в цій доповіді, не можуть бути виправдані вузькими та суворо обмеженими винятками із заборони депортації, визначеними у статті 49(2) Женевської конвенції IV. Законна евакуація може бути здійснена виключно з метою захисту безпеки населення, повинна бути безпосередньо зумовлена особливо вагомими причинами військового характеру, мати тимчасовий характер, здійснюватися в гуманних умовах і припинитися одразу після зникнення небезпеки або необхідності. Адміністративна доцільність, логістичні труднощі, пов'язані з управлінням установами, або довгостроковий контроль над територією не є законними підставами для евакуації.

---

410 Коментар щодо Женевської конвенції IV 2025 року, параграфи 3190, 3202. Див., наприклад, ICJ, *Legal Consequences Arising from the Policies and Practices of Israel in the Occupied Palestinian Territory, including East Jerusalem*, [Advisory Opinion](#), 9 July 2024, para 146.

411 Коментар щодо Женевської конвенції IV 2025 року, [стаття 49](#), параграфи 3190, 3202. Див., наприклад, ICJ, *Legal Consequences Arising from the Policies and Practices of Israel in the Occupied Palestinian Territory, including East Jerusalem*, [Advisory Opinion](#), 9 July 2024, para 146; МТКЮ, *Prosecutor v. Krajišnik*, IT-00-39-T, [Вирок](#), 27 вересня 2006 року, параграф 725.

412 МТКЮ, *Prosecutor v. Vladojević and Jokić*, IT-02-60-T, [Вирок](#), 17 січня 2005 року, параграф 597.

413 Коментар щодо Женевської конвенції IV 2025 року, [стаття 49](#), параграф 3206.

226. Згідно із заявами російських збройних сил, рішення про відступ із міста Херсона та прилеглих населених пунктів ґрунтувалося на оцінці ситуації, згідно з якою в цьому районі неможливо було належним чином організувати забезпечення, а цивільне населення перебувало під загрозою через обстріли з боку українських збройних сил.⁴¹⁴ У повідомленнях у медіа зазначалося, що російські збройні сили перед відступом човнами вивезли з міста тисячі цивільних осіб.⁴¹⁵ Російська влада стверджувала, що цивільне населення було «евакуйоване», тоді як українська влада охарактеризувала таке переміщення населення як «депортацію».⁴¹⁶

227. Хоча депортація до Російської Федерації відбулася за кілька днів до відступу з міста Херсона на тлі повідомлень про просування українських сил,⁴¹⁷ вивчена інформація не вказує на те, що Голопристанська ВК, де українських в'язнів утримували перед депортацією, перебувала під безпосередньою загрозою.⁴¹⁸ Після відступу вона також залишалася на території, окупованій Російською Федерацією.⁴¹⁹

228. Опитані особи також повідомляли, що переміщення українських в'язнів з установ, розміщених на окупованих територіях, до Голопристанської ВК відбувалося безперервно починаючи з березня і до моменту депортації в листопаді 2022 року.⁴²⁰ У цьому контексті Голопристанська ВК, як медичний заклад, не була призначена для утримання такої великої кількості в'язнів.⁴²¹ Фактично опитані особи зазначали, що після їх переміщення в цей заклад деякі українські в'язні змушені були спати на підлозі.⁴²² Така послідовність подій свідчить про те, що депортація могла бути спланована задовго до відступу з Херсона.

---

414 Новинні статті в інтернет-виданнях: Euronews, [Ukraine war: Russia 'orders troops' to withdraw from key city of Kherson](#) (відеозвернення Сергія Шойгу, тодішнього Міністра оборони Російської Федерації), 9 листопада 2022 року <дата звернення: 14 січня 2026 року>; Reuters, [Russia's war hawks rally behind decision to abandon Ukrainian city of Kherson](#), 10 листопада 2022 року <дата звернення: 14 січня 2026 року>; Independent, [Russia orders its troops to withdraw from key Ukrainian city of Kherson](#), 9 листопада 2022 року <дата звернення: 14 січня 2026 року>. Цей матеріал також відображає офіційний наратив, який президент Путін висловлював для виправдання військових дій Росії в Україні з лютого 2022 року, зокрема, про те, що вони були спрямовані на «захист людей, які протягом восьми років зазнавали зловживань і геноциду з боку київського режиму» (див. UN, Human Rights Council, [Conference room paper of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine, A/HRC/52/CRP.4](#), Fifty-second session, 29 August 2023, para 41).

415 Див., наприклад, новинні статті в інтернет-виданнях: BBC, [Kherson: Russia to withdraw troops from key Ukrainian city](#), 9 листопада 2022 року <дата звернення: 14 січня 2026 року>; Independent, [Russia orders its troops to withdraw from key Ukrainian city of Kherson](#), 9 листопада 2022 року <дата звернення: 14 січня 2026 року>; Euronews, [Ukraine war: Russia 'orders troops' to withdraw from key city of Kherson](#), 9 листопада 2022 року <дата звернення: 14 січня 2026 року>.

416 Новинні статті в інтернет-виданнях: Euronews, [Ukraine war: Russia 'orders troops' to withdraw from key city of Kherson](#) (відеозвернення Сергія Шойгу, тодішнього Міністра оборони Російської Федерації), 9 листопада 2022 року <дата звернення: 14 січня 2026 року>.

417 Див. вище [209].

418 Представлені висновки ґрунтуються на інформації, вивченій для підготовки цієї доповіді, включно з інтерв'ю та відібраною документацією. Хоча були вивчені не всі загальнодоступні або відкриті джерела, представлені висновки відображають суть вивченої інформації.

419 Див. вище [31].

420 Див. вище [32, 39].

421 Див. вище [51].

422 Див. вище [52].

229. Більше того, щоб уникнути будь-якої нібито безпосередньої небезпеки поблизу Херсона або його околиць,⁴²³ українських в'язнів можна було би тимчасово евакуювати до окупованого Криму, де більшість із них перебувала лише один день перед подальшою депортацією до Російської Федерації.⁴²⁴

230. Той факт, що депортація не була зумовлена міркуваннями захисту, також підтверджують численні заяви різних опитаних осіб про те, що особи, які здійснювали нагляд за фізичним переміщенням українських в'язнів, зазначали, що: (i) завданням депортації було зберегти «кількість, а не якість»⁴²⁵, що свідчить про те, що пенітенціарний персонал не був би покараний за вбивство «евакуйованих» чи завдання їм шкоди; та (ii) українські в'язні були «біомасою»⁴²⁶, натякаючи на те, що їх не потрібно було захищати або поводитися з ними гуманно.

231. Як було зазначено вище, українські в'язні і в подальшому зазнали насильницького переміщення: вони не мали можливості надати чи не надати згоду на депортацію до Російської Федерації та систематично зазнавали жорстокого поводження із застосуванням фізичної сили та психологічного тиску, включно з побоями, тривалим утриманням у незручних позах, залякуванням, приниженням та погрозами фізичного та/або сексуального насильства, часто з огляду на їхню національну приналежність та фактичну або ймовірну підтримку України.⁴²⁷

232. Крім того, вивчена інформація не вказує на те, що переміщення були зумовлені особливо вагомими причинами військового характеру, а надані свідчення не вказують на будь-який зв'язок між перебуванням українських в'язнів у Голопристанській ВК та тогочасними військовими операціями.

---

423 Хоча в Сумах і Маріуполі були організовані гуманітарні коридори (див. ICRC, [Ukraine: ICRC & URCS help facilitate evacuation of civilians from Sumy](#), 15 March 2022; (UN, [Third Humanitarian Convoy under Way to Evacuate Civilians from Besieged Ukraine City, Secretary-General Tells Security Council](#), 5 May 2022), немає жодної інформації про те, що російська або місцева влада намагалися координувати гуманітарні коридори з українською владою, міжнародними організаціями або іншими суб'єктами гуманітарної діяльності в Херсонській чи Миколаївській області. Відсутність таких домовленостей свідчить про те, що переміщення українських в'язнів не було організоване як евакуація з метою захисту відповідно до міжнародних гуманітарних стандартів, які зазвичай передбачають безпечний проїзд, доступ до медичної допомоги та можливість для затриманих або цивільних осіб залишитися на місці за власним вибором.

424 Деяких українських в'язнів було безпосередньо переміщено до транзитного центру, розташованого на території Російської Федерації. Див. вище [79].

425 Див. вище [38].

426 Див. вище [115].

427 Див., наприклад, [223] та наведені в зазначеному пункті джерела.

233. До того ж, ці переміщення не мали характеру «тимчасового» заходу. Опитані особи повідомляли, що починаючи з ранніх етапів депортації, протягом усього процесу депортації та під час тримання під вартою їм пропонували вигоди за умови прийняття російського громадянства, а в багатьох випадках чинили тиск і вдавалися до примусу з метою схилити їх до такого рішення. У деяких випадках за відмову, за словами опитаних, їх поміщали в одиночну камеру, били та застосовували інші форми жорстокого поводження.⁴²⁸ Українські в'язні також повідомляли, що їхні вироки були переглянуті російськими судами.⁴²⁹ Відповідно до статті 49(2) Женевської конвенції IV, законна евакуація є надзвичайним і тимчасовим заходом, передумови для якого суворо обмежені наявністю безпосередньої небезпеки або особливо вагомих причин військового характеру. Таким чином, інтеграція українських в'язнів у російське суспільство є не сумісною із законною евакуацією з метою захисту та, крім того, спростовує будь-які аргументи про те, що переміщення здійснювалися з метою забезпечення безпеки ув'язненого контингенту.

234. У сукупності ці висновки та спостереження спростовують будь-які аргументи про те, що депортація могла бути виправдана як законна евакуація відповідно до міжнародного гуманітарного права.

---

428 Див. вище [66, 174, 179] та розділ III.

429 Перегляд російськими судами строків покарання українських в'язнів в описаних ними умовах свідчить про подальше можливе порушення міжнародного гуманітарного права відповідно до статті 64 Женевської конвенції IV.

235. Крім того, депортація здійснювалася в умовах, що грубо порушували стандарти гуманного поводження, передбачені статтею 49(3)–(4) Женевської конвенції IV. Окрім систематичного жорстокого поводження із застосуванням фізичної сили та психологічного тиску, часто зумовленого національною приналежністю або ймовірною підтримкою України,⁴³⁰ опитаних осіб змушували залишити більшість своїх особистих речей, якщо не всі, включно з життєво необхідними ліками, а також перевозили в переповнених транспортних засобах, інколи разом зі в'язнями з туберкульозом, без належного забезпечення їжею, водою, санітарними умовами, вентиляцією чи медичною допомогою.⁴³¹ Після прибуття до транзитних центрів, а згодом – до пенітенціарних установ у Російській Федерації, їх утримували в нелюдських умовах і продовжували жорстоко поводитися з ними.⁴³² Багато з актів жорстокого поводження та нелюдські умови, яких зазнавали українські в'язні, межують із катуваннями⁴³³ як воєнним злочином, тоді як інші становлять нелюдське поводження⁴³⁴ або посягання на людську гідність⁴³⁵, що підкреслює як тяжкість таких умов, так і примусовий і незаконний характер депортації.

236. Насамкінець, «повернення» українських в'язнів також здійснювалося з грубим порушенням стандартів, передбачених статтею 49(3)–(4) Женевської конвенції IV. Після закінчення строку покарання українських в'язнів звільняли на території Російської Федерації, і в багатьох випадках їх негайно поміщали до центрів тимчасового утримання іноземних громадян, де їх звинувачували в порушенні правил в'їзду до Російської Федерації, зокрема у відсутності дійсного дозволу на перебування на території Російської Федерації,⁴³⁶ фактично караючи їх за обставини, що абсолютно від них не залежали. Інших українських в'язнів переміщували до пенітенціарних установ в окупованому Криму.⁴³⁷ Під час подальшого тримання під вартою українські в'язні продовжували зазнавати жорстокого поводження й тиску з метою примусити їх прийняти російське громадянство.⁴³⁸ У всіх випадках українських в'язнів звільняли на території Російської Федерації чи в окупованому Криму або видворяли до третіх країн. При цьому вони мали обмежені засоби або зовсім не мали засобів, щоб повернутися

430 Див. вище [233] та наведені в зазначеному пункті джерела.

431 Див. вище [71–77].

432 Див. вище [50–78; 146–163].

433 В Елементах злочинів МКС стосовно воєнного злочину у формі катування за статтею 8(2)(а)(ii)-1 Римського статуту визначено конкретні правові елементи: (i) суб'єкт злочину завдав сильного фізичного або психологічного болю чи страждань одній або кільком особам; та (ii) суб'єкт злочину завдав болю або страждань з такою метою, як отримання інформації або зізнання, покарання, залякування чи приниження, або з будь-якої причини, заснованої на дискримінації будь-якого роду.

434 В Елементах злочинів МКС стосовно воєнного злочину у формі нелюдського поводження за статтею 8(2)(а)(ii)-2 Римського статуту визначено конкретний правовий елемент: суб'єкт злочину завдав сильного фізичного або психологічного болю чи страждань одній або кільком особам.

435 В Елементах злочинів МКС стосовно воєнного злочину у формі посягання на людську гідність за статтею 8(2)(b)(xxi) Римського статуту визначено конкретні правові елементи: (i) суб'єкт злочину принизив, образив або іншим чином порушив гідність однієї чи кількох осіб.; та (ii) приниження, образа або інше порушення мали такий ступінь тяжкості, який загальним визнанням прийнято вважати посяганням на людську гідність.

436 Див. вище [169–175].

437 Див. вище [176].

438 Див. вище [177–180].

додому, що створювало додаткову невизначеність і труднощі.⁴³⁹ Свідчення опитаних осіб вказують на те, що у зв'язку з поверненням за таких обставин українські в'язні зазнавали додаткової шкоди, оскільки цей процес був пов'язаний із додатковим стресом, невизначеністю та неналежним поведженням, що підкреслює свавільний і каральний характер звільнення в'язнів та свідчить про систематичне нехтування їхніми правами й гарантіями як осіб, що перебувають під захистом.

237. У сукупності ці висновки свідчать про те, що депортація не мала жодного законного виправдання й у всіх випадках здійснювалися з грубим порушенням стандартів гуманного поведження, визначених у статті 49 Женевської конвенції IV.

Суб'єктивні елементи (стаття 30 Римського статуту, а також третій і п'ятий елементи)

238. Вивчена інформація, отримана зі свідчень опитаних осіб, вказує на те, що суб'єкти злочину в процесі депортації українських в'язнів до Російської Федерації діяли умисно та свідомо в розумінні статті 30 Римського статуту.

239. Видається, що депортація здійснювалася умисно представниками Збройних Сил Російської Федерації, різних підрозділів і формувань спеціального призначення та ФСВП. Суб'єкти злочину усвідомлювали, що потерпілі були цивільними особами, ув'язненими в пенітенціарних установах, і що їх переміщення з окупованої території не становило законної евакуації. Про це свідчать примусові обставини, за яких відбувалися переміщення, ненадання українським в'язням будь-якої змістовної інформації щодо причин їх переміщення, а також практика жорстокого поведження, принижень і погроз, яких українські в'язні зазнавали під час депортації.

240. Наявна інформація також свідчить про те, що суб'єкти злочину мали намір примусово депортувати українських в'язнів або, щонайменше, усвідомлювали, що їхні дії призведуть до їх депортації. Це підтверджує організований і систематичний характер переміщень, використання військовослужбовців та військової інфраструктури для здійснення переміщень, а також повна відсутність будь-якої згоди з боку українських в'язнів, яка би виражала їхню істинну волю.

241. Щодо п'ятого елемента, суб'єкти злочину також усвідомлювали фактичні обставини, які свідчили про захищений статус українських в'язнів, а також усвідомлювали існування міжнародного збройного конфлікту між Російською Федерацією та Україною.⁴⁴⁰ Це впливає з їхньої ролі як представників Збройних Сил Російської Федерації, різних підрозділів і формувань спеціального призначення та ФСВП, а також із повноважень, які вони здійснювали щодо пенітенціарних установ, переміщення в'язнів і застосування збройної сили та примусу.

---

⁴³⁹ Див. вище розділ V.

⁴⁴⁰ Елементи злочинів МКС, стаття 8(2)(а)(vii)-1, четвертий і п'ятий елементи; вступ до статті 8 («відсутня вимога щодо правової оцінки суб'єктом злочину факту існування збройного конфлікту чи його характеру як міжнародного чи неміжнародного»); а також виноски 32 та 33.

242. Щодо третього елемента, суб'єкти злочину знали, що в'язні були українськими цивільними особами або особами, які фактично чи ймовірно підтримували Україну.⁴⁴¹ Про таке усвідомлення свідчить характер неналежного поводження з в'язнями, у тому числі використання щодо них образливих висловлювань і дій з огляду на їхню українську ідентичність.

Висновок

243. Вивчені в цій доповіді взаємно узгоджені свідчення 233 опитаних осіб у сукупності з інформацією з відкритих джерел вказують на те, що на початку листопада 2022 року представники російських окупаційних сил та органів влади примусово депортували сотні українських в'язнів з окупованої території України на територію Російської Федерації в контексті нинішнього міжнародного збройного конфлікту між Російською Федерацією та Україною. У сукупності ці свідчення описують поведінку, що відповідає складу воєнного злочину у формі незаконної депортації відповідно до статті 8(2)(a)(vii) Римського статуту.

---

441 Елементи злочинів МКС, стаття 8(2)(a)(i), виноска 33: «Щодо громадянства мається на увазі, що суб'єкту злочину потрібно тільки знати, що потерпілий належав до протилежної сторони конфлікту».

Депортація як злочин проти людяності

244. Злочини проти людяності «належать до найтяжчих злочинів, які викликають стурбованість усієї міжнародної спільноти». ⁴⁴² Вони охоплюють діяння, такі як депортація та насильницьке переміщення, які вчиняються в рамках широкомасштабного або систематичного нападу, спрямованого проти цивільного населення. ⁴⁴³

245. Апеляційна палата МТКЮ постановила, що «заборона насильницького переміщення має на меті захист прав і прагнення осіб жити у своїх громадах і домівках без зовнішнього втручання». ⁴⁴⁴ Особи, позбавлені волі, у тому числі ті, які перебувають у в'язницях, продовжують користуватися таким самим захистом від насильницького переміщення.

246. Щоб кваліфікувати задокументовані в цій доповіді випадки переміщення українських в'язнів як злочин проти людяності у формі депортації або насильницького переміщення населення за статтею 7(1)(d) Римського статуту, повинні бути наявні зазначені нижче правові елементи, визначені в Елементах злочинів МКС:

1. Суб'єкт злочину здійснив депортацію або насильницьке переміщення ⁴⁴⁵ без підстав, передбачених міжнародним правом, однієї або кількох осіб в іншу державу або місцевість шляхом виселення або вчинення інших примусових дій (перший елемент).
2. Така особа чи особи законно перебували в районі, з якого їх було депортовано або переміщено (другий елемент).
3. Суб'єкт злочину усвідомлював фактичні обставини, які свідчили про законність такого перебування (третій елемент).
4. Діяння було вчинено у межах масштабного чи систематичного нападу на цивільне населення (четвертий елемент).
5. Суб'єкт злочину знав, що діяння були частиною масштабного чи систематичного нападу на цивільне населення, або мав намір зробити їх частиною такого нападу (п'ятий елемент).

---

⁴⁴² Елементи злочинів МКС, вступ до статті 7, пункт 1.

⁴⁴³ Римський статут, стаття 7.

⁴⁴⁴ Див. *Prosecutor v. Krnojelac* (Апеляційне рішення) ICTY-97-25-A (17 вересня 2003 року) [218].

⁴⁴⁵ Елементи злочинів МКС, стаття 7(1)(d); див. також виноску 13: Термін «депортація або насильницьке переміщення» є взаємозамінним із терміном «насильницьке переселення».

Діяння, спрямоване проти цивільного населення (четвертий елемент)

Лінія поведінки

247. «Напад» визначено у статті 7(2)(а) Римського статуту як «лінію поведінки, що включає багаторазове вчинення діянь, зазначених у» пункті 1 статті 7. «Напад» необов'язково повинен мати військовий характер або бути пов'язаним зі збройним конфліктом.⁴⁴⁶ Наприклад, він може охоплювати ситуації неналежного поводження з особами, які не беруть активної участі у військових діях, зокрема з особами, яких утримують під вартою.⁴⁴⁷ «Багаторазове вчинення діянь» позначає сукупність діянь, перелічених у пункті 1 статті 7, таких як убивство, зґвалтування, катування та депортація, а також багаторазове вчинення одного й того самого злочину, зокрема повторювані акти депортації.⁴⁴⁸ Вираз «лінія поведінки» має на меті охопити серію або низку послідовних подій, а не просто сукупність випадкових чи одноразових дій.⁴⁴⁹

248. Депортація українських в'язнів, розглянута в цій доповіді, становить один з аспектів «лінії поведінки», що є складовою нападу Російської Федерації на цивільне населення України після початку повномасштабного вторгнення в Україну 24 лютого 2022 року та подальшої окупації української території.

249. Численні випадки нападів на цивільне населення України були задокументовані міжнародними організаціями та громадянським суспільством.⁴⁵⁰ Наприклад, Незалежна міжнародна комісія з розслідування порушень в Україні (Ukraine CoI) встановила, що хвилі атак Збройних Сил Російської Федерації на енергетичну інфраструктуру України, які розпочалися в жовтні 2022 року та охопили 20 із 24 областей України, мали систематичний і широкомасштабний характер та здійснювалися в рамках державної політики, а отже, можуть становити злочини проти людяності.⁴⁵¹

446 Елементи злочинів МКС, вступ до статті 7, пункт 3; Kai Ambos, 'Article 7' in Kai Ambos (ed), Rome Statute of the International Criminal Court: Article-by-Article Commentary (Beck/Hart 2021) Bloomsbury Collections, p 155, [16-17]; Prosecutor v. Kunarac, Kovač and Vuković (Рішення) ICTY-96-23 & ICTY-96-23/1-T (22 лютого 2001 року) [416].

447 Там само.

448 Див. Kai Ambos, Carsten Stahn, 'Article 7' in Kai Ambos (ed), Rome Statute of the International Criminal Court: Article-by-Article Commentary (Beck/Hart 2021) Bloomsbury Collections, p 253 [201].

449 Prosecutor v. Al Hassan (Рішення) ICC-01/12-01/18-2594-RED (26 червня 2024 року) [1105]; Prosecutor v. Ntaganda (Апеляційне рішення) ICC-01/04-02/06-2666-Red (30 березня 2021 року) [430]; Prosecutor v. Ntaganda (Рішення) ICC-01/04-02/06-2359 (8 липня 2019 року) [662]; див. також Prosecutor v. Tadić (Рішення) ICTY-94-1-T, (7 травня 1997 року) [644].

450 Див., наприклад, Human Rights Watch, Forcible Transfer of Ukrainians to Russia <<https://www.hrw.org/news/2022/09/01/forcible-transfer-ukrainians-russia>> [Forcible Transfer of Ukrainians to Russia | Human Rights Watch](https://www.hrw.org/news/2022/09/01/forcible-transfer-ukrainians-russia) Forcible Transfer of Ukrainians to Russia Punitive, Abusive Screening of Fleeing Civilians, 1 вересня 2022 року <дата звернення: 2 лютого 2026 року>; Всесвітня організація проти катувань, Медійна ініціатива за права людини та Центр прав людини ZMINA. [Катування та інші порушення як злочини проти людяності з боку російської армії в Україні](#), 18 липня 2024 року <дата звернення: 2 лютого 2026 року>.

451 UN, Human Rights Council, [Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine](#), A/HRC/52/62, Fifty-second session, 25 September 2023, paras 40, 43; UN, Human Rights Council, [Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine to the Human Rights Council](#), A/HRC/55/66, Fifty-fifth session, 18 March 2024, para 47.

250. Ukraine Col також встановила, що органи влади Російської Федерації вчиняли насильницькі зникнення та акти катувань, у тому числі сексуальне насильство, щодо цивільних осіб і військовополонених у всіх областях України, які перебували під контролем Росії. Згідно з оцінкою Ukraine Col, така поведінка мала як широкомасштабний, так і систематичний характер, була спрямована проти українського населення та здійснювалася відповідно до скоординованої державної політики катування українських цивільних осіб і військовополонених. На думку Ukraine Col, така поведінка може становити злочини проти людяності у формі катувань та насильницьких зникнень у контексті повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну.⁴⁵²

251. У контексті цієї доповіді свідчення опитаних осіб разом з інформацією з відкритих джерел вказують на те, що російська окупаційна влада, у тому числі Збройні Сили Російської Федерації, різні підрозділи та формування спеціального призначення, а також ФСВП, здійснювали депортацію та насильницьке переміщення,⁴⁵³ а також, імовірно, вчиняли діяння, що можуть становити катування,⁴⁵⁴ переслідування з національних мотивів⁴⁵⁵ або інші нелюдські діяння.⁴⁵⁶ Такі діяння вчинялися в контексті вторгнення Російської Федерації та окупації української території. Переміщення українських в'язнів між різними установами в межах окупованих територій відбувалися безперервно з березня по листопад, що завершилося депортацією сотень людей до Російської Федерації на початку листопада 2022 року.⁴⁵⁷ З огляду на їхній масштаб, тривалість та географічне поширення, такі діяння не можуть розглядатися як проста сукупність випадкових чи одноразових дій. Отже, вивчена інформація свідчить про існування лінії поведінки, що охоплювала багаторазове вчинення діянь, зазначених у статті 7(1) Римського статуту.

452 UN, Human Rights Council, [Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine, A/HRC/52/62](#), Fifty-second session, 25 September 2023, para 77; UN, General Assembly, [Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine, A/78/540](#), Seventy-eighth session, 20 October 2023, para 48; UN, General Assembly, [Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine, A/79/549](#), Seventy-ninth session, 25 October 2024, paras 73–78; UN, Human Rights Council, [Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine, A/HRC/58/67](#), Fifty-eighth session, 28 October 2025, paras 7–8, 36.

453 В Елементах злочинів МКС стосовно злочину проти людяності у формі катувань за статтею 7(1)(f) Римського статуту визначено конкретні правові елементи: (i) суб'єкт злочину завдав сильного фізичного або психологічного болю чи страждань одній або кільком особам; (ii) така особа чи особи перебували під вартою або під контролем суб'єкта злочину; та (iii) такий біль і страждання не виникли виключно внаслідок законних санкцій, не були їх невід'ємною частиною і не були спричинені ними випадково.

454 В Елементах злочинів МКС стосовно злочину проти людяності у формі переслідування за статтею 7(1)(h) Римського статуту визначено конкретні правові елементи: (i) суб'єкт злочину, порушивши норми міжнародного права, грубо позбавив основоположних прав одну чи кілька осіб; (ii) суб'єкт злочину вибрав об'єктом переслідування таку особу чи осіб внаслідок особливостей групи чи спільноти або вибрав об'єктом переслідування групу чи спільноту як таку; та (iii) такий вибір був продиктований політичними, расовими, національними, етнічними, культурними, релігійними, гендерними мотивами або іншими мотивами, які повсюди визнані неприпустимими згідно з міжнародним правом.

455 Щодо правових елементів, визначених в Елементах злочинів МКС щодо злочину проти людяності у формі депортації, див. вище [248].

456 В Елементах злочинів МКС стосовно злочину проти людяності у формі інших нелюдських вчинків за статтею 7(1)(k) Римського статуту визначено конкретні правові елементи: (i) суб'єкт злочину завдав значних страждань, тяжких тілесних ушкоджень або шкоди фізичному чи психічному здоров'ю шляхом вчинення нелюдського вчинку; (ii) за характером такий вчинок був подібний до будь-якого іншого вчинку, зазначеного в пункті 1 статті 7 Римського статуту.

457 Див. вище [35, 29, 51].

Будь-яке цивільне населення

252. Термін «цивільне населення» означає колективний суб'єкт, а не окремих цивільних осіб, а слово «будь-яке» чітко вказує на те, що таке населення необов'язково повинне мати спільні національні, етнічні чи подібні характеристики.⁴⁵⁸ Наявність серед такого населення певної кількості нецивільних осіб не позбавляє його цивільного характеру за умови, що переважну більшість становлять цивільні особи.⁴⁵⁹ Крім того, окремі потерпілі необов'язково повинні бути цивільними особами — достатньо того, що вони є «особами».⁴⁶⁰

253. Напад вважається «спрямованим» проти цивільного населення, якщо саме цивільне населення є основним об'єктом такого нападу.⁴⁶¹

254. Видається, що лінія поведінки була спрямована проти українських в'язнів. У сукупності ці особи становили населення, переважно цивільне за своїм характером, незважаючи на можливу наявність серед них окремих нецивільних осіб. Вивчена інформація вказує про те, що саме це населення могло бути основним об'єктом лінії поведінки, що охоплювала вчинки, згадані у статті 7(1) Римського статуту.

Політика держави або організації

255. «Лінія поведінки, що включає багаторазове вчинення діянь», повинна здійснюватися «в рамках проведення політики держави або організації, спрямованої на вчинення такого нападу».⁴⁶² Це забезпечує зв'язок між окремими діями, що формують лінію поведінки, та виключає діяння, які не пов'язані між собою або вчинені окремими особами випадково та з власної ініціативи.⁴⁶³ Елементи злочинів МКС визначають, що «„політика, спрямована на здійснення такого нападу” передбачає, що держава чи організація активно заохочували такий напад на цивільне населення або підбурювали до нього».⁴⁶⁴

458 МКС, Prosecutor v. Al Hassan, ICC-01/12-01/18-2594-RED, [Вирок](#), 26 червня 2024 року, параграф 1106; Prosecutor v. Ntaganda, ICC-01/04-02/06-2359, [Вирок](#), 8 липня 2019 року, параграф 667; Prosecutor v. Katanga, ICC-01/04-01/07-3436-tENG, [Вирок](#), 7 березня 2014 року, параграф 1103.

459 МКС, Prosecutor v. Ntaganda, ICC-01/04-02/06-2359, [Вирок](#), 8 липня 2019 року, параграф 668; Prosecutor v. Katanga, ICC-01/04-01/07-3436-tENG, [Вирок](#), 7 березня 2014 року, параграф 1105. Див. також ICTY, Prosecutor v. Sešelj, МІСТ-16-99-А, [Апеляційне рішення](#), 11 квітня 2018 року, параграф 69; ICTY, Prosecutor v. Popović et al., IT-05-88-А, [Апеляційне рішення](#), 30 січня 2015 року, параграф 567.

460 МКС, Prosecutor v. Ongwen, ICC-02/04-01/15, [Вирок](#), 4 лютого 2021 року, параграф 2675.

461 МКС, Prosecutor v. Ntaganda, ICC-01/04-02/06-2666-Red, [Апеляційне рішення](#), 30 березня 2021 року, параграфи 7, 424. Див. також МТКЮ, Prosecutor v. Kunarac, Kovač and Vuković, IT-96-23 & IT-96-23/1-A, [Апеляційне рішення](#), 12 червня 2002 року, параграф 91.

462 Стаття 7(2)(а) Римського статуту; Елементи злочинів МКС, вступ до статті 7, пункт 3.

463 МКС, Prosecutor v. Al Hassan, ICC-01/12-01/18-2594-RED, [Вирок](#), 26 червня 2024 року, параграф 1111; Prosecutor v. Ongwen, ICC-02/04-01/15, [Вирок](#), 4 лютого 2021 року, параграф 2678.

464 Елементи злочинів МКС, вступ до статті 7, пункт 3.

256. Політика може мати форму попередньо розробленого плану або задуму, але вона також може формуватися поступово у ході діянь, які вчиняють суб'єкти злочину.⁴⁶⁵ У принципі, держава або організація, яка здійснює систематичний напад на цивільне населення, відповідає критерію щодо наявності політики.⁴⁶⁶

257. Лінія поведінки, ймовірно, здійснювалася відповідно до та на виконання плану або задуму Російської Федерації, спрямованого на встановлення та закріплення контролю над окупованими територіями України та, зрештою, їх інтеграцію разом із населенням до складу Російської Федерації. Окупація Криму у 2014 році надає контекстне уявлення про цю довгострокову політичну рамку: незаконна анексія супроводжувалася систематичними зусиллями з придушення української ідентичності, нав'язування російського громадянства місцевому населенню та створення адміністративних і правових структур для полегшення інтеграції території до складу Російської Федерації.⁴⁶⁷ Ця політика також була відображена в офіційному визнанні 21 лютого 2022 року Президентом Російської Федерації незалежності самопроголошених «Донецької народної республіки» та «Луганської народної республіки».⁴⁶⁸ Вона також знаходила відображення в офіційних наративах, що виправдовували вторгнення Російської Федерації в Україну у лютому 2022 року. У день початку вторгнення Президент Російської Федерації заявив, що так звана «спеціальна військова операція» має на меті захистити «людей, які протягом восьми років зазнавали зловживань і геноциду з боку київського режиму».⁴⁶⁹ Іншим ключовим елементом цього наративу є твердження про «відсутність історичних підстав» для «ідеї українського народу як нації, окремої від росіян».⁴⁷⁰

465 МКС, Prosecutor v. Al Hassan, ICC-01/12-01/18-2594-RED, [Вирок](#), 26 червня 2024 року, параграф 1110; Prosecutor v. Ongwen, ICC-02/04-01/15, [Вирок](#), 4 лютого 2021 року, параграф 2679. МКС визначив декілька елементів, за якими можна зробити висновок про існування політики, у тому числі: (i) повторюваний характер насильства; (ii) наявність підготовчих заходів або колективної мобілізації, організованої та координованої відповідною організацією; (iii) використання державних або приватних ресурсів для реалізації такої політики; (iv) участь сил організації у скоєнні злочинів; (v) заяви, інструкції або документи, які можуть бути приписані організації та які схвалюють або заохочують скоєння злочинів; та (vi) наявність відповідної мотивації.

466 МКС, Prosecutor v. Al Hassan, ICC-01/12-01/18-2594-RED, [Вирок](#), 26 червня 2024 року, параграф 1110; Prosecutor v. Ongwen, ICC-02/04-01/15, [Вирок](#), 4 лютого 2021 року, параграф 2679.

467 Див. УВКПЛ ООН, [Десять років окупації Російською Федерацією: Права людини в Автономній Республіці Крим та м. Севастополь, Україна, 28 лютого 2024 року](#); Amnesty International, [Russia/Ukraine: A decade of suppressing non-Russian identities in occupied Crimea](#), 18 березня 2024 року <дата звернення: 3 лютого 2026 року>; Open Society Justice Initiative, [Human Rights in the Context of Automatic Naturalization in Crimea](#), червень 2018 року <дата звернення: 3 лютого 2026 року>.

468 Див. офіційний вебсайт Президента Російської Федерації. [Signing of documents recognising Donetsk and Lugansk People's Republics](#), 21 лютого 2022 року.

469 Див. UN, Human Rights Council, Conference room paper of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine, A/HRC/52/CRP.4, Fifty-second session, 29 August 2023, para 41; офіційний вебсайт Президента Російської Федерації, [Звернення Президента Російської Федерації](#), 24 лютого 2022 року <дата звернення: 10 січня 2026 року>; [Звернення Президента Російської Федерації](#), 21 лютого 2022 року <дата звернення: 10 січня 2026 року>.

470 Див. Raoul Wallenberg Centre for Human Rights, [«Незалежний правовий аналіз порушення Російською Федерацією Конвенції про геноцид в Україні та обов'язку запобігти»](#), травень 2022 року, с. 13, з посиланням на статтю Президента Російської Федерації Володимира Путіна в липні 2021 року «Про історичну єдність росіян і українців» (офіційний вебсайт Президента Російської Федерації, [Article by Vladimir Putin "On the Historical Unity of Russians and Ukrainians](#), 12 липня 2021 року <дата звернення: 10 січня 2026 року>). Згідно з повідомленнями в медіа, цю статтю внесено до переліку обов'язкових для вивчення тем для російських військовослужбовців (РБК, [Шойгу обявал военных изучить статью Путина об Украине](#), 15 липня 2021 року; див. також The Guardian, [Russia releases history textbook praising Ukraine invasion](#), 8 серпня 2023 року).

258. На тлі цієї ширшої політичної рамки було задокументовано депортацію українських цивільних осіб⁴⁷¹, у тому числі дітей⁴⁷², до Російської Федерації протягом усього періоду російського вторгнення, що відображає реалізацію відповідної політики. Так само насильницькі переміщення або депортація українських цивільних осіб з окупованих територій на підконтрольні Україні території спрямовані проти осіб, яких російська окупаційна влада сприймала як нелояльних або таких, що не дотримуються нав'язуваних політик, і здійснюються із застосуванням примусу та дискримінаційних заходів, що вказує на зусилля окупаційної влади щодо контролю та придушення української ідентичності.⁴⁷³

259. Випадки депортації, задокументовані в цій доповіді, видаються частиною тієї самої політики. Це підтверджують випадки депортації сотень українських цивільних в'язнів до Російської Федерації, неодноразові пропозиції українським в'язням прийняти російське громадянство, що часто супроводжувалися тиском, примусом і навіть насильством, а також прояви антиукраїнських настроїв і ставлення до в'язнів.⁴⁷⁴

260. Крім того, описані опитаними особами випадки депортації свідчать про те, що ці дії здійснювалися під контролем держави. Вони охоплювали залучення декількох установ у регіонах, що перебувають під контролем Росії, координовані переміщення осіб через пенітенціарні установи з подальшим їх перевезенням до Російської Федерації,⁴⁷⁵ що свідчить про рівень операційної координації, географічний масштаб і безперервність, характерні для реалізації державної політики.

261. Для більш детальної та обґрунтованої оцінки необхідна додаткова інформація, зокрема щодо участі державних суб'єктів та політики, яка регулює управління пенітенціарними установами на окупованих територіях. Водночас інформація, отримана зі свідчень опитаних осіб, у поєднанні з даними з відкритих джерел свідчить про те, що депортація українських в'язнів, імовірно, здійснювалася відповідно до або на виконання державної політики, спрямованої на інтеграцію окупованих територій та їхнього населення до складу Російської Федерації.

471 [Human Rights Watch, Forcible Transfer of Ukrainians to Russia Punitive, Abusive Screening of Fleeing Civilians, 1 вересня 2022 року <дата звернення: 2 лютого 2026 року>. УВКПЛ ООН. Затримання цивільних осіб у контексті збройного нападу Російської Федерації на Україну \(24 лютого 2022 року – 23 травня 2023 року\), 7 червня 2023 року, параграфи 7, 77.](#)

472 [ОБСЄ. Звіт про порушення та недотримання міжнародного гуманітарного права та права прав людини, воєнні злочини та злочини проти людяності, пов'язані з примусовим переміщенням та/або депортацією українських дітей до Російської Федерації, 4 травня 2023 року, с. 45 <дата звернення: 2 лютого 2026 року>. Див. також МКС. Пресреліз. Ситуація в Україні: судді МКС видають ордери на арешт Володимира Володимировича Путіна та Марії Олексіївни Львової-Белової, 17 березня 2023 року; UN, HRC, \[Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine\]\(#\), A/HRC/61/61, Sixty-first session, 9 March 2026, p. 1, para 6.](#)

473 [Див. УВКПЛ ООН. Вимушене переміщення з території України, окупованої Російською Федерацією: примусове переміщення і депортація, перешкоди для повернення та права внутрішньо переміщених осіб \(24 лютого 2022 року – 31 грудня 2025 року\), 20 березня 2026 року.](#)

474 [Див. вище розділи II–IV.](#)

475 [Там само.](#)

Широкомасштабний або систематичний характер

262. «Напад» має бути або «широкомасштабним» або «систематичним». Термін «широкомасштабний» вказує на масштабний характер нападу та на кількість осіб, які є його об'єктом.⁴⁷⁶

263. Термін «систематичний» відображає організований характер насильницьких дій і часто вказує на наявність «моделей злочинів» та малої ймовірності їхнього спонтанного чи випадкового характеру.⁴⁷⁷

264. Депортація, задокументована в цій доповіді, видається такою, що мала і «широкомасштабний», і «систематичний» характер. Операція була географічно масштабною, охоплюючи численні пенітенціарні установи на окупованій території та на території Російської Федерації, та охоплювала значну кількість українських в'язнів. Такі географічне поширення і масштаб відповідають кількісному порозу, який зазвичай пов'язують із «широкомасштабним» характером.

265. Щодо «систематичного» характеру нападу, інформація, отримана від опитаних осіб, свідчить про послідовний *modus operandi*, що відображає організовану лінію поведінки та робить малої ймовірним випадковий або поодинокий характер таких діянь. Переміщення здійснювалися за методичною схемою: українських в'язнів спочатку переміщували з пенітенціарних установ у Херсонській та Миколаївській областях до централізованого пункту — Голопристанської ВК у Херсонській області, а згодом — до транзитних центрів в окупованому Криму, зокрема в Керчі та Сімферополі, після чого їх депортували до пенітенціарних установ на території Російської Федерації. Протягом усього процесу депортації українські в'язні були змушені залишати особисті речі, включно з життєво необхідними ліками, та неодноразово зазнавали жорстокого поводження, приниження, погроз і нелюдських умов утримання.⁴⁷⁸ Вони отримували обмежену інформацію або зовсім не отримували інформації щодо їх переміщення, не мали доступу до правової допомоги та не були забезпечені реальними можливостями зв'язку із сім'єю.⁴⁷⁹ Такі однакові умови в різних локаціях і впродовж тривалого часу підкреслюють систематичний характер нападу.

476 МКС, Prosecutor v. Al Hassan, ICC-01/12-01/18-2594-RED, [Вирок](#), 26 червня 2024 року, параграф 1113; Prosecutor v. Ntaganda, ICC-01/04-02/06-2359, [Вирок](#), 8 липня 2019 року, параграф 691.

477 МКС, Prosecutor v. Al Hassan, ICC-01/12-01/18-2594-RED, [Вирок](#), 26 червня 2024 року, параграф 1114; Prosecutor v. Ntaganda, ICC-01/04-02/06-2359, [Вирок](#), 8 липня 2019 року, параграф 692; Prosecutor v. Ruto, Kosgey and Sang, ICC01/0901/11-373, [Рішення про підтвердження обвинувачення](#), 23 січня 2012 року, параграф 179. Оцінюючи, чи був напад «систематичним», МКС зазначив, що Палата повинна дослідити, чи було здійснено серію повторюваних дій, спрямованих на досягнення однакових наслідків для цивільного населення. При цьому Палата може враховувати такі чинники: (i) чи можливо ідентифікувати ідентичні або подібні злочинні практики; (ii) чи застосовувався той самий *modus operandi*; та (iii) чи поведилися з потерпілими подібним чином на значній географічній території (МКС, Prosecutor v. Al Hassan, ICC-01/12-01/18-2594-RED, [Вирок](#), 26 червня 2024 року, параграф 1114; Prosecutor v. Ntaganda, ICC-01/04-02/06-2359, [Вирок](#), 8 липня 2019 року, параграф 693, з посиланням на Prosecutor v. Katanga, ICC-01/04-01/07-3436-tENG, [Вирок](#), 7 березня 2014 року, параграф 1113). МКС також наголосив на тому, що терміни «систематичний» та «політика» не слід розуміти як синонімічні, оскільки аналіз систематичного характеру нападу виходить за межі встановлення факту існування політики (МКС, Prosecutor v. Al Hassan, ICC-01/12-01/18-2594-RED, [Вирок](#), 26 червня 2024 року, параграф 1110). Див. також МТКЮ, Prosecutor v. Kordić and Čerkez, IT95/14/2A, [Апеляційне рішення](#), 17 грудня 2004 року, параграф 94; Prosecutor v. Blaškić, IT9514A, [Апеляційне рішення](#), 29 липня 2004 року, параграф 101.

478 Див. вище [67–79, 82–108, 146–163].

479 Див. вище [53–67, 80–82, 111–122].

Вимога щодо наявності зв'язку

266. Окремі діяння повинні бути вчинені в межах широкомасштабного чи систематичного нападу, спрямованого проти цивільного населення.⁴⁸⁰ Отже, повинен існувати достатній зв'язок між окремими діяннями та нападом.⁴⁸¹ Той факт, що діяння об'єднані одним часовим та географічним діапазоном, є релевантним,⁴⁸² однак діяння, вчинені до або після основного нападу проти цивільного населення, також можуть розглядатися як частина такого нападу, якщо між ними існує достатній зв'язок.⁴⁸³

267. Вивчена інформація свідчить про те, що переміщення здійснювалися членами російських окупаційних сил та органів влади.⁴⁸⁴ Ці дії були вчинені в рамках виконання ними своїх службових обов'язків і, як видається, здійснювалися на виконання політики Російської Федерації щодо контролю над українськими територіями та їхнім населенням. Таким чином, депортація була пов'язана з нападом, описаним вище.

Висновок

У сукупності вивчена інформація свідчить про існування нападу, спрямованого проти цивільного населення в розумінні статті 7 Римського статуту.

268. к і в контексті статті 8(2)(а)(vii) Римського статуту, термін «депортація» у статті 7(1)(d) означає переміщення на територію іншої держави, тоді як «насильницьке переміщення» означає, навпаки, переселення до іншого місця в межах тієї самої держави.⁴⁸⁵ Оскільки ця доповідь зосереджена на переміщенні українських в'язнів до Російської Федерації, у ній розглянуто лише правові елементи, що стосуються «депортації».

269. Депортація може здійснюватися як шляхом фізичного переміщення певних осіб, так і через примусові дії, які змушують їх залишити територію, де вони перебували на законних підставах.⁴⁸⁶

480 Елементи злочинів МКС, вступ до статті 7, пункт 2.

481 МТКЮ, Prosecutor v. Akayesu, ICTR964T, [Вирок](#), 2 вересня 1998 року, параграф 579. До релевантних ознак належать: подібність між діями суб'єкта злочину та тими, що вчиняються в межах нападу; характер подій та обставини, за яких були вчинені дії суб'єкта злочину; а також об'єднаність дій обвинуваченого та нападу одним часовим та географічним діапазоном. Див. також МТКЮ, Prosecutor v. Tadić, IT 94-1-T, [Вирок](#), 7 травня 1997 року, параграфи 629–633; ICC, Prosecutor v. Ntaganda, ICC-01/04-02/06-2359, [Вирок](#), 8 липня 2019 року, параграф 696.

482 Ambos, 'Article 7', in Kai Ambos (ed), Rome Statute of the International Criminal Court: Article-by-Article Commentary (Beck/Hart 2021) Bloomsbury Collections <дата звернення: 15 січня 2026 року>, p 157, para 18.

483 МТКЮ, Prosecutor v. Kunarac, Kovač and Vuković, IT-96-23 & IT-96-23/1-A, [Апеляційне рішення](#), 12 червня 2002 року, параграф 100.

484 Див. вище [40–50].

485 Див. МКС, [Prosecution's Request for a Ruling on Jurisdiction under Article 19\(3\) of the Statute](#), ICC-RC46(3)-01/18-1, 9 квітня 2018 року, параграфи 20–27. Див. також Stahn, 'Article 7' in Kai Ambos (ed), Rome Statute of the International Criminal Court: Article-by-Article Commentary (Beck/Hart 2021) Bloomsbury Collections <дата звернення: 15 січня 2026 року>, с. 187, 60.

486 Елементи злочинів МКС, стаття 7(1)(d), пункт 1.

270. Як зазначалося у зв'язку з відповідним воєнним злочином, депортація загалом заборонена міжнародним правом, за винятком особливих чітко визначених обставин. Державам, як правило, заборонено депортувати власних громадян у більшості випадків, а також свавільно депортувати іноземних громадян.⁴⁸⁷

271. Під час збройного конфлікту депортація допустима лише у виняткових випадках з метою захисту відповідних осіб і повинна мати тимчасовий характер.⁴⁸⁸ Стаття 49(2) Женевської конвенції IV забороняє примусове переміщення або депортацію осіб, що перебувають під захистом, з окупованої території, за винятком випадків, обґрунтованих необхідністю забезпечення безпеки населення або зумовлених особливо вагомими причинами військового характеру.⁴⁸⁹ У судовій практиці такі винятки були уточнені. Так, МКТЮ постановив, що евакуація може бути законною, якщо вона зумовлена необхідністю забезпечення безпеки цивільних осіб у районах, які перебувають під загрозою військових операцій чи інтенсивного бомбардування, або особливо вагомими причинами військового характеру, наприклад, коли присутність цивільних осіб перешкоджає проведенню військових операцій.⁴⁹⁰ Аналогічно переміщення можуть бути дозволені з гуманітарних міркувань, не пов'язаних із конфліктом, наприклад, у разі епідемії, стихійних лих або інших загроз життю,⁴⁹¹ за умови, що гуманітарна криза не є наслідком незаконних дій самих суб'єктів злочину.⁴⁹² Навіть коли евакуація підпадає під такі вузькі винятки, переміщення стає незаконним, якщо воно порушує обов'язки та стандарти, встановлені статтею 49(3) Женевської конвенції IV або статтею 17(1) Додаткового протоколу II.⁴⁹³

487 Див. Stahn, 'Article 7' in Kai Ambos (ed), Rome Statute of the International Criminal Court: Article-by-Article Commentary (Beck/Hart 2021) Bloomsbury Collections <дата звернення: 15 січня 2026 року>, с. 280, 228 та наступні посилання у виносі 1001. МКС, Situation in the Republic of the Union of Myanmar, ICC01/19, [стаття 15 Рішення](#), 14 листопада 2019 року, параграф 98.

488 Див. вище [224]. Див. також статтю 19 Женевської конвенції III (щодо евакуації військовополонених); статтю 17 Додаткового протоколу II (застосовна до збройних конфліктів неміжнародного характеру; насильницьке переміщення населення дозволене за обмежених обставин, а саме якщо воно здійснюється з метою забезпечення безпеки населення або зумовлене особливо вагомими причинами військового характеру) (МКЧХ. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру (Протокол II), від 8 червня 1977 року, том 1125 Збірника договорів ООН, с. 609, режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_200#Text (Додатковий протокол II); Prosecutor v. Popović et al., IT0588T, [Вирок \(том 1\)](#), 10 червня 2010 року, параграф 901; МТКЮ, Prosecutor v. Stakić, IT-97-24-A, [Апеляційне рішення](#), 22 березня 2006 року, параграф 284.

489 Див. вище [224].

490 МТКЮ, Prosecutor v. Blagojević and Jokić, IT-02-60-T, [Вирок](#), 17 січня 2005 року, параграф 597; Prosecutor v. Popović et al., IT0588T, [Вирок \(том 1\)](#), 10 червня 2010 року, параграф 901; МКС, Situation in the Republic of the Union of Myanmar, ICC01/19, [стаття 15 Рішення](#), 14 листопада 2019 року, параграф 98.

491 МКЧХ. Коментар до Додаткового протоколу II 1987 року, с. 1473. Див. також МТКЮ, Prosecutor v. Stakić, IT-97-24-A, [Апеляційне рішення](#), 22 березня 2006 року, параграф 287; Prosecutor v. Popović et al., IT0588T, [Вирок \(том 1\)](#), 10 червня 2010 року, параграф 903; Prosecutor v. Blagojević and Jokić, IT-02-60-T, [Вирок](#), 17 січня 2005 року, параграф 600.

492 МТКЮ, Prosecutor v. Stakić, IT-97-24-A, [Апеляційне рішення](#), 22 березня 2006 року, параграф 287; Prosecutor v. Popović et al., IT0588T, [Вирок \(том 1\)](#), 10 червня 2010 року, параграф 903; МКС, Situation in the Republic of the Union of Myanmar, ICC01/19, [стаття 15 Рішення](#), 14 листопада 2019 року, параграф 98.

493 МТКЮ, Prosecutor v. Blagojević and Jokić, IT-02-60-T, [Вирок](#), 17 січня 2005 року, параграф 597; Prosecutor v. Popović et al., IT0588T, [Вирок \(том 1\)](#), 10 червня 2010 року, параграф 902.

272. Іншими словами, будь-яка депортація, яка не обґрунтована нормами міжнародного права, вважається незаконною та може становити злочин проти людяності.

273. У цьому випадку, як уже було зазначено в контексті відповідного воєнного злочину,⁴⁹⁴ свідчення опитаних осіб вказують на те, що українських в'язнів було депортовано до Російської Федерації, що, відповідно, складає транскордонний елемент, під примусом.⁴⁹⁵ Зокрема, свідчення вказують на те, що українських в'язнів «переміщували проти їхньої волі або без надання їм можливості реального вибору».⁴⁹⁶

274. Крім того, депортація, як видається, здійснювалася за відсутності будь-яких підстав, передбачених міжнародним правом. Вивчені свідчення разом з інформацією з відкритих джерел не вказують на те, що депортація становила законну евакуацію або здійснювалися в гуманних умовах.⁴⁹⁷

Законне перебування (другий елемент)

275. Щодо другого елемента злочину за статтю 7(1)(d) Римського статуту, законність перебування особи повинна оцінюватися на основі міжнародного права і не повинна ототожнюватися з вимогою щодо законного проживання.⁴⁹⁸

276. У цьому випадку опитані особи та інші українські в'язні, як видається, законно перебували в Україні, відбуваючи покарання у вигляді позбавлення волі в українських пенітенціарних установах.⁴⁹⁹

Суб'єктивні елементи (стаття 30 Римського статуту, а також третій і п'ятий елементи)

277. Як і у висновках щодо відповідного воєнного злочину,⁵⁰⁰ вивчена інформація, отримана зі свідчень опитаних осіб, вказує на те, що суб'єкти злочину в процесі депортації українських в'язнів до Російської Федерації діяли умисно та свідомо розумінні статті 30 Римського статуту.

278. Згідно з третім елементом, суб'єкт злочину повинен був усвідомлювати «фактичні обставини, які свідчили про законність такого перебування».⁵⁰¹ Отже, немає необхідності доводити, що суб'єкт злочину здійснював будь-яке правове оцінювання законності перебування особи або усвідомлював, що таке перебування було законним.

494 Оскільки правові елементи воєнних злочинів і злочинів проти людяності значною мірою дублюються, далі в цьому розділі вони не будуть розглянуті.

495 Див. вище [221].

496 МТКЮ, Prosecutor v. Mladić, IT0992T, [Вирок \(том III з V\)](#), 22 листопада 2017 року, параграф 3119.

497 Див. вище [217–239].

498 Див. Stahn, 'Article 7' in Kai Ambos (ed), Rome Statute of the International Criminal Court: Article-by-Article Commentary (Beck/Hart 2021) Bloomsbury Collections <дата звернення: 15 січня 2026 року>, с. 278, 227; МТКЮ, Prosecutor v. Popović et al., IT0588T, [Вирок \(том 1\)](#), 10 червня 2010 року, параграф 900; МКС, Situation in the Republic of the Union of Myanmar, ICC01/19, [стаття 15 Рішення](#), 14 листопада 2019 року, параграф 99. Цей правовий елемент не є обов'язковим у контексті відповідного воєнного злочину (див. вище199).

499 Див., наприклад, [50].

500 Див. вище [240–244].

501 Елементи злочинів МКС, стаття 7(1)(d), третій елемент.

279. Свідчення опитаних осіб вказують на те, що суб'єкти злочину усвідомлювали, що вони мають справу з українськими цивільними в'язнями, які відбували звичайні покарання у вигляді позбавлення волі в пенітенціарних установах. Це усвідомлення додатково підтверджене проявами антиукраїнських настроїв і ставленням до в'язнів.

280. Що стосується п'ятого елемента, суб'єкту злочину необов'язково бути обізнаним «про всі характеристики нападу або точні деталі плану чи політики держави або організації»;⁵⁰² достатньо того, що суб'єкт злочину загалом обізнаний про факт такого нападу.⁵⁰³

281. Вивчена інформація свідчить про те, що суб'єкти злочину діяли як представники російських окупаційних сил та органів влади, включно зі Збройними Силами Російської Федерації, різними підрозділами та формуваннями спеціального призначення, а також ФСВП, або з їхнього дозволу і мали змогу спостерігати наслідки нападу мірою його розвитку. У рамках виконання своїх обов'язків вони брали участь у реалізації операції з депортації та сприяли діям, спрямованим проти українських в'язнів. За таких обставин вивчена інформація свідчить про те, що суб'єкти злочину усвідомлювали, що їхні діяння були частиною широкомасштабного або систематичного нападу, спрямованого проти цивільного населення, а саме українських в'язнів.

Висновок

282. Проаналізовані в цій доповіді взаємно узгоджені свідчення 233 опитаних осіб у сукупності з інформацією з відкритих джерел вказують на те, що на початку листопада 2022 року представники російських окупаційних сил та органів влади примусово депортували сотні українських в'язнів з окупованої території України на територію Російської Федерації. У сукупності ці свідчення описують поведінку, що відповідає критеріям злочину проти людяності у формі депортації, скоєному в рамках широкомасштабного або систематичного нападу на цивільне населення у розумінні статті 7(1)(d) Римського статуту.

---

502 Елементи злочинів МКС, вступ до статті 7, пункт 2.

503 МКС, Prosecutor v. Gbagbo, ICC02/1101/11656Red, Рішення про підтвердження обвинувачення, 13 червня 2014 року, параграф 214; МКС, Prosecutor v. Ntaganda, ICC-01/04-02/06-2359, [Вирок](#), 8 липня 2019 року, параграф 696; Prosecutor v. Katanga, ICC-01/04-01/07-3436-tENG, [Вирок](#), 7 березня 2014 року, параграф 1099.

Розділ VII

Рекомендації

Рекомендації

283. Уряду Російської Федерації:

1. Негайно припинити депортацію та переміщення українських в'язнів з території України до Російської Федерації.
2. Покласти край незаконному переміщенню українських в'язнів між місцями тримання під вартою на території Російської Федерації.
3. Утримуватися від застосування додаткових каральних заходів щодо звільнених українських в'язнів, у тому числі їх поміщення до центрів тимчасового утримання іноземних громадян та накладення адміністративних чи фінансових санкцій, таких як штрафи за нібито незаконний перетин кордону.
4. Негайно припинити всі акти катувань та інші форми жорстокого поводження щодо українських в'язнів. Припинити практику примушування українських в'язнів до набуття або прийняття російського громадянства.
5. Забезпечити швидке, безпечне та гідне повернення всіх українських в'язнів, яких утримують у пенітенціарних установах на території Російської Федерації, на територію України у співпраці з українськими органами влади, відповідними міжнародними організаціями та, у відповідних випадках, за сприяння третіх держав.
6. Провести оперативні, неупереджені та ефективні розслідування міжнародних злочинів, імовірно скоєних щодо українських в'язнів, забезпечивши притягнення суб'єктів таких злочинів до відповідальності та відшкодування шкоди потерпілим особам.

284. Уряду України:

1. Вжити всіх законних заходів для забезпечення швидкого, безпечного та гідного повернення до України українських в'язнів, незаконно депортованих до Російської Федерації.
2. Забезпечити всебічну підтримку поверненим українським в'язням, у тому числі правову, соціальну, медичну та психологічну допомогу, з метою сприяння їхній реабілітації та реінтеграції в українське суспільство.
3. Забезпечити ефективний доступ до правосуддя для незаконно депортованих українських в'язнів шляхом усунення перешкод для повідомлення про порушення, забезпечення їхньої змістовної участі в судових провадженнях та надання комплексної правової і психосоціальної підтримки у координації з відповідними міжнародними механізмами забезпечення притягнення до відповідальності та розслідування.
4. Провести оперативні, неупереджені та ефективні розслідування ймовірних міжнародних злочинів, скоєних щодо українських в'язнів, забезпечивши повну повагу до прав, потреб і гідності потерпілих осіб, а також сприяючи їхній ефективній участі на всіх етапах кримінального провадження.
5. Забезпечити повне визнання всього строку тримання під вартою, відбутого українськими в'язнями, включно з часом перебування в пенітенціарних установах і центрах тимчасового утримання іноземних громадян, та зарахування цього строку до загальної тривалості призначеного покарання у вигляді позбавлення волі.
6. Забезпечити, щоб в'язням, які повністю відбули призначене їм покарання в межах періоду перебування в пенітенціарних установах Російської Федерації, не продовжили строк покарання у вигляді позбавлення волі і щоб їх без зволікань звільнили після повернення до України.

285. Міжнародному кримінальному суду:

1. Розслідувати депортацію українських в'язнів до пенітенціарних установ на території Російської Федерації відповідно до свого мандата щодо ситуації в Україні та принципу комплементарності з метою забезпечення притягнення до відповідальності та відшкодування шкоди за можливі воєнні злочини та злочини проти людяності.

286. Міжнародним організаціям та НУО в Україні:

1. Надати додаткову підтримку українським в'язням, які повернулися до України, у випадках, коли виділені урядами ресурси є недостатніми для їх ефективної реабілітації та відновлення їхніх прав.
2. Надавати підтримку та брати участь в ініціативах з підвищення рівня обізнаності громадськості щодо проблеми незаконної депортації українських в'язнів до Російської Федерації та жорстокого поводження з ними з боку російських окупаційних сил та органів влади.
3. Продовжувати моніторинг, збір та збереження доказів депортації українських в'язнів до пенітенціарних установ на території Російської Федерації на підтримку майбутніх процесів притягнення винних до відповідальності.

287. Третім державам:

1. Надавати підтримку українським в'язням, які перебувають на території третіх держав, з метою сприяння їх поверненню до України та забезпечення доступу до правосуддя.

Додатки

Додаток 1

Копія довідки про звільнення, виданої С. В., колишньому українському в'язню, депортованому до Російської Федерації, в якій зазначено, що його звільнено з Голопристанської виправної колонії № 7.

СПРАВКА ОБ ОСВОБОЖДЕНИИ

Серия ХЕР №00419 Часть «Б»

Выдана гражданину [REDACTED]

Дата рождения [REDACTED]

Место рождения: Николаевская область

Гражданство Украины

Судимость: 2 раза

о том, что он отбывал наказание в Государственном учреждении ИК «Голопристанская исправительная колония (№7)» на основании: приговора Ленинского р/с г. Николаева [REDACTED] по ч.1 ст. 152, ч.2 ст.153, ч.1 ст.70 УК Украины к 5 годам лишения свободы.

[REDACTED] по [REDACTED] откуда освобожден - «08» сентября 2021 г. на основании По окончании срока наказания. и направляется по месту жительства:

[REDACTED] 20 г.

Должность, фамилия и подпись личности, которая заполнила справку: инспектор ОСУ _____

Врио начальника Управления службы исполнения наказаний по Сербовской области О.В.ТЮТЮРАЙ (ФИО)

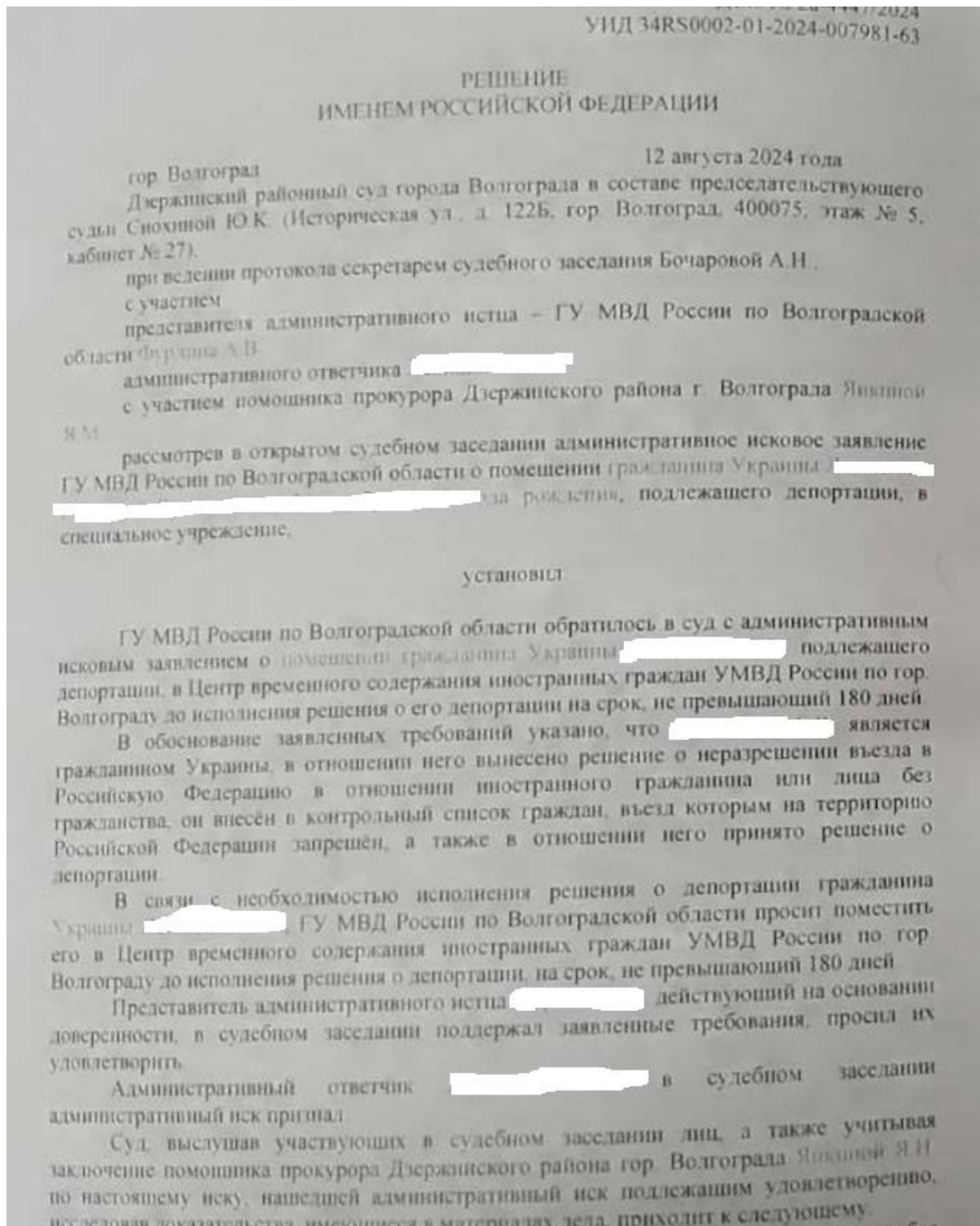
Врио начальника ОСУ И.Ю.РОСИНСКАЯ (ФИО)

Справка получил [REDACTED] (подпись) [REDACTED] (ФИО)

[REDACTED]

Додаток 2

Витяг із рішення Волгоградського районного суду Російської Федерації про поміщення О. Л., колишнього українського в'язня, до центру тимчасового утримання іноземних громадян у зв'язку з нібито незаконним перетином державного кордону Російської Федерації.

Серія публікацій DIGNITY про катування та організоване насильство

ДЕПОРТАЦІЯ ДО ПЕКЛА: насильницьке переміщення українських в'язнів до Росії

Авторки: Олена Ащенко, Adelaide Pereira Figueiras

Цю доповідь підготовлено в рамках співпраці Данського інституту проти тортур «DIGNITY», Харківської правозахисної групи та організації «Захист в'язнів України».

© 2026 DIGNITY – Danish Institute Against Torture

Усі права захищено. Зміст цієї публікації можна вільно використовувати та копіювати для освітніх та інших некомерційних цілей за умови, що будь-яке таке відтворення супроводжуватиметься зазначенням DIGNITY як джерела.

Данський інститут проти тортур «DIGNITY»

Bryggervangen 55

2100 Copenhagen O

<https://www.dignity.dk>

Відповідальні за графічне оформлення: Marie Friis Larsen, Henrik Rønsbo, Олена Ащенко

ISBN: 978-87-93675-81-0 (друковане видання)

Данський інститут проти тортур «DIGNITY» вже понад три десятиліття працює у сфері міжнародного розвитку, досліджень та адвокації для запобігання катуванням і для реабілітації жертв катувань. За цей час DIGNITY у співпраці з різноманітними партнерами в різних секторах по всьому світу накопичив цінний досвід.

Данський інститут проти тортур «DIGNITY» вважає своїм обов'язком ділитися своїми знаннями та дослідженнями з партнерами, відповідними зацікавленими сторонами і широкою громадськістю. Тому DIGNITY систематично працює над поширенням науково обґрунтованих знань серед відповідних суб'єктів. Для цього DIGNITY редагує та публікує серію публікацій про катування та організоване насильство.

Публікації цієї серії надаються у вільний доступ безкоштовно. Мета цієї ініціативи полягає в удосконаленні практики шляхом обміну знаннями між практиками, політиками, дослідниками та іншими сторонами, які беруть участь у боротьбі з катуваннями та організованим насильством. Крім того, організатори ініціативи мають на меті вплинути на політику шляхом надання досвіду та аргументів, оснований на знаннях, для підтримки адвокаційної роботи з метою досягнення бачення DIGNITY – світу без катувань.

